

De andere wereld van Porto Alegre

De oogst van de 9^e Assemblee van de Wereldraad van Kerken

God, in your grace,
transform the world

De andere wereld van Porto Alegre

De oogst van de 9^e Assemblee van de
Wereldraad van Kerken

*The hand
of God*

*Creation and
the cross*

*The spirit
of peace*

*The covenant
rainbow*

*The transformed
world*

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	De context van de Assemblee in Porto Alegre	4
	2.1 De Braziliaanse context	4
	2.1.1 Oecumenelezing Raad van Kerken – Prof. dr. Lieve Troch	4
	2.1.2 Opmerkingen uit de forumdiscussie in Meppel – dr. Roelf Haan	10
	2.2 Het belang van oecumene – Mgr. dr. M.P.M. Muskens	11
	2.3 De waarde van de oecumene, Wereldraad en Assemblee – dr. Albert van den Heuvel	13
	2.4 De betekenis van de Wereldraad van Kerken voor ons geloof – ds. Wies Houweling	17
3	Genade en vernieuwing in liturgische teksten	21
	3.1 AGAPE Call, een oproep tot liefde en actie	21
	3.2 Liederen, teksten en gebeden	24
4	De oogst van Porto Alegre	27
	4.1 De 9 ^e Assemblee van de Wereldraad van Kerken – verslag Wies Houweling	27
	4.2 ‘God in your grace, transform the world’ – verslag Ineke Bakker	28
	4.3 Verslagen en inleidingen workshops	32
	4.3.1 In gesprek met jonge Porto Alegregangers	32
	4.3.2 De toekomst oecumene daar en hier	33
	4.3.3 Consensusbesluitvorming	34
	4.3.4 AGAPE: het gesprek over economische globalisering	35
	4.3.5 Zingen en vieren	37
	4.3.6 Religieus Pluralisme	37
	4.3.7 Geschapen naar Gods beeld.	38
	4.3.8 De oogst van Porto Alegre	40
	4.3.9 De Wereldraad en de campagne tegen geweld – Decade to Overcome Violence	43
5	Ideeën voor de toekomst	46
	Meer informatie	48
	Programma’s van de bijeenkomsten	49

Inleiding

In het Braziliaanse Porto Alegre is van 14 tot 23 februari 2006 de 9^e Assemblee van de Wereldraad van Kerken gehouden met als motto de bede 'God in uw genade, verander de wereld'. Vanuit Nederland woonden meer dan 50 mensen deze bijeenkomst bij, waarvan tien mensen officieel waren afgevaardigd als gedelegeerde namens hun kerk. Onder de Nederlandse Braziliëgangsters waren jongeren goed vertegenwoordigd.

Ter voorbereiding op de Assemblee organiseerde Oikos in samenwerking met de Raad van Kerken in Nederland op 27 januari twee bijeenkomsten. Eén in Breda, in samenwerking met de Katholieke Vereniging voor Oecumene en één in Meppel, in samenwerking met de Friese Raad van Kerken. Ook de Oecumenelezing van de Raad van Kerken, die gehouden is op 20 januari, stond in het teken van de Assemblee. Na de Assemblee organiseerde Oikos in samenwerking met de Raad van Kerken in Nederland en de Amsterdamse Raad van Kerken op 24 maart in de Doopsgezinde kerk in Amsterdam een rapportagebijeenkomst over 'de andere wereld van Porto Alegre'.

De bijeenkomsten werden financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van de Raad van Kerken in Nederland en Kerk en Wereld. Oikos wil langs deze weg nog de vele vrijwilligers dankzeggen die hebben meegeholpen aan het welslagen van de drie bijeenkomsten.

Het doel van dit verslag is tweeledig: een terugblik op de Assemblee en de achtergronden daarvan én het aandragen van een aantal concrete aanbevelingen die een leidraad kunnen zijn voor activiteiten in de komende jaren. Dit verslag omvat:

- Bijdragen van de voorbereidingsbijeenkomsten die de context van de Assemblee in Porto Alegre schetsen;
- Liturgische teksten rond genade en vernieuwing, die gebruikt zijn tijdens bijeenkomsten rondom de Assemblee;
- Verslagen van Ineke Bakker en Wies Houweling over hun bevindingen tijdens de Assemblee;
- Informatie uit de workshops: de inleidingen (of een andere - niet te lange - tekst die wat meer inhoud biedt), het gesprek en de aanbevelingen;
- Ideeën voor de toekomst.

We hebben niet alle bijdragen op kunnen nemen die tijdens de verschillende bijeenkomsten werden verzorgd, maar hebben ons tot de grote lijnen moeten beperken. Voor het gehele programma van de drie gehouden bijeenkomsten verwijzen we naar de bijlage.

Slechts enkele honderden mensen hebben kennis kunnen nemen van de inspiratie die de delegatieleden opdeden tijdens de vele bijzondere momenten van de Assemblee en van wat tijdens de bijeenkomsten naar voren werd gebracht. Het zou jammer zijn wanneer de inhoud van de verschillende boeiende presentaties niet verslagen zou worden met de mogelijkheid een groter publiek te bereiken. Daarom werd ervoor gekozen op deze uitvoerige wijze verslag te doen van het besprokene.

Wij spreken de hoop uit dat dit verslag velen zal aanraken die niet in Porto Alegre aanwezig konden zijn, maar die zich wel verbonden weten met de oecumene en hen zal stimuleren om in eigen kerk de belangrijke vragen die Porto Alegre aan ons gesteld heeft, op te pakken.

Caroline Doelman-de Graaf
Greetje Witte-Rang

Oikos
Utrecht, augustus 2006

De context van de Assemblee in Porto Alegre

2.1 De Braziliaanse context

2.1.1 Oecumenelezing Raad van Kerken

Prof. dr. Lieve Troch, hoogleraar aan het oecumenisch instituut van de Methodistische universiteit te São Paulo Brazilië en docente systematische theologie aan de Radboud Universiteit te Nijmegen, verzorgde op 20 januari 2006 de jaarlijkse Oecumenelezing. In haar inleiding sprak zij over de context van Brazilië als plaats van de bijeenkomst, reflecteerde ze over de woorden 'genade en vernieuwing' en maakte ze een aantal opmerkingen over de bijeenkomst zelf. De gehele tekst van haar inleiding is te vinden op www.raadvankerken.nl onder de link publicaties. Hier zijn vooral de opmerkingen over de Braziliaanse context naar voren gehaald.

De Wereldraad van Kerken vergadert voor het eerst in haar geschiedenis in Latijns Amerika, het meest christelijke continent ter wereld. Het is opmerkelijk dat dit niet eerder is gebeurd. Brazilië is het grootste land van dit continent en is met de stad São Paulo het economische hart van Zuid Amerika.

1. Brazilië: een contextuele uitdaging voor de theologie met globale consequenties

Wie in Brazilië aankomt, heeft als eerste woorden te leren: "Tudo bom": alles is ok, alles is goed. Het is de begroeting die dagelijks honderden malen als vraag en antwoord klinkt in een opgeruimde toon: Tudo bom? Tudo bom! Voeg daarbij de swingende samba – voor Westerlingen een onmogelijke worsteling om zelfs maar de schijn hoog te houden, – en een abraço of hartelijke omhelzing bij iedere dagelijkse ontmoeting ook met mensen die je niet kent. Drie ingrediënten waar je niet omheen kunt: hartelijke omhelzing, muziek en een overtuigd optimistisch gevoel van 'we redden het, alles goed!' Een gevoel waar je ongemerkt in meegezogen wordt. Dat is wat Brazilianen 'graça' noemen, genade!

Maar er is natuurlijk meer aan de hand.

Vooraf:

Kijken naar Brazilië kan niet zonder naar Nederland te kijken. Latijns Amerika – en daarbinnen Brazilië – kent een tragische ontwikkeling van uitbuiting. Het is niet verwonderlijk dat de theologie van de bevrijding met als centrale categorie de economie begonnen is in Latijns Amerika. Wij zijn als Nederlanders verbonden met dat verleden. De zilver- en goudkoorts en de nood aan suiker vanuit Europa heeft Nederland als handelsland groot gemaakt en de gouden eeuw geproduceerd. Ook bij de handel in Afrikaanse slaven en het neersabelen van zwarte opstanden lieten we ons als Nederlanders niet onbetuigd. Het verleden van uitbuiting, geweld, gedwongen migratie en bezetting zindert nog voort in de huidige structurele economische relaties, die in Latijns Amerika maar ook in andere landen leiden tot problemen van geweld, armoede, gezondheid en massale sterfte (E. Galeano, *The Open Veins of Latin America*, p. 38, 83-84, 86-87). Het verleden is duidelijk herkenbaar in de straten in de zeer gemengde bevolking die het land kent. In de Portugese taal in Brazilië bestaan 36 woorden om de verschillende kleurschakeringen van lichtgekleurd tot zwart te beschrijven, schakeringen die een gevolg zijn van de vermenging van verschillende groepen immigranten met de vroegere indiaanse bevolking en de zwarte slaven. Een oorspronkelijke bevolking van naar schatting tussen de 3 tot 5 miljoen (zogenoemde) Indianen in de 16^e eeuw is gereduceerd tot op dit ogenblik ongeveer 330.000. Er zijn gedurende eeuwen zware fouten gemaakt vanuit het christelijke Europa. Al deze zaken leven in de harten van voornamelijk de inheemse en zwarte bevolking en leiden op dit ogenblik over heel Latijns Amerika tot grote politieke verschuivingen en sociale bewegingen voor verandering.

Brazilië een opmerkelijk land

Brazilië is groter dan Europa en heeft ongeveer dezelfde afmetingen als de Verenigde Staten van Amerika. De bevolking, het klimaat en de natuur kennen een grote verscheidenheid. Doorheen die verscheidenheid tekenen zich een aantal opmerkelijke zaken af.

Urbanisatie:

Brazilië wordt in de meeste statistieken aangeduid als het meest *geurbaniseerde land* ter wereld. 81 procent van de bevolking leeft in steden. Er zijn 9 miljoenen steden, met groot São Paulo als een van de drie grootste steden ter wereld. De centra van de steden zijn zeer luxueus. In deze extreme urbanisatie en de nog steeds doorgaande trek naar

de steden land zijn geweld en armoede centrale gegevens. De Braziliaan is veel onderweg. Meestal met de bus, soms dagenlang. De rijkere kiezen het luchtruim. Het land heeft 4136 luchthavens waarvan meer dan 700 een harde landingsbaan hebben.

Arm en rijk/economie:

Van de 186 miljoen inwoners staan er 120 miljoen buiten de markt van hogere consumptie en 53 miljoen mensen leven beneden de armoedegrens. Daarvan is meer dan de helft zwarte bevolking. 71 procent van hen hebben geen enkele vorm van riolering, bij 38 procent van deze bevolking is er geen vuilophaaldienst. Velen leven in *favela's*, sloppenwijken, aan de randen of in het centrum van de van de steden. Deze favela's worden veelal geregeerd door drugsbaronnen. Duizenden kinderen zonder woonplaats waren rond in de favela's, de metro's en straten van de grote steden. 500.000 kinderen leven van de prostitutie. Het is een maatschappij van redden wie zich redden kan, een kenmerk van de neoliberale maatschappijen over de hele wereld. 1 op de 100 kinderen in de favela's slaagt erin een primaire educatie af te maken die toegang geeft tot een job zodat mogelijk ontkomen kan worden aan het favelabestaan. 40 procent van de bevolking lijdt aan ondervoeding, terwijl Brazilië 82 procent van het sinaasappelsap ter wereld produceert, 43 procent van de wereldproductie van oploskoffie, 40 procent van de wereld sojaproductie, 29 procent van de suiker en koffie ter wereld en 23 procent van de tabak (Frei Betto, Conilium 2000/4, Missio 2004). De productie ten voordele van de internationale markt is daardoor spectaculair te noemen. Het probleem is de verdeling binnen het land zelf, de handelsovereenkomsten en de monoculturen die er zijn ontstaan. Gezondheid is het meest bedreigde goed. Er is veel ondervoeding, longziekten enz.

In de tegenstelling tussen extreme rijkdom en extreme armoede haalt Brazilië de wereldtop. De rijkdom van de rijken is immens en tart de verbeelding. In Rio de Janeiro en andere grote steden hebben zich met wapens afgeschermd grote getto's van rijken geconcentreerd waarvan de daar levende jongeren zich per privé-vliegtuigjes verplaatsen van het ene rijke gebied naar het andere. Schoonheid is een begeerd goed, maar niet haalbaar voor iedereen: Brazilië kent het hoogste percentage van plastische chirurgie ter wereld, én het hoogste percentage van huidziekten ter wereld in het Noordoosten en Noorden van het land.

Geweld:

Het land kent op dit ogenblik 5 miljoen meer vrouwen dan mannen. Dit is onder meer een gevolg van het geweld in de steden. Ook hier opnieuw scoort Brazilië wereldtoppen: het wordt het tweede meest *gewelddadige* land ter wereld genoemd. Jaarlijks komen ongeveer 40.000 mensen om door roofovervallen op de straten, gijzeling van hele bussen, moordpartijen in de favela's. In sommige favela's van Rio de Janeiro is de mannelijke bevolking tussen de 18 en 60 jaar bijna totaal afwezig. Ze zijn gesneuveld in de narcotica oorlog tussen rivaliserende groepen.

Land:

Brazilië kent een grote landproblematiek. De grote urbanisatie met de voortdurende aanwezigheid van geweld en de schrijnende rijk arm tegenstellingen, betekent allerm minst dat het leven voor degenen die op het platteland wonen beter is. Hoewel er een grote productiviteit is die hoog scoort op de wereldmarkt komt de opbrengst van de monoculturen hoofdzakelijk ten goede aan de grootgrondbezitters. Vele landloze boeren verhuren hun arbeid aan deze grootgrondbezitters maar hebben geen enkel recht op een klein stuk land voor het verbouwen van producten voor eigen onderhoud. Er wordt geschat dat nog ongeveer minimaal 30.000 mensen als slaven werken op verschillende plantages. Gedurende vele jaren is er een grote sociale beweging actief van mensen zonder land, de MST (Movimento sem Terra, Beweging van de landlozen) die probeert de rechten van de landloze boeren op te eisen. Land van grootgrondbezitters dat in veel gevallen braak ligt wordt bezet door groepen van duizenden boeren met hun gezinnen. Bij die bezettingen vallen geregeld vele doden. Deze beweging heeft ook veel groepen in andere landen geïnspireerd voor de strijd voor het land als basisbehoefte van overleven.

De houtkap en ontginning van het Amazonewoud kent 'dagelijks' slachtoffers onder hen die zich tegen de kap verzetten en onder de oorspronkelijke bewoners voor wie het een aantasting betekent van hun leefomgeving. Honderdduizenden daklozen leven in de steden onder bruggen, op pleinen en langs de autowegen. Sommigen proberen in *mutirão* (gezamenlijke arbeid) grond op te eisen en bouwen gezamenlijk huizen. Ook deze beweging wordt soms hardhandig terug geslagen.

Politiek:

Met de huidige linkse regering onder leiding van *Lula*, president van een partij die zijn groei en succes dankt aan de bevrijdingstheologie en de duizenden basisgemeenschappen, is Brazilië de eerste regering in Latijns Amerika die na dictaturen en liberale uitverkoop van producten en grondstoffen uitdrukkelijk een meer sociale politiek probeert te ontwikkelen. Gelijkaardige pogingen doen zich op dit ogenblik voor in Venezuela met Chavez, in Bolivia met Evo Morales en nu recentelijk ook in Chili met Michelle Bachelet, de enige vrouwelijke president in een Latijns Ameri-

kaans land. Of deze nieuwe regeringen een weg kunnen vinden laverend tussen corruptie, geweld, schuldenlasten en extreme economische situaties is niet duidelijk. Er zijn wel belangrijke verschuivingen aan de hand.

Religie:

Brazilië staat bekend als het meest katholieke land ter wereld. De laatste twee decennia tekenen zich grote verschuivingen af. Hoewel het aantal vitale basisbewegingen vooral binnen de katholieke kerk nog steeds geschat wordt op een 100.000 tal is de neergang van deze kerk zeer groot. De volkstellingen laten zien dat van 1970 tot 2000 het percentage katholieken in Brazilië daalde van 91,8 naar 73,9 procent van de bevolking. Jaarlijks verlaten ongeveer 900.000 katholieken de kerk, en enkel 10 tot 20 procent van de katholieken neemt deel aan regelmatige kerkelijke praktijken. De pentecostaalse kerken daarentegen kunnen op dit ogenblik rekenen op een percentage van 10 procent van de bevolking. De historische protestantse kerken bereiken slechts 5 procent van de bevolking. Ze zijn de enige religieuze groeperingen met minimale tot geen sincretistische elementen. Daarnaast zijn er kleinere groepen van sincretistische godsdiensten, Japanse godsdiensten, en de deelnemers aan de diverse vormen van Afro Braziliaanse religies al dan niet vermengd met resten van Indiaanse religie. Ongeveer 7 procent van de bevolking benoemt zichzelf als zonder godsdienst (Dossiê Religiões no Brasil, Estudos Avançados 52, 2004, en Censos Demográficos IBGE 2000). De fenomenale groei van de Pentecostaalse kerken speelt zich vooral af in de steden onder de armste groepen van de bevolking, de niet opgeleiden, vooral zwarte vrouwen die een baan hebben in het informele economische circuit of als legale of illegale inwonende huishoudelijke hulp.

Brazilië is in menig opzicht een *prototypisch voorbeeld* van de wereldproblemen. De gekende analist van de menigvuldige facetten van de globalisering, Zygmunt Baumann, noemt regelmatig Brazilië een prototypische samenleving voor zowel de ontwikkelingen in de landen van het Zuiden, als die van het Noorden.

In dit land met een etnisch zeer gemengde en vermengde bevolking en een veelheid aan extremen, klinkt het thema van de algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken: God, in uw genade, vernieuw en transformeer de wereld. De uitdaging van deze context ernstig nemen is een grote maatschappelijke en theologische uitdaging voor de algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken.

2. God in uw genade, vernieuw de wereld

Het thema voor de Assemblee, 'de genade van God', 'a graça de Deus' is gesuggereerd vanuit een aantal theologen in Latijns Amerika en de beslissing voor dit thema in de vorm van een gebed viel reeds in 2003. Zoals het thema nu is geformuleerd brengt het me, denkend aan de Braziliaanse en Latijns Amerikaanse context enigszins uit balans.

Het thema suggereert dat genade bij God hoort, en dat de vernieuwing van de wereld gerelateerd is aan die genade. Theologisch raak ik hier verstrikt tussen verschillende dualiteiten: de suggestie van een tegenstelling tussen God en wereld, en tussen genade en vernieuwing. De suggestie ontstaat dat de vernieuwing van de wereld in handen van de genadige God wordt gelegd. Het gevaar van spiritualiseren van de menselijke verantwoordelijkheid zou hier op de loer kunnen liggen. Hoewel niet expliciet verwoord, en in bepaalde voorbereidende rapporten gerelateerd aan de schepping, klinkt hier een christologisch genadebegrip. Het thema suggereert dat de kracht van de genade het proces van transformatie stuurt.

Met het motto zouden opnieuw een aantal theologische problemen in huis kunnen worden gehaald die reeds gedurende eeuwen de christenheid hebben verdeeld. In gedeelten van het voorbereidende materiaal zien we een koppeling aan een trinitaire genade gedachte: de genade van God wordt zichtbaar in de gave van de schepping, is opnieuw tot ons gekomen in de verlossende act van Christus en is als energiegevendende kracht aanwezig via de Geest. Het woord 'transformatie' blijkt volgens sommige voorbereidende bijdragen zeer verschillend te worden ingevuld door protestanten en orthodoxen: is de transformatie gericht op een binnenwereldse realiteit of gaat het om de transformatie van de mens op een hoger plan.

Met het algemene thema zijn er dus voldoende invalshoeken om een aantal abstract theologische noten te kraken, hoewel dat niet de inzet van mijn bijdrage van vandaag zal zijn.

[Thema's voor een algemene vergadering van de Wereldraad zijn nooit zomaar uit de lucht komen vallen. Ze zijn contextueel en historisch bepaald. Ze zijn gerelateerd aan de historische situatie van het moment en betekenen meteen een uitdaging voor die concrete historische context. De Wereldraad was ook steeds bezorgd bij keuzes van een thema om relevant te zijn op lokaal en globaal vlak, gericht op de toekomst en met een verstaanbaarheid ook buiten de kerken. In die richting wil ik dan ook de zoektocht naar een betekenis van de woorden genade en vernieuwing maken, met als leidraad de Braziliaanse situatie.]

Even terug naar Brazilië...

World Social Forum

Brazilië bood de laatste 5 jaar onderdak aan een belangrijk internationaal gebeuren. In 2001, 2002, 2003 en 2005 vonden te Porto Alegre, in dezelfde gebouwen waar nu de Assemblee vergadert, de bijeenkomsten van het World Social Forum plaats. Vorig jaar januari 2005 liepen 200.000 mensen in een lange mars door de straten van Porto Alegre naar de plaats van het centrum van de activiteiten. Ze waren afkomstig uit 151 landen. Gedurende 5 dagen werden 2.500 verschillende grote activiteiten georganiseerd allen onder het ene motto: Een andere wereld is mogelijk. 6.872 sociaal maatschappelijke bewegingen en organisaties constitueren tezamen dit World Social Forum. Vernieuwing, transformatie van de wereld staat centraal in deze grote wereldbeweging van zich met elkaar verknopende organisaties en bewegingen. Een wereldwijd web gericht op verandering. Deze beweging groeit en ziet zich gedwongen tussentijds over te gaan naar meer continentale bijeenkomsten.

Het is een grootse, door concrete initiatieven gedragen manifestatie van de verbeeldingskracht voor een andere wereld, voor het opheffen van onrecht en discriminatie, door het plannen van alternatieve landbouw, werken aan mensenrechten, lobbyen tegen oorlogsactiviteiten, oefenen in interreligieuze samenwerking, juridisch uitzoeken van rechten van oorspronkelijke bewoners van landen enz.

De bijeenkomst tartte in zijn veelvormigheid van acties en uitwisseling alle verbeelding. De creativiteit waarmee groepen aan elkaar laten zien, dagelijks in honderden verschillende workshops hoe ze werken aan kleine of grotere projecten van vernieuwing, brengt vermenigvuldigende vormen van verandering teweeg: een beweging waar zorg voor de aarde en wat erop leeft in het centrum van de aandacht staat voorbij de grenzen van etniciteit, gender, ras en religies. Deze beweging is doortrokken van een diepe spiritualiteit van vernieuwing. Christenen, Boeddhisten, Moslims en Hindoes zijn er present vanuit hun gelovige aanwezigheid, maar niet vanuit hun institutionele organisaties, naast velen voor wie de traditionele godsdiensten geen perspectief bieden.

De op het World Social Forum zichtbaar gemaakte netwerken vanuit de schreeuw van mensen aan de onderkant kunnen een belangrijk positief aanknopingspunt zijn voor de Wereldraad van Kerken: ze zijn het genademoment, de kairos, - de geschikte tijd voor de genade en bekering - waarbij de initiatieven van de institutionele en lokale kerken aan kunnen sluiten.

Genade

Hiermee heb ik het woord genade geïntroduceerd. Ik wil het woord verkennen vanuit drie verschillende invalshoeken en ik probeer daarbij een aantal zaken om te draaien. Ik wil stilstaan bij de betekenis van het woord in het dagelijkse taalgebruik in Brazilië en Latijns Amerika, en een aantal gerelateerde kernwoorden in het oude testament naar voor halen. Als tweede punt verwijs ik naar de manier waarop klassieke genadetheologie in landen van het Zuiden soms is misbruikt om tot slot de intrinsieke samenhang van vernieuwing en genade exemplarisch te exploreren.

1. Graça, genade in het dagelijks taalgebruik

In het Portugees, de taal van Brazilië, (maar ook in het Spaans voor de andere landen van Latijns Amerika) wordt het woord genade dagelijks veelvuldig gebruikt. Dit is anders dan in onze taal waar genade eerder behoort tot het religieuze domein. Het woord *graça*, genade, kent in het Portugees ook vele afleidingen. Iets is 'engraçado', 'sem graça', 'graças a Deus', een kind is 'uma gracinha, mensen zijn 'gracioso'. *Graça* is wat iemand aan het lachen brengt, wat aangenaam is, goed, mooi, bevallig en elegant. Deze laatste betekenis is ook te vinden in ons woord *gracieuus*. De uitdrukking 'een persoon met *graça*' betekent dat het gaat om een opgeruimd vrolijk iemand, en 'uma gracinha' is een schat van een kind. De voortdurend gebruikte uitdrukking 'Graças a Deus' heeft niet enkel betekenis van ons stopwoord God zij dank, maar verwijst nog meer naar: 'wat is het goed', 'wat is het prachtig', 'wat is het God welgevallig'. Als iets 'sem graça' is, - zonder genade -, betekent het dat het vervelend is, tijdverspillend, ongemanierd zelfs of grof, lelijk. Het woord genade verwijst in de dagelijkse betekenis primair naar de acties van mensen en naar wat bloeit en schoonheid heeft en maakt. *Graça* is wat bij mensen hoort, wat ze in staat zijn te doen en aan elkaar te geven, het leven, de vitaliteit zelf. Dit lijkt me een belangrijke sleutel bij het exploreren van het thema van de Assemblee.

Als we naar een paar oudtestamentische **locaties** kijken waar het woord genade staat, wordt het woord op verschillende plaatsen verbonden met de woorden **betrouwbaarheid**, **waarachtigheid**, **gerechtigheid** en **vrede**. Betrouwbaarheid en waarachtigheid zijn niet enkel karakteristieken van God, maar ook van hen die als beeld dragers van God, iconen van God betrouwbaar en waarachtig zijn in het doen van gerechtigheid. Ik denk hierbij aan teksten uit de Psalmen (Ps. 85,11), aan de slavin en bijvrouw Rispa (2 Sam. 21) en meerdere verhalen. Op deze plaatsen in de bijbel zijn het ook de mensen die brengers zijn van genade. In wat mensen doen in betrouwbaarheid en waarachtigheid worden ze iconen van een genadige God.

In het eerste testament blijkt volgens exegeten het woord genade in twee derde van de gevallen verbonden te zijn met het woord '**vinden**'. Genade wordt gevonden. En dat geeft een ander accent dan de meestal 'ontvangende', 'krijgende' context waarin we gewend zijn het woord te plaatsen. Genade kan je vinden in de ogen van God en in de

ogen van mensen (E. Rooze, *De Open Poort*, nov./dec. 2003, p.3). Als we het woord genade herijken en bekijken vanuit het woord 'vinden' in plaats van 'krijgen', en het ook verbinden aan betrouwbaarheid en waarachtigheid ontstaat een nieuw perspectief van het woord. Het woord komt dan dichterbij het dagelijkse taalgebruik in Latijns Amerika. De genade is een act in de handen van mensen.

De richting van de vraag voor het opsporen van genade wordt dan: waar kunnen wij in de ogen van mensen en God de genade vinden? Ik kom zo dadelijk terug op dat woord 'vinden'.

2. *De 'genade' misbruikt.*

Er is door een aantal theologen op gewezen dat in de context van Latijns Amerika het religieuze woord genade een verraderlijke betekenis heeft gekregen. De Argentijnse theologe Marcella Althaus Reid wijst op het misbruik van het woord genade in een context van onrecht (M. Althaus Reid, *Concilium* 2000/4). Ze betoogt dat de traditionele kerkelijke, genadeleer, zowel de katholieke als de protestantse, in Zuid Amerika en andere landen van het Zuiden een aantal koloniale doeleinden heeft gediend en nog steeds dient. Als de Mapuche indianen in Chili en Argentinië tot vandaag weigeren hun land te verkopen omdat het land geen bezit kan zijn, dan verwijst dat naar een diep ingewortelde omgang met het leven, de aarde: de genade, *graça*, is het leven zelf. Genade, *graça*, leven kan niet worden gekocht, verkocht of verkwanseld.

In de theologie echter werd de genade van God soms verkocht om mensen te annexeren tot het Westerse christendom. Het christendom werd voor velen ongenade: een prijs moest worden betaald om christen te worden: namelijk geannexeerd worden door het centrum van een nieuwe godsdienst. Verder leven op de eigen grond kon enkel in een minder leefbare situatie dan voorheen. De genade van God werd als ruilmiddel aangeboden voor het inpalmen van de aarde. Genade van God kwam en komt nog op vele plaatsen, in de verpakking van het moeten afzweren van eigen geloof, eigen spiritualiteit, taal en cultuur die door de oorspronkelijke bevolking als levengevend werd ervaren. Dit ruilsysteem van lijden en goddelijke troost dat nog steeds aanwezig is in bepaalde vormen van martelaarsideologie wijkt niet zoveel af van de huidige markteconomie die tegelijkertijd ook het leven van deze reeds gemarginaliseerden verder ontwricht. Nog al te dikwijls klinkt in veel theologie dat lijden verheerlijking zal brengen en de mens door God in liefde zal worden getroost. De door God gegeven genade wordt dan de prijs die gegeven wordt na het inleveren van de *graça* van het leven, de bloeiende gracieuze opgeruimdheid en schoonheid van natuur en leven.

De Braziliaanse dominicaan Frei Betto vertelt ons het verhaal van een ondervoed kind dat in Fortaleza, het Noord-oosten van Brazilië ligt dood te gaan, slachtoffer van een maag/darmontsteking. De moeder probeert te troosten: 'je gaat naar de hemel mijn kindje'. Het jongetje staarde met uitpuilende oogjes de moeder aan en vraagt: 'Moeder, hebben ze in de hemel brood?' (Frei Betto, *Concilium*, 2000, 4, p.100-101).

Gemarginaliseerden, vrouwen en vele inheemse volkeren verzetten zich tegen de offer- en ruiltheologie. In lijden en offer kan het leven, de *graça*, de genade, niet aanwezig zijn. Enkel een vernieuwd genadebegrip zal vernieuwende genade kunnen genereren. Dit is de pittige taal van de nog steeds levende bevrijdingstheologie die in een postkoloniale situatie vormen van misbruikte en goedkope genade afwijst en die het recht op het volle leven, hier en nu in concrete situaties claimt, de *graça*, de vreugde, de vernieuwende schoonheid van elke dag.

3. *Vernieuwde en vernieuwende genade.*

Waar dan is deze vernieuwde en vernieuwende genade te vinden? En met zoeken en 'vinden' van de genade zijn we zoals eerder beschreven ook in goed bijbels gezelschap. Wat zijn de kenmerken? Is er een gemeenschappelijke taal en ervaring van genade voor hen die leven tussen het lawaai en het huisvuil, tussen en met geweld, zonder land of educatie, voor hen die leven in andere religies, voor hen die bedolven zijn door een overdonderende keuzemogelijkheid van luxe, technologische snufjes, voor hen die zich veilig voelen in de institutionele kerken, voor hen die zich ontpoppen als soloreligieuzen, voor hen die volledig van God los zijn? Is er een gemeenschappelijke taal mogelijk? Ik probeer een paar puzzelstukken te geven.

Een ervaring drie jaar terug in Rio de Janeiro:

Een kerk en pastorie, dichtbij een drukke straat op het raakpunt van twee heuvels waar twee tegenover elkaar gesitueerde favela's, sloppenwijken, liggen. Tijdens de nacht zijn de schoten te horen van de elkaar bestrijdende drugsbendes over het dak van het kerkgebouw heen. 's Morgens worden de lijken geruimd. De politie is bang, grijpt niet in, of deelt in de drugswinst. Twee jonge priesters, Dionysius en Andre zijn de spil van het drukke leven rond deze pastorie. Catering, vakopleiding, dagelijkse professionele gezondheidszorg, educatie van kinderen, dat alles in een kleine oase. Overal zijn vrouwen, kinderen en tieners vrolijk, hartelijk in de weer, de meeste met een bruine of zwarte huidskleur, in gebouwen die kraakhelder zijn, vol planten en bloemen, maar geen luxe. Op het kerkplein wordt elke dag een markt gehouden om mensen aan een kleine bijverdienste te helpen. De vrouwen van de favela's verdringen elkaar om deel te mogen nemen aan de opleidingen, om samen te kunnen koken in een kraakheldere keuken.

Als we later met enkele vrouwen de kilometers lange favela ingaan langs de golfplaten woninkjes naar hun onderkomen, is er enkel vuil, proberen niet in de modder en de drek te stappen die naar beneden loopt omdat er geen rioleringen zijn. Een door de regen verschuivende rots van meer dan 5 meter hoog heeft een aantal van de kleine paalwoningen weggeveegd. In wat nog restte van een huis, twee muren van plasticvuilniszakken gestut door stoken staat een bed en daarop twee kledingstukken. Het bezit van een jonge vrouw van ongeveer dertig jaar. Naast haar het optrekje waar vier kinderen alleen samen wonen, ze zijn tussen de 6 en 12 jaar. De oudste Aida, is twee dagen tevoren verkracht door iemand van de narcoticabendes. Ze durft ons amper aan te kijken. Vier kwetsbare vogeltjes bij elkaar.

We klimmen tot helemaal bovenaan, een tocht van meer dan een uur. Daar word ik aangeraakt door de sprankelende geest van een jonge vrouw, Isabel: haar lichaam strijdt tegen aids, en met haar twee astmatisch zieke kleine kinderen woont zij in de allerlaatste optrek, ook hier palen en een plastic dak. Aan drie kanten waaien wind en regen er doorheen, er is geen beschutting tegen een verzengende zon. Ze geeft me iets dat op frisdrank lijkt maar wat niet naar frisdrank smaakt. Na een dergelijke lange klim om mij te bezoeken heb je iets fris nodig zegt ze. Als ik, onthand, na een half uur weer weg ga roept ze me dringend na: Lieve, kom snel terug voor een praatje: 'a porta está sempre aberta': de deur staat altijd open voor jou. We kijken elkaar aan en schieten beiden schaterend in de lach. Een harte-lijke uitnodiging om terug te komen in een huis waar geen deur te bespeuren valt.

Deze ervaringen - ze vallen dagelijks op te rapen in alle landen van het zuidelijk halfrond, maar ook hier in Nederland - geven sleutels voor het vinden van een vernieuwde en vernieuwende genade: genade die verschijnt als schoonheid, gulheid, gratievolheid temidden van onrecht, het geleefde leven in weerbarstigheid, verzet en strijd, én de genade als een onverdiende, onverwachte gratie in sprankelend leven temidden van uitzichtloosheid. Vernieuwde en vernieuwende genade die schokt. De schoonheid van de lokalen, de planten, de medische zorg temidden van niet op te ruimen vuil, lawaai, vernietiging, geweld en corruptie, temidden van de verkrachting van Aida voor wie sem graça, zonder genade, ruw en grof, het leven in de kiem is gesmoord vooraleer het leven kon. Het open huis zonder deuren en ramen, waar ik onverdiend aangeraakt word en waar iedereen gul verwelkomd wordt (Spreuken 9,1-3,5-6).

Het zijn kairosmomenten: genademomenten, die men zelfs in een klassieke trinitaire genadeleer kan plaatsnemen, indien dat al moet: het leven - maar reeds in de kiem geschonden -, het dagelijkse verlossende gebeuren uit de ellende van de nacht in de lokalen van de parochie en de energiegevende kracht van de aan aids lijdende vrouw bovenop de heuvel. Genademomenten gevonden in schoonheid, vernieuwing, bloeiend leven en die meteen weer verkwanseld worden, in de kiem gesmoord. Momenten die het verzet en het weerbarstige leven organiseren, die de verbeelding van een andere wereld uitdagen.

Uitdaging voor de Wereldraad van Kerken en de lidkerken:

De grote uitdaging voor de vergadering van de Wereldraad van Kerken en haar geïnstitutionaliseerde lidkerken om zich te bezinnen op de vernieuwende genade komt vanuit twee hoeken:

- 1 Eén uitdaging komt van het taai verzet in de zogenaamde van God verlaten plekken, in Afrika, Azië, West Europa, Noord en Zuid Amerika, de plekken waar het leven gedood is op zeer verschillende manieren door een teveel of door een tekort, door geweld of door luxe. Het gelaat van God is er meestal geschonden. Spreken over God, het goddelijke aanroepen klinkt er als een vloek.
Hoe 'vinden' we die plekken, de puzzelstukken van vernieuwde en vernieuwende genade? Hoe worden er de betrouwbaarheid en waarachtigheid getest? 'Voor wie zijn we betrouwbaar? Met wie hebben we ons lot verbonden' (A. Rich)? Waar is het concrete, dagelijkse leven geschonden en waar is het in gulheid aanwezig?
- 2 De tweede uitdaging voor de Wereldraad van Kerken komt van de niet geïnstitutionaliseerde bewegingen voor structurele verandering en weerbarstig verzet en van de niet christelijke religies en wereldbeschouwingen. Het eerder genoemde World Social Forum is een vindplaats van vernieuwende genade, het netwerk van sociale bewegingen die het visioen van een andere wereld is mogelijk, gaande houden. Christenen noemen dat visioen 'het rijk van God'. Het aangaan van coalities en zoeken naar de vernieuwende genade in deze seculiere bewegingen en in andere religies is meestal niet de eerste prioriteit van de geïnstitutionaliseerde kerken. Het zijn zelfs soms net de traditionele invullingen van genade en verlossing die deze dialoog in de weg staan. De verschillende godsdiensten die een resultaat zijn van Gods genadevolle creatieve aanwezigheid in deze wereld, moeten de institutionele kerken uitdagen tot een interreligieuze dialoog die niet enkel identiteitsbevestigend werkt voor de kerken maar die bijdraagt tot het vinden van nieuwe sporen van God (E. Borgman).

De Braziliaanse en Latijns Amerikaanse samenleving levert ons een **taal en een praxis** voor het vinden van vernieuwende genade aan de rafelrand van de geïnstitutionaliseerde kerken.

'Genade is het leven wat we ons kunnen verbeelden'. Genade is de 'kracht van de verbeelding', een verbeelding die grenzen van ras, etniciteit, geweld, gender, natie en religie overstijgt. Genade is het open huis waar iedereen welkom is van de pleinen en de straten, om de wijn te drinken en het brood te delen. Het open huis van de goddelijke Wijsheid (Spreuken 9, 1-3,5-6, Lukas 14, 15-24).

2.1.2 Opmerkingen uit de forumdiscussie in Meppel

Tijdens de voorbereidingsbijeenkomst in Meppel leverde de econoom dr. Roelf Haan een bijdrage aan de discussie. Haan, voorzitter van Solidaridad, doceerde jarenlang aan het theologisch instituut ISEDET in Argentinië. Uit zijn bijdrage en de discussie daarover komen de volgende opmerkingen.

We leven in de tijd van na de militaire dictaturen. De democratieën werken echter zeer gebrekkig. Er is veel teleurstelling, vooral bij 'links', dat zijn revolutionaire bewegingen heeft zien mislukken. Ook de bevrijdingstheologie heeft zich moeten heroriënteren. De armen werden geacht in opstand te komen, hun bevrijding te bewerkstelligen door de macht te veroveren. Ze 'moesten' van alles. Intellectuelen en leiders maakten in belangrijke mate uit wat hun rol was. Ook de Wereldraad van Kerken kon in de jaren 60 en 70 mooie documenten schrijven over wat de armen geacht werden te zijn en te doen. De winst van de ontgoocheling is, dat er nu in de theologie meer oog is voor de armen zelf, voor hun 'microsituatie', voor hun geloof, voor hun dagelijkse leven met de vele beperkingen, maar ook met mogelijkheden.

De termen die voortdurend vallen zijn 'globalisering' en 'neoliberalisme'. Die globalisering was er natuurlijk altijd al, te beginnen met het kolonialisme. Maar zij is in de 20ste en de pas begonnen eeuw enorm geïntensiveerd, en complex en veelomvattend geworden. Die globalisering drijft niet op de 'markt' alleen. Sterker, die kan het niet alleen af. De militaire dictaturen van de jaren 60-80 hebben in bijna alle landen van Zuid-Amerika die markt een handje geholpen: de neoliberale economie werd via de militaire terreur van marteling en doodseskaders aan de samenlevingen opgelegd. Eerst moest de samenleving monddood gemaakt worden, door haar te beroven van haar woordvoerders en leiders: vakbondsmensen, professoren, studenten, advocaten, medici, priesters, journalisten, en de politici die het voor het volk opnamen. De globalisering is dan ook een militair/ industrieel/ commercieel/ politiek/ *technisch* complex. Niet de markt bracht de 'machine' voort, maar de techniek schiep de markt. De term 'neoliberalisme' suggereert dat de markt zichzelf stuurt, en in evenwicht houdt via de prijsconcurrentie. De moderne concurrentie echter vindt plaats via de technische ontwikkeling en monopolievorming. Als het werkelijk om de markt ging, dan zou het Amerikaanse en Europese landbouwbeleid al lang zijn geliberaliseerd. Het gaat om westerse belangen, in hun geheel.

In de discussie werden vraagtekens geplaatst bij de krachtige taal van oecumenisch documenten over globalisering zoals het Accra-document. De deskundigheid van het stuk werd ter discussie gesteld. In internationale kerkelijke vergaderingen die gaan over de tegenstelling tussen Noord en Zuid, zo werd gezegd, is het altijd moeilijke de voorzichtige toon te bewaren. Die wordt nu eenmaal altijd door de vertegenwoordigers van het Zuiden, in dit geval Afrika, weggestemd. Maar moeten we niet eerder de floret hanteren dan de moker? Gaat het niet om kleine stappen en kleine maar concrete acties?

Haan reageerde hierop door te stellen dat wij mogen niet vergeten dat het 'systeem' – en dat is dat internationale militair/industrieel/commercieel/politiek/technische complex – *geen* voorzichtige werkwijze kent. Het lot van miljoenen mensen in de Derde Wereld is dat van een massieve, apocalyptische en uitzichtloze ellende, van honger, oorlog, conflict en geweld. Is daar 'voorzichtig' over te spreken? Of neemt het Accra-document juist niet haar toevlucht tot de bijbelse taal, - de enige waarin deze dingen kunnen worden gezegd en benoemd?

Niet lang geleden was in Nederland een Argentijnse predikant op bezoek. Er waren ontmoetingen in kerkelijk verband. Daarin werden de gebruikelijke 'academische' vragen gesteld. Maar die predikant wilde iets vertellen over zijn pastorale werk. Het is hem niet gelukt. Zijn toon was te onvoorzichtig. Na afloop was hij diep teleurgesteld en verbijsterd. Geloven de mensen in Nederland niet meer dat er ooit een kruis heeft gestaan, waaraan Jezus door de toenmalige maatschappelijke krachten, in verenigd optreden, werd omgebracht omdat hij te onvoorzichtige taal had gebruikt? De urgentie van de nood in zijn eigen pastorale werk, de sociale ontwrichting, de verkrachtingen en de prostitutie, het algemeen geworden geweld, op straat, in huis, jegens vrouwen en kinderen, van politie jegens jongeren (die zonder meer worden neergeschoten), de corruptie in de politiek etc., alle gevolgen van de militaire dictatuur en de diepe en permanente economische en morele crisis die zij heeft veroorzaakt, hoe moet ik daar, zo vroeg deze pastor, onder Europese geloofsgenoten over spreken zodat zij het zouden begrijpen?

Het Accra-document is geen stuk 'uit de jaren zestig'. Het is ook geen wetenschappelijk stuk, maar een geloofsbelijdenis. Het is zorgvuldig opgesteld en na lang beraad. Wij kunnen ons er niet van afmaken door het te nemen voor wat het niet is, en niet willen te horen wat het zegt.

Natuurlijk doen wij dan kleine stappen. Werkelijke geloofsstappen zijn niet de synodeverklaringen en Wereldraad-documenten. Die stappen zijn het handelen van de leden van kerk, hun dienstbetoon over etnische, religieuze en nationale grenzen heen. Over belangen heen. Zoals het helpen van een eenzame moslimvrouw in de buurt bij haar bevalling, 'gewoon' in onze eigen omgeving. Dat dienstbetoon is de beste 'dialogoog'. Het is christelijke anonimiteit, ver van het 'profetisch spreken' van de fulltimers op de kerkelijke bureaus. Het is er gelukkig, bij ontelbaar meer kerkleden dan alleen de Wereldraadgangsters en al diegenen die bij dit gigantische institutionele proces betrokken zijn. De kerk is de kerk van de armen en hun bondgenoten, niet die van de 'wijzen en verstandigen'. Het gebeurt al!

2.2 Het belang van oecumene

Op de voorbereidingsbijeenkomst van 27 januari 2006 in Breda verzorgde Mgr. dr. M.P.M. Muskens, bisschop van Breda een inleiding. Omdat hij wegens ziekte niet aanwezig kon zijn, werd zijn bijdrage daar voorgelezen.

Afgelopen week, 25 januari, vierde de katholieke Kerk het feest van de bekering van de apostel Paulus. Deze feestdag is ook de afsluiting van de Gebedsweek van de Eenheid. Traditioneel bezoekt de paus dan de basiliek van Paulus buiten de Muren en celebreert daar de vespers. De laatste jaren bidt hij daar samen met vertegenwoordigers van andere kerkgemeenschappen. Deze datum is verbonden met verschillende historische gebeurtenissen in de geschiedenis van de Kerk. In 1959 kondigde Johannes XXIII aan dat hij een oecumenisch concilie wilde houden, het Tweede Vaticaanse Concilie. Bij deze aankondiging vroeg hij iedereen te bidden voor "een goed begin, een succesvolle tenuitvoerlegging en een gunstig resultaat van deze plannen, die veel werk met zich mee zullen brengen ten behoeven van het onderricht, de stichting en de vreugde van de christenen, en die van een *vriendelijke en hernieuwde uitnodiging inhouden aan onze broeders uit de afgescheiden christelijke kerken om met ons deel te nemen aan dit feestmaal van genade en broederschap* waarnaar zo vele zielen in de wereld verlangen.¹ Volgens Hebblethwaite drukte deze paus hiermee zijn verlangen naar eenheid uit. We zijn nu bijna een halve eeuw verder. Benedictus XVI publiceerde afgelopen woensdag zijn eerste encycliek met als beginwoorden *Deus caritas est*. Meestal bevat deze encycliek de krachtlijnen van het beleid van een nieuwe paus. Hij noemt het een gave van de Voorzienigheid dat deze encycliek verschijnt op de dag dat we bidden voor de eenheid van de Christenen. Het is duidelijk dat deze paus veel belang hecht aan de voortgang van de oecumenische beweging. Bij de aankondiging van de encycliek zei hij dat het centrale thema niet onmiddellijk oecumenisch is maar dat God en onze onderlinge liefde voorwaarden zijn voor de eenheid van de christenen.²

Dit geldt ook voor het thema van de bijeenkomst in Porto Alegre die van 14 tot en met 23 februari 2006 plaatsvindt. "God, in uw genade verander de wereld" luidt de bede van deze Assemblee van de Wereldraad van Kerken. Met dit gebed bevinden we ons in het hart van de oecumenische beweging. De boodschap over de genade is immers in zekere zin de samenvatting van het hele christendom. Het is dan ook niet zonder belang dat de Rooms-katholieke Kerk en de Lutherse Kerken zich in 1999 hebben kunnen vinden in een gemeenschappelijke verklaring over de genadeleer. Als christenen leven we vanuit het besef dat ons leven een gave van God is. Hij roept de schepping tot aanschijn en doet de wereld ontstaan. "De aarde was nog woest en doods en duisternis lag over de oervloed maar Gods geest zweefde over het water" (Gen. 1,2). De bijbelse schrijver wil hierdoor uitdrukken dat Gods genade van meet af aan de Schepping vergezelt. De bijbel verhaalt verder. Er wordt verhaald over de plaats van de mens in het paradijs, geschapen om de tuin van Eden te bewerken en de schepping verder uit te bouwen. In symbolische bewoordingen vertelt de Bijbel over de breuk tussen God en mens. Meteen geeft God uitzicht. In de tuin van Eden mag de mens van alle vruchten eten behalve van de boom van kennis van goed en kwaad. Indien de mens dat toch zou doen, zou hij sterven. De vrouw werd verleid om van deze boom te eten. De mens stierf echter niet. God beloofde de mens een Verlosser. "Vijandschap sticht ik tussen u en de vrouw, tussen uw kroost en het hare. Het zal uw kop bedreigen en zijn hiel." (Gen. 3,15). De kerkvaders zagen hierin een aankondiging van de Messias, het kroost van de vrouw. God toont ook op concrete wijze zijn zorg voor de mens. De mens sterft niet onmiddellijk. Hij noemt zijn vrouw Eva, de moeder van alle levenden. God maakte zelfs kleren voor de mens en zijn vrouw en deed die hen aan. Hierdoor was de mens beschermd tegen de hitte van de dag en de kou van de nacht. Wanneer Kain zijn broer Abel vermoordt geeft God hem een merkteken om te voorkomen dat iemand hem zal doden. God toont zich een genadige God. Je kunt heel de heilsgeschiedenis lezen als een verhaal van Gods genade. God sluit Zijn verbond met het volk Israël. Hij

¹ Over achtergronden van deze tekst cf. Peter Hebblethwaite, Johannes XXIII. Haarlem, 1985. p. 388

² Benedict XVI on his first encyclical: "Deus caritas est" to be published Jan. 25, in: www.zenit.org, 18 jan. 2006

bevrijdt het uit de slavernij van Egypte en leidt het naar het beloofde land om daar een licht voor de volkeren te zijn. Helaas faalt Israël in zijn roeping. Er is sprake van geloofsafval en, daarmee samenhangend, sociaal onrecht. Herhaaldelijk roepen profeten het volk op om terug te keren naar het verbond met de Heer. In de zesde eeuw voor Christus raakt het volk van Israël in een diepe geloofscrisis. De koning van Babylon weet Jeruzalem te veroveren. De intellectuele elite wordt gedeporteerd naar deze stad, gelegen aan de Tigris. De tempel van Jeruzalem, het centrum van de Joodse godsdienst wordt verwoest. Juist in dat vreemde land verdiept zich het geloof van de Joden en wijst God hun nieuwe wegen. Hiervan getuigen onder andere de profetieën van Jesaja en Ezechiël. Door de profeet Ezechiël belooft God dat hij zijn volk zal terugvoeren uit de volkeren en samenbrengen uit alle landen en hen zal leiden naar hun eigen grond. Hij zal hen besprenkelen met zuiver water zodat het volk rein zal worden van zijn ongerechtigheden en afgoderij. Hij zal het stenen hart verwijderen en hun een hart van vlees geven. Hij zal hun Zijn Geest zenden opdat ze Zijn geboden kunnen onderhouden (Ez. 36,26-27). "Gij zijt mijn volk en Ik zal Uw God zijn" spreekt Hij op indringende wijze. Het is Zijn bedoeling dat het land dat verwilderd was, weer een tuin van Eden wordt (Ez. 36,35). In die tijd van duisternis blijft God trouw. Hij wil niets anders dan de oorspronkelijke situatie herstellen. Tegelijkertijd weet Israël dat de Heer niet alleen de stamgod van Israël wil zijn, maar de God van alle volkeren. "God zij genadig. Hij zegene ons, doe zijn aanschijn over ons lichten: dat op aarde uw weg zij geweten, onder alle volkeren uw heil, en de volken U loven, O God, U loven de volken tezamen" dicht de Psalmist (Ps. 67,2-4).

Zeer duidelijk blijkt dat in het Nieuwe Testament. Hoewel Jezus allereerst onder de Joden werkte, blijkt uit het Evangelie dat Hij soms meer gehoor vond bij hen die geen Jood waren. Hij doorbrak de etnische grenzen van de Joodse religie. Zo genas Hij de knecht van een officier en preees Hij zijn geloof (Lc. 7,9). Toen Hij aan het kruis stierf was het een Romeinse centurion die als eerste zijn geloof in Christus beleed (Mc. 15,39). Hij werkte vanuit een diepe verbondenheid met Zijn Vader en maakte zijn leerlingen deelgenoot van deze liefdesband. Tussen Hem en Zijn Vader bestond een echte gemeenschap, waarin zijn leerlingen mochten delen. "Ik noem u geen dienaars meer, want de dienaar weet niet wat zijn heer doet, maar u heb ik vrienden genoemd, want Ik heb u alles meegedeeld wat Ik van mijn Vader heb gehoord." (Joh. 15, 15). Als leerlingen van Jezus zijn we niet allereerst lid van een kerkelijk instituut maar opgenomen in de genadevolle gemeenschap van Jezus met Zijn Vader. Als christenen zijn we geroepen om anderen in deze liefdesgemeenschap te laten delen. Deze gemeenschap krijgt gestalte in de Kerk. In het hogepriesterlijk gebed bidt Jezus nadrukkelijk voor zijn leerlingen. Hij bidt dat zij één mogen zijn, zoals de Vader en de Zoon één zijn (Joh. 17,21) opdat de wereld gelove.

Deze tekst geldt als het charter van de oecumenische beweging. Ons streven naar eenheid is verworteld in de wens van de Heer zelf. Deze eenheid betekent geen uniformiteit. Het is een eenheid die de band tussen Vader en Zoon weerspiegelt. Binnen die éne Kerk blijven verschillen in cultuur en spiritueel aanvoelen bestaan. De één beklemtoont het belang van de Schrift als bron van geloof, terwijl de ander gevoelig is voor de aanwezigheid van de Heer onder de gedaanten van Brood en Wijn. Deze verschillen hoeven elkaar niet uit te sluiten maar kunnen bevruchtend en verrijkend zijn.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat deze eenheid nog niet gerealiseerd is. We zijn onderweg. Helaas verzwakt onze verdeeldheid ons missionair getuigenis. Daarom zijn bijeenkomsten als de Assemblee in Porto Alegre van groot belang. Daar waar we kunnen, dienen we de hand aan de ploeg te slaan, temeer daar de wereld verlangt naar de genade van God, die het aanschijn van de aarde vervult.

De huidige wereld telt veel problemen. Verschillende van die problemen komen in Porto Alegre aan de orde. Zo zal er gesproken worden over de schadelijke gevolgen van de globalisering en de klimaatverandering. De rijkdommen van de wereld hopen zich op bij een kleine groep mensen. Zo moeten 1,5 miljard wereldburgers rondkomen van minder dan één dollar per dag terwijl 20% van de wereldbevolking 86% van de globale consumptie voor zijn rekening neemt. Iedere dag sterven 24.000 mensen door armoede en ondervoeding. Milieuproblemen zoals globale opwarming, uitputting van natuurlijke grondstoffen en de afname van de biodiversiteit hebben een alarmerend niveau bereikt. Veel problemen worden mede veroorzaakt door ons economisch systeem, gebaseerd op een liberale markteconomie. De "vermarkting" van ons leven is de sociale kwestie van onze tijd. Terecht stelt het voorbereidingsdocument van Porto Alegre kritische vragen bij ons huidige economisch bestel.

Porto Alegre is een symbolische plaats. In 2003 kwam daar het World Social Forum bijeen, de tegenhanger van het World Economic Forum dat de zegeningen van de globalisering telde. Verschillende tegenbewegingen bezonnen zich toen op hun strategie voor de toekomst. Zij zetten zich in voor een menselijke economie waarin waarden als duurzaamheid en gerechtigheid centraal staan. Ze vinden hierbij de Kerk aan hun zijde. De Kerk is op zich niet tegen globalisering. Zelf is ze een voorbeeld van een wereldwijde organisatie. Wereldwijde netwerken kunnen ook een

bijdrage leveren aan duurzaamheid, gerechtigheid en solidariteit. De communicatietechnologie die de economische globalisering mogelijk maakt, zorgt er ook voor dat mensen over heel de wereld contact met elkaar kunnen krijgen en dwars door grenzen van religies, culturen en landen heen, bevriend kunnen zijn en elkaar kunnen begrijpen. Wel houdt de Kerk stevast een pleidooi voor de waardigheid van iedere mens, ook de mens die economisch gezien geen nut heeft. Christenen zijn geroepen om Gods genade zichtbaar te maken in deze wereld opdat de wereld gelove dat Jezus de Zoon van God is. Samen met anderen zoeken christenen naar mogelijkheden om economische structuren te vormen waarin de mens centraal staat en de waardigheid van de mens tot zijn recht komt. Op die manier werken we aan een samenleving waarin Gods genade zichtbaar wordt en daardoor het aanschijn van de aarde vernieuwt. Ik hoop en bid dat de Assemblee van Porto Alegre hieraan een bijdrage mag leveren.

2.3 De waarde van de oecumene, Wereldraad en Assemblee

Op de voorbereidingsbijeenkomst in Meppel op 27 januari sprak dr. Albert van den Heuvel, oud secretaris generaal van de Hervormde Kerk. Hij was jarenlang actief bij de Wereldraad en bleef ook daarna sterk betrokken bij het werk van de Wereldraad.

Sinds de eerste jaren van de christelijke kerk is er nooit een eeuw geweest waarin de Heilige Geest zo ingrijpend, zo fundamenteel en zo zichtbaar het bevrijdend, vernieuwend en troostend herstel van de ene Gemeente van Christus heeft gewerkt als in onze tijd.
(D.T. Niles in 1950)

Natuurlijk, er zijn veel vernieuwingsbewegingen geweest in de loop van de eeuwen, veel oproepen tot vernieuwde toewijding, veel uitdagingen om met alle volgelingen van Christus gemene zaak te maken voor de vernieuwing van de schepping, maar al die vernieuwingsbewegingen leidden niet tot grotere eenheid maar eerder tot verdere verdeeldheid, zelfs tot steeds weer nieuwe kerkgenootschappen en tot nieuwe onderlinge ruzie en strijd. De geschiedenis van de oecumene begint dus niet juichend. Zo is de grote tragiek van de Reformatie dat een nieuw geestelijk elan betaald werd met een boodschap verduisterende verdeeldheid. Pas in de 19^e eeuw werd dat anders. Alle generaties daarvoor moesten het doen met de belofte, verborgen in het gebed van Christus en met een veelal verwaarloosde oproep tot eenheid. Geen oecumenisch triumfalisme dus.

Hoofdstuk 1 van de oecumenische beweging is dat van *roependen* in de woestijn. Iedere kerkvader, iedere profeet heeft in zijn tijd tot eenheid opgeroepen, maar zij moesten dat doen in een dove wereld en wat erger was: in een dove kerk. Zoals gezegd, in de 19^e eeuw begint *het tweede hoofdstuk* van de Oecumenische Beweging. In de christelijke studentenbeweging, in de YMCA en de YWCA vinden grote groepen jonge christenen elkaar rond de bijbel en de vragen van hun maatschappij. Andere christelijke sociale lekenbewegingen volgen. Zij breken door de grenzen van de bestaande kerkgenootschappen heen: er ontstaan oecumenische vriendschappen, iets van een gemeenschappelijke spiritualiteit, een diep respect voor elkaars traditie en gelijktijdig een machtig gevoel dat er méér is dan onderling respect en een vleugje spiritualiteit. Hun centrale ontdekking: je kunt niet samen het evangelie lezen zonder oog te krijgen voor maatschappelijke achterstanden. En: je kunt niet tot geloof komen, als je er niets mee doet! God roept ons broeders (en zusters) tot de daad! zongen ze.

In diezelfde tijd komen missionarissen en zendelingen terug van het gebied waar zij te werk zijn gesteld en rapporteren dat de gescheidenheid van kerken, hun onderlinge dogmatische strijd en territoriale afgunst het zedingsbevel vrijwel ontkracht. Een verdeelde kerk heeft een ongeloofwaardige boodschap en heeft geen kracht. Wel ontdekken zij al snel dat er iets nieuws tot stand komt waar mensen *samen* de plaatselijke cultuur ernstig nemen en waar zij *samen* ook ontdekken dat evangelieverkondiging dienst is aan de bloei van hun standplaats - ik citeer vrij naar Jeremia 29 -. Zij ontdekken bovendien dat zelfs waar de zendende kerken en daarmee hun boodschap weinig geloofwaardig zijn toch het respect voor de plaatselijke cultuur en het werken aan de *sjaloom* van hun standplaats wel een nieuwe bereidheid om elkaar wezenlijk te ontmoeten en zelfs samen te werken met zich mee brengt. Dat was toen heel nieuw. Confessionele zending en missie betekenden immers: bekering, kerkvergroting en niet respect en dialoog. Er zijn in de oecumenische bibliotheken indringende verslagen te vinden van de nieuwe oecumenische ontdekkingen. Maar in de officiële stukken van de thuiskerken blijkt dat de kerken zendelingen bleven sturen maar hun rapporten diep weg in een la stopten. Eenzame oecumene, daar op die missie- en zedingsvelden!

Toch was de beweging niet meer te stuiten. De eerste twee elementen van het tweede hoofdstuk (leken en zending) leidden al snel tot nieuwe ontwikkelingen: één die zich bezig houdt met overeenkomsten en verschillen van geloof en kerkordelijke tradities (Faith and Order), en één die zich bezig houdt met de brandende vragen van geloof en wetenschap, geloof en politiek, geloof en cultuur, geloof en gerechtigheid (Life and Work). De zending ontwikkelde voor-

lopig zijn eigen internationale oecumenische structuren. De grote winst van die organisaties: de kerken begonnen zich te committeren. Dit *derde hoofdstuk* (de eerste oecumenische organisaties) werd voor een belangrijk deel geleid door mannen en vrouwen uit het tweede hoofdstuk: mensen die een persoonlijke, bevrijdende en onontkoombare ervaring hadden en bereid waren daar een deel van hun leven en vaak een deel van hun carrière voor op te offeren. Lees de biografie van Jopie Eyckman er nog maar eens op na.

Dan komt *het vierde hoofdstuk*: in 1938 wordt in principe de Wereldraad van Kerken opgericht, in Utrecht, door mannen en vrouwen die vanuit hoofdstuk 2 (leken en zending) en hoofdstuk 3 (Faith and Order; Life and Work, Internationale Zendingsraad) voort waren gekomen. Het waren mensen die stuk voor stuk geëngageerd en persoonlijk geïnvolveerd waren in de oecumenische beweging. Zij kwamen of uit de lekenbeweging of uit de zendingswereld. De 2^e Wereldoorlog maakt het onmogelijk om het oprichtingsbesluit voor een kerkelijke Wereldraad te effectueren maar in concentratiekampen, op de slagvelden van Europa en Azië, en later door de vreselijke ervaringen van die kampen en van de uitmoording van de Joden en de lakse reactie daarop in de Europese en Amerikaanse kerken werd duidelijk dat de eenheid van kerken niet alleen *mocht*, maar ook *moest*.

Zo kwam de Wereldraad in 1948 tot stand bij ons in Nederland. In Amsterdam, eerst met bijna tweehonderd en later met meer dan driehonderd ledenkerken: een volstrekt nieuw instituut en het 4^e hoofdstuk in de geschiedenis van de oecumenische beweging. Het is dat hoofdstuk dat wij nu nog met elkaar schrijven. Je hoort nog wel eens negatief spreken over de Wereldraad en de oecumene. Daar is ook wel reden voor maar eerst moeten we niet vergeten wat er in een betrekkelijke korte tijd door en rond de Wereldraad is veranderd. In die laatste 58 jaar is er ontzettend veel gebeurd: voor het eerst sinds de 12^e eeuw is er weer *een echt verband tussen de kerken* van het oosten en de kerken van het westen; tussen de kerken van de Reformatie en de kerk van Rome, is het contact tussen evangelische en pinksterkerken onderling maar ook - zij het nog niet erg intens - met de grote kerken van de Reformatie en Rome hersteld, zijn alle kerken in de voormalige zendings- en missiegebieden eigenstandige volwaardige kerken geworden, en is er *een enorm diaconaal netwerk* gebouwd en gegroeid wat naar zeggen van veel buitenstaanders tot de meeste effectieve samenwerkingsnetwerken ter wereld behoort. Onder die samenwerkingsnetwerken gaat nog een ander verschijnsel schuil: namelijk dat iedereen in de kerken nu weet dat er overal christelijke gemeenten zijn: in rijke en arme landen, soms als hele kleine minderheden en soms als kolossale instituten. En dat tussen al die kerken in hoofdstuk 4 vele soorten van *banden zijn* ontstaan: uitwisselingen van studenten en hoogleraren, van verpleegkundigen en van ontwikkelingsmedewerkers, van toevallige bezoekers en weldoordachte pelgrims. Er loopt een dradenpatroon over de wereld waarvan onze voorouders geen weet hadden. Veel van onze kennis hebben wij daaraan te danken. Wie wil kan daar zijn hele hersenpan mee schoonmaken en opnieuw meubileren.

Maar het belangrijkste is dat er door de contacten en vriendschappen van theologen in 6 continenten *een oecumenische manier van theologiseren* is ontstaan, die geen generatie voor ons heeft gekend. Oecumenisch theologiseren, dat is nieuw. Geen van de spraakmakende theologen van onze tijd heeft zich kunnen onttrekken aan het samen denken met vertegenwoordigers van andere confessies. Het vindt bovendien plaats in een sfeer van vriendschap en respect. De oude manier van (niet) met elkaar omgaan, is verleden tijd. *Het vierde hoofdstuk van de oecumenische beweging heeft de theologie gerevolutioneerd en geoecumeniseerd.*

De theologen die zich daaraan onttrokken en proberen te onttrekken - die zijn er natuurlijk ook - kunnen de oecumenische theologie ook niet meer ontsnappen. Zij worden er voortdurend door hun vakgenoten (niet: geloofsgenoten) op aangesproken en aan afgemeten. Met andere woorden: ook zij hebben er deel aan maar dan niet als actieve deelnemers maar als spelers buitenspel. Een echt alternatief voor de oecumene vormen ze niet. Ze hebben kritiek van de zijlijn als traditionalisten. Vaak zijn ze hopeloos ouderwets en uiten zich in een taal die alleen hun eigen kringetje nog maar verstaat. Soms zijn ze zelfs reactionair, doordat hun hele bijdrage bestaat uit kritiek op de oecumenische theologie. Dat is geen prettige positie en al die namen die zij krijgen toebedeeld zijn niet aardig maar wel adequaat. Door zich buiten spel op te stellen betalen ze een hoge prijs. Zij zijn veroordeeld tot een a-historische *Oogkleppentheologie*.

Naast de vruchten van het oecumenisch theologiseren - ik heb het nog steeds over het vierde hoofdstuk - zijn er sinds 1948 een groot aantal *wereldwijde actie studies* verschenen die het leven van de kerken en soms die van hun maatschappij behoorlijk hebben beïnvloed. De bekendste is die tegen het racisme uit de negentiger jaren; maar er waren er veel meer: de studie over de snelle sociale ontwikkeling bijvoorbeeld, de studie naar de plaats van de leken in de kerk (waar de Kirchentag uit voort gekomen is en zulke instituten als het Nederlandse Kerk en Wereld), een studieproject dat weer leidde tot een studie over het ambt (van mannen en vrouwen!) in de kerk omdat het lekenambt in de Kerk vanzelfsprekend bleek maar dat van de predikanten en priesters zeer omstreden. Over de legitimatie van het voetvolk was men het wel eens, maar over de papieren van de officieren allerminst.

Dan waren er tientallen kleinere studieprojecten van de Wereldraad, die misschien nog wel invloedrijker waren dan de grote, juist omdat ze door kleine groepen werden gemaakt. Het waren die studies die bleken des te gezagsvoller te zijn omdat ze niet het *Imprimatur* van de officiële kerken droegen, maar wel het gezag van hun internationale karakter: ze gingen over de bijbelstudie, over de Koude Oorlog, over Godsdienstvrijheid, over de globalisering, over de internationale schuldenproblematiek, over ontwikkelingshulp en ontwikkelingssamenwerking. Studies die vaak de aandacht trokken van diplomaten en andere adviseurs van de macht. En al die onderwerpen kwamen op enigerlei wijze ook ergens in de kerken aan de orde, zij het dat de communicatie met de ledenkerken altijd weer stuitte op die eeuwige zwakte van kerken: het contact tussen de plaatselijke gemeenten en wat er van 'boven' van bisschoppen, synodes, oecumene wordt aangeboden. Kerken zijn soms net drie sterren restaurants zonder bediening: eten genoeg, gasten te over, en volstrekt inadequate bediening. Maar laat u niets wijsmaken: ook dingen die niet direct het geheel van de gemeenten bereiken kunnen grote invloed hebben.

Daarom is de oecumene van onschatbare waarde en nog is de helft van de schatten die erin verborgen zijn niet boven de grond gehaald. We hebben nog niet half genoeg uitwisselingen; er zijn nog veel te weinig gemeenten die hun predikant een half jaar uithuwelijken aan een gemeente aan de andere kant van de wereld; er zijn nog veel te weinig ouders die hun kinderen voor een tijd in het buitenland laten studeren met een direct verband naar de kerkelijke gemeente daar. Er zijn nog veel te weinig studiegroepjes in onze gemeenten die een gemeente elders adopteren. Er zijn nog veel te weinig synodes en bisschoppenconferenties die bij hun vergaderingen zusterkerken uitnodigen - er is altijd wel iemand die Nederlands spreekt - en mee laten spreken.

De Wereldraad als organisatie

Een heel andere vraag is of de Wereldraad organisatorisch zo moet blijven werken als hij nu doet. Voorop staat dat de oecumenische beweging natuurlijk een organisatorisch centrum nodig heeft, dat spreekt vanzelf. Er moet veel contact georganiseerd worden, kerken moeten op elkaar kunnen letten, ergens moeten die kerken op voet van gelijkheid met elkaar kunnen omgaan. Er zijn ook vaak snelle acties nodig en er moet onmiddellijk gereageerd kunnen worden als er ergens in de kerken of buiten de kerken iets grondig mis gaat. Dat heeft de Wereldraad tot nu toe ook vaker gedaan, zowel in het publiek als achter de schermen, als de meesten van ons weten.

Er moet ook goed geluisterd worden om te zien of er wellicht *agendapunten naar boven komen die voor allen gelden*. Dat zijn er nooit veel, maar ze zijn er wel: mensenrechten, ontwikkelingssamenwerking, milieu. Er zijn ook onderwerpen van theologische aard die iedereen aangaan: verhouding met andere godsdiensten, vragen van de prediking, de liturgie, de opleidingen, de diaconie. Daarbij behoeft het wiel niet te worden uitgevonden en dingen niet dubbel georganiseerd, maar er moeten wel gemakkelijke verbindinglijnen en toegangsdeuren voor elkaars inzichten worden gevonden.

En van mij mag het bestuur, het Centraal Comité heet dat, ook reageren en spreken als het daarbij niet het geheel van de kerken vertegenwoordigt. De Wereldraad spreekt niet alleen namens maar ook *tot* de kerken. In het spreken van de kerk zit altijd iets van belijden en profetie en dat wordt bij definitie niet door het hele volk gedeeld. De oecumene is geen grootste gemene deler. Het getuigenis tegen de slavernij, tegen het fascisme, tegen het racisme of tegen de oorlog in Vietnam is nooit door de christenheid in haar geheel besproken en goedgekeurd, toch moest het gebeuren! Het is een vroeg inzicht van de oecumene dat grote en kleine profeten ruim baan dienen te krijgen. Een van de kenmerken van het geloof is dat het een minderheidsfenomeen is.

Het kan dus ook best zijn dat de Wereldraad te log, te groot, te duur en te institutionalistisch en te bureaucratisch wordt. In dat geval moet er flink worden gereorganiseerd. Er zijn er met mij die dat nu aan de orde vinden. Als ik het voor het zeggen zou hebben zou de Wereldraad veel kleiner moeten worden en zich vooral moeten regionaliseren, met internationale stafteams in alle zes continenten. Ik zou in Europa zo'n team van zes mensen willen hebben met één Europeaan erin en met hoogstens zes taken. Van die taken zou er slechts een wereldwijd moeten zijn en vier die vooral in Europa van belang zijn. Een vijfde staf lid en wel degene met het grootste budget zou communicatie moeten doen om de brug naar kerken, gemeenten, NGO's en media te verzorgen. Ieder staf lid zou van mij drie medewerkers krijgen en verder nog net zoveel als waarvoor hij projectgeld zou kunnen vinden. De kleine vaste staf van zo'n twintig man per regionaal oecumenisch bureau zou moeten worden betaald uit de geregelde contributie van de ledenkerken en het core budget zou dus bestaan uit de vaste bijdragen van de kerken voor vast werk. Daarnaast zou ik een projectenbudget organiseren uit incidenteel project geld. En wat voor dat geld en met die mensen niet zou kunnen dat zou dan ook niet gebeuren. Maar ik ga er niet over en u kunt dus die laatste opmerkingen van mij gerust vergeeten. Ik maakte ze slechts om aan te geven dat reorganisatie altijd kan. Vergeet niet dat ooit de hele Wereldraadstaf bestond uit een paar mensen met heel veel vrijwilligers. En dat waren me nog eens tijden.

De waarde van de Wereldraad ligt niet in zijn organisatorische gestalte maar in zijn werk en zijn contacten. Over die contacten hoeven wij ons geen zorgen te maken. Daar zit het wel goed mee en dat blijft ook zo. Wie een keer in dat bedrijf heeft rondgekeken of er heeft gewerkt, weet dat hij in de goudhandel heeft gezeten.

Wat de Wereldraad moet doen is een andere zaak. In mijn oecumenische ervaring - die de laatste vijftig jaar omvat - ging het *tenslotte* altijd om de eenheid van de kerk, de institutionele eenheid wel te verstaan. Ik heb jaren gedroomd van een Kerk, waarin alle kerkgenootschappen die wij kennen, - katholiek, orthodox en protestants - elkaar zouden hebben gevonden. Een kerk met een vertegenwoordigende kerkbestuur, een soort wereldwijd concilie met de Paus als voorzitter en met de vele liturgische tradities die iedereen kan meezingen. Een kerk met priesters en predikanten, met tongensprekers en gebedsgenezers, met geleerden en kunstenaars: daar droomden wij van zo'n veertig jaar geleden.

Ik ben uit die droom wakker geworden. Die ene Kerk komt er niet. Na veertig jaar hard en toegewijd werken kwam in Nederland de PKN tot stand, maar het aantal kerken werd er niet door verkleind. Ik verheug me over de kansen die de PKN heeft - en die zijn heel wat groter dan zich nu laat aanzien - maar het is niet die ene kerk waarover binnen de Wereldraad zo uitbundig is gesproken.

De eenheid van de kerk van Christus is geen organisatie maar een gemeenschap. Het is geen Superkerk en ook geen heel groot kerkgenootschap. Het is eerder een voortdurend gebeuren dan een vast punt. Eenheid krijgt gestalte in gezamenlijk vieren, studeren, bemoedigen en zorgen. Hoe meer verschillende inzichten hoe beter; hoe meer pogingen om het geheim toegankelijk te maken hoe beter. De ene Kerk is er een van vier Evangelieën! De ledenkerken hebben samen honderden geloofsbelijdenissen, duizenden liederen, tientallen liturgieën. Prachtig. Niets van dat materiaal is voor eeuwig, niets bevat het hele Geheim. Het is ons gegeven om uit te wisselen, om erover in gesprek te gaan, ook om het kritisch door te lichten, bij te stellen, opnieuw te formuleren. 'De ene Kerk is een lichaam', schreef Paulus van Tarsus, 'hoe zal dan de voet tegen de hand zeggen: jou heb ik niet nodig?' In onze plaatselijke Raden van Kerken, die heel belangrijke organen zijn, gaat het er niet om alle kerken van Meppel in een Meppeler supergemeente te passen maar om gastvrij met elkaar om te gaan, veel uit te wisselen, kanselruil te doen, elkaars liederen te zingen, elkaars vieringen leren kennen, elkaars geloof te versterken en te bevragen en elkaar bij te staan in nood. Daarbij mag iedere gemeente best een beetje tucht toe passen: '*dat geloven wij hier niet!* 'Zo gaan wij niet met elkaar om!' Als we het maar bespreekbaar maken. Van wezenlijk belang is of wij elkaar de ervaring kunnen geven dat wij bij elkaar horen, elkaars krachten gebruiken, elkaars noden opvangen, elkaars ervaringen uitwisselen. De rest is organisatie. Moet gebeuren, maar het is ondersteunend!

Dat is de waarde van de oecumene. De volgende Assemblee is van groot belang omdat het wezenlijke agendapunten ter discussie stelt, uitdiept en aan de kerken teruggeeft met het commentaar van allen. U heeft gekregen of u kunt krijgen wat Oikos keurig voor Nederland heeft vertaald en uitgegeven. Dat is bekwaam en aantrekkelijk gebeurd. Niemand kan dit materiaal van de tafel poetsen. Het gaat over dingen die ons direct aangaan en het is geschreven door mensen die weten waar ze het over hebben. Het is uniek omdat u zoiets in Nederland niet kunt krijgen; het komt typisch uit de internationale gemeenschap, waarin wij een kleine, rijke en onrechtvaardige rol spelen.

Op dit soort materiaal wordt altijd met zwaar geschut geschoten omdat het nogal scherpe tanden heeft. Laat u nooit wijsmaken dat het komt van dominees die niet weten waar ze het over hebben. Wereldraadmateriaal komt altijd van gezaghebbende experts, de meesten van hen gewone leken, meesters en meesteressen in hun eigen vakgebied. Het behandelt belangrijke zaken meestal vanuit het perspectief van hen die er het meest onder te lijden hebben. Dat bevalt rijke westerlingen maar zelden en dat is ook begrijpelijk, want dit soort materiaal roept ons op om kleur te bekennen als kinderen van het koninkrijk. En dat betekent dat wij studeren als mensen die weten dat wij in een dwaze wereld leven, waar onrecht en ongerechtigheid de overhand hebben - ik citeer de apostel Paulus - en waar wij vreemdelingen zijn - ik citeer de auteur van de Hebrëënbrief - maar waar ons een weg is gewezen om anders te leven en te werken. Ik citeer de Heer zelf.

Om zo te leven zijn dit soort documenten - mensenwerk natuurlijk - maar toch onontbeerlijk. En dat het goede documenten zijn blijkt uit de geïrriteerde kritiek die ze altijd weer deelachtig worden. Het zou mijn wens zijn dat er geen gemeente in Nederland is waar deze dingen niet op enige wijze aan de orde komen: in studiegroepjes, in de prediking, op de catechisatie, in het gemeenteblad, desnoods alleen op de leestafel, al is dat laatste wel heel weinig.

Er is nog een onderwerp waarvan ik denk dat wij in Nederland er nog niet genoeg aandacht aan besteden en als we dat al doen, het niet erg creatief doen. Dat is de dialoog met andere godsdiensten, een onderwerp dat de Wereldraad allang op de agenda heeft staan, maar dat vooral in de laatste dertig(!) jaar vooral werd behandeld in *defensieve* zin. Er werd eindeloos gehamerd op het unieke van het christelijk geloof, op de noodzaak de trouw aan eigen zaak niet op te geven, vooral de uniciteit van Christus centraal te belijden en vooral geen liturgische handelingen te verrichten met mensen van andere religies. Maar dat was in de tijd dat de oecumenische aandacht er vooral naar uitging om de *meerderheidskerken* niet nog wantrouwend te maken vis-à-vis de oecumene dan ze toch al waren. En om de minderheidskerken in landen waar andere godsdiensten de *religion of the land* zijn niet de indruk te wekken dat zij - die minderheidskerken - in de steek zouden worden gelaten.

Nu is de situatie anders. Migratie, vluchtelingenstromen en mobiliteit in het algemeen hebben andere godsdiensten tot grote geloofsgemeenschappen doen uitgroeien. Dat leidde tot grote en gevaarlijke spanningen in menig land, zie ons eigen gebied. Daarin speelt godsdienst een grote rol; er zijn veel vooroordelen en er is veel gebrek aan kennis. Bovenal is er angst, aan beide zijden van het spectrum. Tegen vooroordeel, onkennis en angst geldt maar één ding: veelvuldig en volgehouden contact. Niet alleen een keer per jaar maar met regelmaat: samen studeren, samen discussiëren, 'geestelijke gaven delen' zoals Paulus dat zo mooi noemt.

Een gemeente die daaraan werkt, wordt er niet slechter van, wel een beetje onrustiger. Een beetje spiritueler ook, denk ik. Daarmee bedoel ik: een beetje meer in staat om naar de wereld te kijken door de bril van het evangelie, waar immers veel openingen naar andere culturen en godsdiensten uit spreekt dan ik ooit op zondag in de kerk hoor. Met een beetje meer vertrouwen ook dan we uit onszelf opbrengen, met een beetje meer hoop dan al die andere mensen in onze achterbannen durven koesteren en met een beetje meer liefde dan we vaak om ons heen zien.

Wij maken ons in Nederland van het contact met de Islam af met een fooi en een conferentie zo nu en dan. Ondanks de secularisatie is er weinig oecumenisch gevoel dat wij bij mensen van andere godsdiensten vooral te maken hebben met *medegelovigen*. Het protestantisme heeft eigen fundamentalisme pas zo'n honderd jaren geleden opgegeven. Daarvoor klonken wij net als vele Imams en veel van hun leerlingen nu. De positie van de vrouw, de seksueel andersgeaarden, de niet-gelovigen is pas heel kort geleden veranderd. Veel lijken we ons daarvan niet te herinneren. Dat veranderen, dat is een van de grote taken van de Oecumene in de komende jaren.

Afsluiter

Het thema van de Assemblee is een bede; God, in uw genade, bouw de wereld om!

Dat is, als zovaak met deze christelijke 'mantra's' een zware tekst. Het is *wel* een bede, die zo oud is als de Kerk. En het is of ik het antwoord ken. "Begin maar vast, ik kom eraan!"

2.4 De betekenis van de Wereldraad van kerken voor ons geloof

Ds. Wies Houweling, predikante in Amsterdam en lid van het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken sprak - en zong! - haar inleiding op de voorbereidingsbijeenkomst in Breda op 27 januari.

Wat is de betekenis van de Assemblee van de Wereldraad binnenkort in het verre Brazilië voor onze kerken? Dat is de vraag die door mij hier beantwoord moet worden. Die vraag zou je terug kunnen brengen tot de simpele vraag wat gemeenschap betekent voor geloof? Deze vraag wordt door ieder anders opgevat en beantwoord. Misschien wel evenals de vraag wat zingen voor je geloof betekent. Mijn verhaal is opgedeeld in vijf delen en een korte epiloog. Elk deel wordt voorafgegaan door een lied. De tekst en de sfeer van het lied onderstrepen de inhoud.

1. Persoonlijk geloof

Laat me in u blijven groeien bloeien, o heiland die de wijnstok zijt.

(Liedboek der kerken, lied 78)

Twee jaar geleden werd ik bij het overlijden van een alleenstaande vrouw gehaald. De buurvrouw die het meeste contact met haar onderhield had haar dood aangetroffen op bed. Naast haar bed, op haar nachtkastje lag een gebruikt bijeltje, met onderstreepte zinnen. Ze wisten het niet zeker, maar ze hadden toch het gevoel dat mevrouw iets met geloof had, of de dominee soms iets wilde zeggen bij de begrafenis. Zij had vast in God geloofd. We waren met vijf mensen toen ik de oude woorden uit de christelijke traditie bij de begrafenis uitsprak. Deze vrouw is niet de enige, dit is een beeld van onze tijd. Alleen geloven hoort bijna bij onze cultuur. Als individu worden mensen gevoed door de bijbel in vele verschillende talen. Voor ons geloofsleven in Nederland is de nieuwe bijbelvertaling één van de grootste gebeurtenissen van de afgelopen jaren. Door gebeden, gedichten en liederen worden wij geraakt in ons hart en in onze ziel. Velen voelen zich zo met God verbonden. Dat is voor ons de essentie van het geloof, daar 'begint ons geloof' zeggen wij vaak.

Maar de meeste boeken over geloofsleer beginnen bij de kerk. Want geloof wordt geboren uit contacten met anderen. Geloof komt niet zo maar uit de lucht vallen, het komt door opvoeding, in gesprekken, boeken en gedichten, misschien zelfs een bijeenkomst (kerkdienst). Geloof veronderstelt gemeenschap. Protestants theoloog Berkhof: 'in de protestantse geloofsleer is meestal het omgekeerde, met als gevolg dat het gemeenschapsbewustzijn in de protestantse kerken in verhouding tot het Nieuwe Testament onderontwikkeld is. Als je begint met de enkeling is de kerk een opsomming van de enkelingen, en product van het persoonlijk geloof. En dat geloof een product is van de gemeenschap komt bijna niet meer ter sprake.' (Het christelijk geloof. p. 358). Eerst de gemeenschap, dan het geloof. Dat gaat misschien tegen onze gevoelens in, omdat geloof ook zo persoonlijk is.

2. Wij geloven

Looft God, looft hem overal, looft de koning van 't heelal.

(Psalm 150)

Niet ik geloof, maar wij geloven, zoals één van mijn vrijzinnige collega's pas opmerkte toen wij met collega's over geloof probeerden te spreken. Dat is heel waar. Op de ander gericht. In vele verhalen in de bijbel is het zo. In Handelingen het eerste hoofdstuk:

'Hij antwoordde:.... 8 Maar wanneer de heilige Geest over jullie komt, zullen jullie kracht ontvangen en van mij getuigen in Jeruzalem, in heel Judea en Samaria, tot aan de uiteinden van de aarde.'

En even verderop in het vierde hoofdstuk:

32 De groep mensen die het geloof had aanvaard, leefde eendrachtig samen. Geen van hen beschouwde zijn bezittingen als zijn persoonlijk eigendom, want ze hadden alles gemeenschappelijk. 33 De apostelen bleven met grote kracht getuigen van de opstanding van de Heer Jezus, en God begunstigde allen rijkelijk. 34 Niemand onder hen leed enig gebrek: wie een stuk grond of een huis bezat, verkocht het, bracht de opbrengst naar de apostelen 35 en legde die aan hun voeten neer, waarna het geld naar behoefte onder de gelovigen werd verdeeld.

Het gaat over gemeenschap. Ook Paulus trok rond, hoeveel heeft deze man niet gelopen? En waarom? Waarom schreef hij niet gewoon brieven, dat kon hij ook heel mooi. Waarom trekt hij erop uit, wat gaat hij eigenlijk vertellen? Hij gaat niet alleen naar plekken die nog niet christelijk zijn, ook om de nieuwe gemeenten te ondersteunen en zoals hij zelf zegt er ook gevoed te worden. Hij sticht gemeenschappen en brengt ze met elkaar in contact.

Geloven is iets dat je samen doet in het hele Nieuwe Testament. Niet voor niets zijn de meeste brieven ook gevuld met aanwijzingen hoe een gemeente, een groep van christenen samen kan overleven. Hoe ze samen kunnen blijven in een wereld die net zoals die van ons nu, erg verwarrend is. Om te overleven, om dicht bij de kern van het geloof te blijven had men elkaar nodig, om samen te bidden, te spreken over onderwerpen die belangrijk waren en de verhalen van Jezus te vertellen en steeds weer voor te houden hoe die in de eerste eeuw toen geïnterpreteerd moesten worden.

3. In onze Tijd

Dan nog, dan nog, klamp ik mij, klamp ik mij vast aan jou...

(Oosterhuis/ Huijbers)

In onze tijd zijn wij veel meer individuen die het zelf moeten uitzoeken en goed weten, voordat we erover praten met anderen. Onze samenleving gelooft niet in 'wij geloven'. De meeste mensen in Nederland zijn niet betrokken bij een kerkelijke instelling. Onderzoeken geven wel aan dat er veel mensen zijn die geloven, maar liever alleen. Zo eens hier kijken, dan eens daar. Niet alleen jongeren, mensen van alle leeftijden doen dat. Praten over je geloof is al helemaal moeilijk. Dat is natuurlijk één van de grootste problemen van de kerk in Nederland. Hoe kan een kerk groeien als mensen er door de week niet over durven praten. In plaats van meer samen te werken, zoeken grote kerken het in duidelijker profielen. Het product, de kerk met haar identiteit wordt helderder neer gezet. Oecumene? Dat is te vaag het spreekt niet aan. Wat vind ik hier? De praktijk is echter dat mensen zicht gewoon aansluiten bij een groep of gemeenschap die hen boeit en bindt. Mocht je iets voelen voor geloven in groepsverband dan sluit je je gewoon aan bij de groep die het aardig doet. Die niet te zielig is. Een aardige groep mensen, het moet ergens over gaan en de voorganger of voorgangster is aansprekend, het liefst met een duidelijk profiel. Oecumene heeft geen duidelijk profiel op die manier, het wil te veel mensen aanspreken om mee te doen, het surft niet mee op de publiciteitsgolven in deze samenleving.

4. De hele wereld

'Zijn woord wil deze wereld omgekeerd, dat lachen zullen zij die wenen?'

(Uit: 'Deze wereld omgekeerd' Oosterhuis/ Huijbers 2^e couplet)

Hoe zie je dan deze wereld? Hoe zie je geloof in deze wereld. Wat zijn wij? Een verzameling individuen? Wat is er met dat rijk van God? We zeggen toch vaak in de gemeenten en parochies op zondagmorgen: 'We horen bij elkaar in Christus naam', 'Wij zijn in Christus verenigd', 'Jezus heeft een wereldhistorische betekenis', 'Jezus staat in een directe lijn verbonden met het Rijk van God voor alle mensen'. Dit zijn geen feiten maar geloofsuitspraken. Zoals ik dat geloof en naar ik hoop velen met mij. Maar wat voor consequenties heeft dat? Dat je erop uit moet, het gebeurt namelijk niet vanzelf en daarvoor hebben we ook weer elkaar nodig. Het gaat niet om jouw wereld en jouw koninkrijk. Maar om de wereld die van iedereen is en Gods koninkrijk.

Dit samen is een eeuwenlange worsteling; hoe samen? Het heeft ons veel verdeeldheid gebracht. Het heeft zelfs mensen ertoe gebracht zich met een hele groep van de hele wereld af te sluiten. Vroeger was er veel om te doen. Vroeger vochten we elkaar de kerk uit, nu laten we elkaar in waarde. Dat zeggen we of zijn we in wezen onverschillig geworden? Onverschillig over wat de ander denkt of gelooft? Geloof is privé, zegt men, maar dat gaat zo dwars tegen Je-

zus, het evangelie en de hele geschiedenis van de kerk in. Het is een teken van deze tijd, maar niet iets dat hoort bij het christendom.

5. Er bij horen

Thumamina, thumamina, thumamina somandla

(vertaling: Zend mij Heer. Uit: Zuid Afrika)

In 1998 tijdens de 8ste Assemblee van de Wereldraad in Harare ontmoette ik tijdens een grote regenbui door een klein ongeval een dominee uit Zuid Soedan. Wij raakten aan de praat en hij vertelde hoe slecht de situatie was en hoe vergeten en in de steek gelaten zij zich voelden. Toen kon ik hem vertellen dat wij in onze kleine gemeente in Amsterdam week in week uit voor de kerken in Soedan hadden gebeden. Hij was tot tranen geroerd. Sindsdien is er ergens in Soedan een kleine gemeente die bidt voor de groei in geloof en grootte van de kerk in Amsterdam. Als je gelooft hoor je bij de wereld. Als je gelooft moet je toch een antwoord hebben op de volgende vragen. Als je dat niet hebt zou je er over moeten praten:

Ik geloof, maar de burens dan? Ik geloof maar de armen dan? Mensen die verdriet hebben en honger? Ik geloof, maar de arme landen dan?

Vroeger schreef, de kerk de gemeenschap voor, wat je moest doen en hoe je er ongeveer over moest denken: burenszorg, armenzorg diaconie en zending? Nu ieder kan zelf kiezen wat hij of zij doet of denkt. Dat is geen eenvoudig werk. De Wereldraad ondersteunt en helpt bij deze gesprekken, gedachten en keuzes. Belangrijk, dat de Geest er vrij spel heeft. We kunnen vol verwachting zijn, maar ook angstig, met wie zal de geest ons verbinden? Niet met mensen waarmee wij het altijd eens zijn. Normaal hebben wij dit zelf toch redelijk onder controle. Of niet? De basis is dat wij geloofsgenoten, broeders en zusters onderweg zijn.

Wat is de betekenis van oecumene en een Assemblee dan voor gelovige mensen? Dat ze de volledige pluriformiteit, grootte en het geloof laat zien en doet voelen van Gods volk onderweg. Ons persoonlijk geloof komt uiteindelijk daar vandaan. Van die beweging die begonnen is in het middenoosten en zo de hele wereld overgetrokken is, daar zijn ook wij deel van.

Na de Tweede Wereldoorlog wist men zeker; we hebben elkaar nodig om aan het rijk van God in deze wereld gestalte te geven. In 1948 werd de Wereldraad opgericht. Velen hebben zich daaraan gelaafd, maar het jammer genoeg niet duidelijk genoeg aan de op hun volgende generatie doorgegeven waarom dit zo belangrijk is.

Wij zijn kinderen van God, in Breda, maar verbonden met alle christenen over de hele wereld in Christus. Dat mag u lastig vinden, het is ook niet eenvoudig, maar wel uniek. Het maakt van ons unieke mensen, met een visie voor de wereld: het koninkrijk van God. Een verantwoordelijkheid voor elkaar, een opdracht. En niet alleen wij voor hen (Europees superioriteitsdenken) maar ook zij voor ons.

Zo krijg je als gemeente deze maanden de vraag gesteld. En genade? Wat is genade voor jou? Hoe gaat Gods genade de wereld veranderen en wat moet er veranderd worden, hoe doe je dat al, en hoe gaan we het verder doen? Zo worden we gewekt uit onze zelfgenoegzaamheid, onze wanhoop over de toekomst van de kerk, uit onze besluiteloosheid. Als je het aan durft, samen aan durft is dat de bron van groei van geloof. Het is angstig, niemand heeft ook verteld dat het niet zo zou zijn. Je krijgt er veel voor terug, maar je moet er wel wat voor doen.

Plaatselijke oecumene: het bevrijdt. Uit de wanhoop van het alleen zijn. Tot het kind van God wereldkind zijn. Biedt wat je te bieden hebt.

Wereld vol van misverstanden

Onvolkomen aarde

Ga er niet om heen,

Maar wees er bij.

Mensen vol van goed en kwaad

Onwetend, onvermogen

Ga er niet om heen,

Maar weer er bij.

(tekst en muziek: Jan Marten de Vries)

Genade en vernieuwing in liturgische teksten

3.1 De AGAPE Call, een oproep tot liefde en actie

Inleiding

Wij, vertegenwoordigers van kerken die bij elkaar gekomen zijn op de 9^e Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Porto Alegre, benadrukken dat een wereld zonder armoede niet alleen mogelijk is, maar ook overeenkomt met de genadige bedoelingen van God voor deze wereld. Deze overtuiging berust op de rijke traditie van het oecumenische sociale denken en handelen, dat uitgaat van Gods voorkeurskeuze voor de armen als een geloofsopdracht. Ze is ook vrucht en samenvatting van de resultaten van een wereldwijd bezinningsproces waarin kerken een antwoord formuleerden op economische globalisering, waaraan bijgedragen werd door alle regio's van de wereld en waarin deelgenomen is door een aantal christelijke wereldgemeenschappen, in het bijzonder de Assemblee van de Lutherse Wereldfederatie van 2003 en de Algemene Vergadering van de Wereldalliantie van Reformatorische kerken (WARC) in 2004.

In dit proces is studie gemaakt van het project van economische globalisering dat aangestuurd wordt door een ideologie van ongeremde marktwerking en in dienst staat van heersende politieke en economische belangen. Onder meer de internationale financiële instellingen en de Wereldhandelsorganisatie (WTO) stimuleren deze economische globalisering. De deelnemers aan het AGAPE-proces deelden met elkaar hun zorg over de groeiende ongelijkheid, de concentratie van rijkdom en macht in de handen van enkelen en de vernietiging van de aarde – die allemaal bijdragen aan het schandaal van de armoede in het Zuiden en - in toenemende mate – in het Noorden. De laatste jaren is de groeiende rol van politieke en militaire macht manifester geworden. Mensen over de hele wereld ondervinden de gevolgen van de greep van machten op hun gemeenschappen.

Bijeengekomen in Porto Alegre, Brazilië, waar ook het World Social Forum zijn thuisbasis had, werden we bemoedigd door de constructieve en positieve boodschap van de bewegingen die in het World Social Forum elkaar troffen, dat alternatieven mogelijk zijn. Wij bevestigen dat het een groot verschil maakt of we zelf de bereidheid tonen vernieuwende gemeenschappen te worden die zorg dragen voor mens en aarde, en dat verschil ook daadwerkelijk hebben te maken.³

Wij erkennen dat de verdeeldheid van de wereld ook in ons midden aanwezig is. Omdat we geroepen zijn tot eenheid in Christus, zijn we ook geroepen om ons zelf te laten vernieuwen door Gods genade tot heil van alle leven op aarde om zo de verdeeldheid in de wereld te boven te komen. Uitgedaagd om het proces van economische globalisering onderzoekend te volgen en om te zetten (transformeren), roepen we onszelf op tot actie, als kerken die willen werken naast mensen van diverse geloofsgemeenschappen en bewegingen.

De AGAPE-oproep – voor liefde en actie

God, Schepper, die Uw schepping heelheid schenkt en de mens waardigheid;

God, Verlosser en Bevrijder, die ons bevrijdt van slavernij en dood.

God, Heilige Geest, die ons vernieuwt en kracht geeft.

Laat ons getuigen van Uw liefde, leven en vernieuwende genade.

Allen: God, in Uw genade, vernieuw de wereld.

We zijn ongevoelig geworden voor lijden en onrecht. Onder ons zijn mensen die lijden onder de gevolgen van economische globalisering: vrouwen, misbruikt maar toch vol zorg voor het leven; kinderen aan wie hun rechten onzegd zijn; jongeren die leven in economische onzekerheid en werkloosheid; mensen die in hun arbeid uitgebuit worden; de velen die gevangen zitten in onrechtvaardige handelsrelaties en de slavernij van de schuld. Er zijn mensen met een handicap en mensen die in de marge van de samenleving verblijven, gekleurde mensen die vaak het eerst en het hardst getroffen worden door armoede, mensen die verdreven zijn en aan wie hun grond ontnomen is, de aarde –

---

³ Het thema van de Assemblee is: *God in Your Grace, Transform the World: God in uw genade, vernieuw de wereld*. Het woord 'transform' vertalen we bij voorkeur met 'vernieuwen', maar in sommige gevallen is de (minder fraaie) vertaling 'transformeren' beter op zijn plaats.

geschonden, uitgeput en uitgebuit. Omdat hun de mogelijkheden van levensonderhoud ontzegd zijn, zijn deze mensen vaak het meest kwetsbaar voor ziekten als HIV/AIDS. We belijden dat velen van ons het hebben nagelaten om solidair te zijn.

Allen: God, in Uw genade, vernieuw de wereld.

We zijn geneigd om toe te geven aan gemak en de loze beloften daarvan, terwijl we zouden moeten kiezen voor werkelijke navolging en verandering. We worden ertoe aangezet om onderdrukking en lijden te accepteren als een gegeven, terwijl we hoopvol zouden moeten blijven en pleitbezorgers van gerechtigheid en bevrijding zouden moeten zijn.

We belijden dat velen van ons geen gelovig standpunt hebben ingenomen en niet opgestaan zijn tegen economisch onrecht en de vernietigende gevolgen daarvan voor mens en aarde. We zijn geneigd om toe te geven aan materialisme en de macht van het geld. We handelen volgens de regels van de hebzucht en passen ons aan aan politieke en militaire macht, terwijl we ons zouden moeten verbinden met de armen en uitgeslotenen.

Allen: God, in Uw genade, vernieuw de wereld.

God, we vragen U om vergeving.

Allen: God, in Uw genade, vernieuw de wereld.

God, laat onze economische structuren geïnspireerd worden door de regels van Uw huishouding van het leven, gestuurd door liefde, gerechtigheid en genade.

Laat ons niet bang zijn voor verandering, of om alternatieven te zoeken.

Laat ons werken aan gerechtigheid door destructieve economische structuren te weerstaan.

Laat ons werken aan een AGAPE economie van solidariteit

door in hope te verkondigen: het Jubeljaar van de Heer, de kwijtschelding van schulden, de vrijlating van de gevangenen en rust voor de aarde.

Allen: God, in Uw genade, vernieuw de wereld.

God, zend ons op weg

om voor de aarde te zorgen en om te delen alles wat nodig is voor een leven in gemeenschap;

om te weerstaan en te veroordelen alles wat het leven ontkent,

om onze naasten lief te hebben en te doen wat recht is,

zo, dat waar dood was, er leven zal zijn.

We roepen elkaar op

om Uw liefde voor alle mensen en voor de aarde te beantwoorden

in ons eigen handelen en in het getuigenis en de dienst van onze kerken;

om te werken aan de uitroeiing van de armoede en aan de onvoorwaardelijke kwijtschelding van schulden;

om te zorgen voor land, water, lucht – het hele netwerk van het leven,

om rechtvaardige en duurzame relaties aan te gaan met de aarde.

In de wereld van arbeid, handel en geld studie te maken van de krachten die daar op verschillende manieren werkzaam zijn en die in dienst te nemen, wetend dat alle macht aan U, God, verantwoording dient af te leggen.

God, in Uw genade, help ons om uitvoerder te zijn van Uw vernieuwing en om Uw roep te horen die ons vraagt om moedig te handelen.

Allen: Schepper God, moge de kracht van Uw genade ons vernieuwen, Christus, geef ons moed en hoop om ons leven met elkaar en met de wereld te delen, Heilige Geest, geef ons de kracht om te werken voor gerechtigheid voor mens en aarde. God, in Uw genade, vernieuw de wereld.

In de geest van dit gebed dat ons verenigt, dagen we onszelf uit om de moed te hebben in actie te komen. De AGAPE-oproep nodigt ons uit om samen te werken aan de transformatie van economisch onrecht en om door te gaan met het analyseren van en nadenken over de uitdagingen waarvoor economische globalisering en het verband tussen rijkdom en armoede ons plaatsen.

1. **Het uitroeien van de armoede**

Opnieuw verplichten we ons ertoe te werken aan de uitroeijing van armoede en ongelijkheid door economieën van solidariteit en duurzame gemeenschappen op te bouwen. We zullen onze overheden en internationale instellingen aanspreken op hun toezeggingen op de terreinen van armoedebestrijding en duurzaamheid gestand te doen.

2. **Handel**

Opnieuw verplichten we ons ertoe om aan gerechtigheid te werken in internationale handelsrelaties door kritisch studie te maken van vrijhandel en handelsoverleg, en om nauw samen te werken met sociale bewegingen om de handelsovereenkomsten rechtvaardiger, eerlijker en democratischer te maken.

3. **Geld**

Opnieuw verplichten we ons ertoe om campagne te voeren voor verantwoordelijke kredietverlening en onvoorwaardelijke schuldkwijtschelding en voor sturing en regulering van de wereldwijde financiële markten. Investerings moeten gericht worden op ondernemingen die sociale en ecologische gerechtigheid respecteren of op banken en instellingen die zich niet bezighouden met speculatie en die niet meewerken aan belastingvlucht.

4. **Duurzaam gebruik van land en natuurlijke hulpbronnen**

Opnieuw verplichten we ons ertoe ons in te zetten voor duurzame en eerlijke vormen van ontginning en gebruik van natuurlijke hulpbronnen, in solidariteit met inheemse volkeren die hun land, water en hun gemeenschappen willen beschermen.

Opnieuw verplichten we ons ertoe om de excessieve consumptie in de rijke landen aan te vechten zodat deze landen zich gaan richten op zelfbeperking en eenvoud in hun levensstijl.

5. **Publieke goederen en diensten**

Opnieuw verplichten we ons ertoe om mee te doen met de wereldwijde strijd tegen verplichte privatisering van publieke goederen en diensten, en om het recht van landen en volkeren te verdedigen om hun eigen publieke goederen te bepalen en te beheren.

Opnieuw verplichten we ons ertoe om bewegingen, groepen en internationale initiatieven te ondersteunen die opkomen voor het behoud van vitale onderdelen van het leven zoals biodiversiteit, water en de atmosfeer.

6. **Landbouw voor leven**

Opnieuw verplichten we ons ertoe om te werken aan landhervormingen in solidariteit en landloze arbeiders in de landbouw en kleine boeren; om op uiteenlopende manieren te pleiten voor zelfbeschikkingsmacht over de productie en het gebruik van voedsel. We verzetten ons tegen de productie van genetisch gemanipuleerde organismen en tegen handelsliberalisering als enige optie. We verplichten ons ertoe om ecologisch boeren te bevorderen en om solidair te zijn met boerengemeenschappen.

7. **Fatsoenlijke banen, vrije arbeid en levensonderhoud**

Opnieuw verplichten we ons ertoe om allianties aan te gaan met sociale bewegingen en vakbonden die zich inzetten voor fatsoenlijke banen en eerlijke lonen. We verplichten ons ertoe ons in te zetten voor arbeiders en contractarbeiders die uitgebuit worden en aan wie hun recht ontnomen is om vakbonden op te zetten.

8. **Kerken en de machten**

Opnieuw verplichten we ons ertoe om de vragen van krachten en machten te overdenken vanuit een bijbels en theologisch perspectief, en een duidelijk geloofsstandpunt in te nemen tegenover de heersende machten, omdat alle machten verantwoording verschuldigd zijn tegenover God.

We erkennen dat het proces van vernieuwing van ons vraagt dat we ons als kerken verantwoordelijk maken voor de slachtoffers van economische globalisering. Hun stemmen en ervaringen moeten bepalen hoe we dat project analyseren en beoordelen, in overeenstemming met het Evangelie. Dat betekent ook dat we ons als kerken uit verschillende delen van de wereld verantwoorden tegenover elkaar en dat de loyaliteit van degenen van ons die dichter bij de centra van de macht zitten zich in de eerste plaats heeft te richten op onze broeders en zusters die de negatieve gevolgen van wereldwijde economische globalisering elke dag van hun leven ervaren.

Deze AGAPE-oproep is een gebed om kracht om onrechtvaardige economische structuren te transformeren. Zij zal ons denken en handelen in de volgende fasen van de oecumenische reis sturen. Onze inzet is gebaseerd op de uitkomsten, voorstellen en aanbevelingen aan de kerken uit het AGAPE-proces zoals beschreven in het AGAPE achtergronddocument.⁴

---

⁴ De AGAPE-call is voorgelezen tijdens de Assemblee en is vertaald door Greetje Witte-Rang (Oikos). Het AGAPE achtergronddocument is vertaald en uitgegeven onder de titel: *Porto Alegre 2006. Op weg naar gerechtigheid en duurzaamheid*.

3.2 Lieder, teksten en gebeden

In verbondenheid met al die kerken en mensen wereldwijd kunnen we ons laten voeden door de spiritualiteit van het continent waar de Assemblée heeft plaatsgevonden. Hieronder volgen enkele liederen, gebeden en teksten. Deze dienden als suggestie voor de zondag voorafgaand aan de Assemblée of zijn tijdens bijeenkomsten gebruikt.

Deus, em tua graça / God, in uw genade

Deus, em tu - a gra - ça, trans - for - ma o mun - do!
God, in uw ge - na - de, ver - an - der de aar - de!

Deus, em tu - a gra - ça, trans - for - ma o mun - do!
God, in uw ge - na - de, ver - an - der de aar - de!

Deus em tu - a gra - ça, trans - for - ma o mun - do!
God, in uw ge - na - de, ver - an - der de aar - de!

Muziek: Louis Marcelo Illenseer

Nederlandse vertaling Jan Marten de Vries

La paz del Señor/ De vrede van God

La paz del Se - ñor, la paz del Se - ñor, la paz del Re-su-ci - ta-do.

La paz del Se - ñor a ti ya mi, a to-dos al - can - za - rá.

De vrede van God, de vrede van God, de vrede van Jezus Messias.
De vrede van God voor jou en voor mij, voor iedereen om ons heen.

Herkomst: Hilversum, Nieuwe Initiatievenvieringen

Cantai ao Senhor/ Zingt de Heer een nieuw lied

Can - tai ao Se - ñhor um cân - ti - co no - vo, can - tai ao Se -

ñhor um cân - ti - co no - vo, can - tai ao Se - ñhor um cân - ti - co

no - vo, can - tai ao Se - ñhor, can - tai ao Se - ñhor.

Uit Brazilië

De Nederlandse vertaling van het gebed dat door de Wereldraad werd aangereikt om op de zondag voor de Assemblee te bidden in de kerken.

Eeuwige, grote en goede God,
Vormer en Schepper,
God van vrede en liefde,
wij komen tot U met kreten van wanhoop uit onze harten die gevuld zijn met hoop.
Genadige Liefdevolle, jouw kerk heeft de geboorteweëën en haar eerste
dagen beleefd rond de Middellandse Zee.
Wees met je kerk als zij verder groeit
over de wereld naar volwassenheid en eenheid.
Met de kerk nog in de kracht van haar leven
Bidden we om jouw gist van vorming, groei.
Doe in ons een geest van gemeenschap opleven.
Boetseer onze gedachten tot liefdevolle gedachten.
Behoed in ons de ervaring van jouw vrede.
Geef ons de moed en de veerkracht om verandering te accepteren
voor onszelf en voor anderen,
voor degenen die lijden en zij die dat lijden veroorzaken,
voor de slachtoffers en de daders,
voor al jouw mensen.
In een wereld gevuld met geweld en haat
geef ons de moed liefde en harmonie uit te dragen.
In een wereld vol discriminatie en ongelijkheid
voed ons met de zaden van eenheid en geef ons het inzicht
om onze ongelijkheid te zien en te overkomen.
Bereid onze harten, hoofd en handen om uw oogst te oogsten.
Amen.

Liturgische afsluiting met de woorden van de slotverklaring van Porto Alegre.

V: Gods werken omringen ons
A: wij antwoorden dankbaar
V: De liefde van de Eeuwige is zichtbaar
A: wij antwoorden met blijdschap
V: De kracht van de Geest bezielt
A: Wij antwoorden vol van hoop

Stilte

V: O God, hoe groot zijn uw werken
A: In uw wijsheid heeft u alles gemaakt
V: Uw liefde reikt verder en hoger als de hemel
A: Uw trouw gaat ons begrip te boven
V: Wij zullen uw liederen zijn met alle volken
A: Wij zullen spreken van uw grote daden voor en door mensen.

Zingen: één van de aangegeven liederen

God vol van Genade, samen richten wij ons tot U in gebed, want in U zijn wij verenigd.
U bent de ene God – Vader, Zoon en Heilige Geest - waarin wij geloven. U geeft ons kracht om goed te doen, U zendt ons uit over de wereld om in Jezus' naam dienstbaar te zijn.

Wij bekennen voor u en alle mensen:
Wij zijn onwaardige helpers geweest.

Wij hebben de schepping verkeerd gebruikt en misbruikt.
Wij hebben elkaar beschadigd door ruzies overal.
Wij hebben vaak gefaald om beslissende actie te ondernemen tegen de vernietiging van onze omgeving, tegen armoede, racisme, het kastenstelsel, oorlog en genocide.
We zijn niet alleen slachtoffers, maar ook daders van geweld.
In dit alles zijn we te kort geschoten als leerlingen van Jezus Christus,
die door zijn menswording kwam om ons te redden en ons te leren hoe lief te hebben.
Vergeef ons God en leer ons elkaar te vergeven.

God in uw genade, verander de aarde.

(zingen: Deus, em tua graça)

God, hoor het roepen van de hele schepping, de stemmen van het water, de lucht, het land en alle levende wezens.
De stemmen van allen die worden uitgebuit, gemarginaliseerd, misbruikt en tot slachtoffer gemaakt zijn, allen die niets meer hebben, die het zwijgen is opgelegd en wiens menselijkheid wordt genegeerd,
Allen die lijden aan ziekte, aan oorlog, door misdaden van de arrogantie die de waarheid verhullen, geheugens vervuilen en de mogelijkheid van verzoening ontkennen.
Eeuwige God leidt allen die in machtsposities verkeren naar moreel integere beslissingen.

God in uw genade, verander de aarde.

(zingen: Deus, em tua graça)

Wij zeggen dank voor uw zegeningen en tekenen van hoop die al aanwezig zijn in deze wereld, in mensen van alle leeftijden en in degenen die ons zijn voorgegaan in geloof, in de vredesbeweging wereldwijd en van alle tijden. Wij zeggen dank voor de diepe en open dialogen die zijn begonnen in onze eigen kerken en in gemeenschappen met een ander geloof in het zoeken naar wederzijds begrip en respect. En voor allen die samenwerken voor rechtvaardigheid en vrede, zowel in uitzonderlijke omstandigheden als in dagelijkse dingen. Wij danken u voor het goede nieuws van Jezus Christus en de zekerheid van de opstanding.

God in uw genade, verander de aarde.

(zingen: Deus, em tua graça)

Zorg door de kracht en de leiding van uw Heilige Geest, God, dat onze gebeden nooit lege woorden zullen zijn, maar een dwingend antwoord op uw levende woord, een geweldloze directe handeling voor positieve verandering. In duidelijke, heldere, specifieke daden van solidariteit, bevrijding, heling en medeleven, gereed om het goede nieuws van Jezus Christus te delen.
Open onze harten om lief te hebben en te zien dat alle mensen gemaakt zijn naar uw beeld, om voor uw schepping te zorgen, en van het leven in al zijn prachtige diversiteit te genieten.
Vernieuw ons, wanneer wij onszelf geven zodat we uw partners in verandering mogen zijn, wanneer wij werken aan een volle, zichtbare eenheid van de ene kerk van Jezus Christus, en wanneer we de naaste zijn van allen
Want wij zien uit naar de volle openbaring van uw heerschappij in het komen van de nieuwe Hemel en de nieuwe Aarde.

God in uw genade verander de aarde, in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, amen.

Zingen: één van de aangegeven liederen.

De oogst van Porto Alegre

4.1 De 9e Assemblee van de Wereldraad van Kerken

Ds. Wies Houweling, predikante in Amsterdam en lid van het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken schreef een verslag van de Assemblee. De gehele tekst daarvan is te vinden op www.rvkamsterdam.nl onder de link Oecumenica. Hieronder enkele opmerkingen daaruit.

A. De Assemblee inzichtelijk

Vierduizend mensen, uit 348 kerken, 691 officieel gedelegeerden van hun kerken. Mannen, vrouwen, ambtsdragers en niet-ambtsdragers, jong en oud, gehandicapt en inheems of niet. Verder vele adviseurs van raden van kerken, NGO's zoals Kerkinactie en ICCO, gasten uit de Rooms-katholieke Kerk en de vertegenwoordigers van de grote godsdiensten, mensen uit de politiek en uit de kunst. Een Assemblee heeft altijd meerdere doelen.

1. Samenkomst, samen bidden, vieren en zingen. De eenheid wordt gevierd en is even zichtbaar, ieder gaat weer geïnspireerd naar huis.
2. Het beleid van het Centraal Comité van de afgelopen zeven jaar wordt bekeken, bijgestuurd, eventueel worden andere richtingen aangegeven. Een nieuw Centraal Comité wordt benoemd dat de komende zeven jaar verder gaat met het aansturen van de staf in Genève.
3. Een grote samenkomst van het netwerk van maatschappelijke actieve organisaties. NGO's waar veel informatie wordt uitgewisseld en contacten worden gelegd.

Er waren voor verschillende groepen voorbereidende bijeenkomsten in Porto Alegre. Voor vrouwen, jongeren, gehandicapten en inheemse mensen waren er tweedaagse voorconferenties. Dit om ieder bekend te maken met de gang van zaken en de belangrijke punten voor deze groepen met elkaar te kunnen bespreken.

Van half negen tot half elf was er elke ochtend een openingsviering in de grote tent en een bijbelstudiegroep. Elke dag kwamen de deelnemers samen in dezelfde divers samengestelde groep. Elke dag, soms om de dag was er een ander thema voor de viering en de bijbelstudie: God in uw genade verander ..... onze wereld/ de aarde/ onze samenleving/ ons leven/ onze kerken/ onze getuigenissen. Dit was een heel belangrijk onderdeel van de Assemblee, je leert mensen persoonlijk kennen, je hebt intensieve gesprekken en je kunt direct met andere mensen reflecteren op de gebeurtenissen van de dag ervoor. Het is een soort thuisgroep met een enorme diversiteit.

In de eerste week werd er ruim de tijd genomen voor oecumenische gesprekken, 700 gedelegeerden en jongeren werden opgedeeld in 22 verschillende gespreksgroepen. De onderwerpen waren in vier groepen verdeeld:

- de veranderende religieuze en culturele context
- de veranderende kerkelijke en oecumenische context
- de veranderende internationale en politieke context
- de veranderende sociale en economische context.

De gesprekken waren goed voorbereid en de deelname was intensief. Uit de meeste gesprekken komen aanbevelingen. Deze verschijnen in boekvorm in de eerst volgende Centraal Comité vergadering en zullen meegenomen worden in het beleid.

De voltallige vergaderingen zijn op te delen in:

1. De standaard bijeenkomsten met het verslag van de voorzitter, verslag van de General Secretary, lidmaatschap aanvraag van nieuwe leden, begroetingen en veranderingen aan de instituties in verband met de consensus methode en de instructies rondom de consensus methode. Het was het laatste verslag van de voorzitter H.H. Aram I Catholicos of Cilicia, na veertien jaar trad hij af. Hem kan een duidelijk stempel, zeker rondom de speciale commissie voor orthodoxe participatie niet worden ontzegd. Voor dr. Sam Kobia was het de eerste Assemblee als General Secretary. Met hem is een duidelijk accent verschuiving naar het Zuiden, zichtbaar. Hij reist veel, spreekt veel met mensen en heeft duidelijk het oog gericht op de toekomst. In zijn toespraak raakte hij bijna al het werk even aan. Inclusief zelfs de verdere samenwerking met LWF en WARC.
2. De thematische bijeenkomsten, deze waren vooral in de eerste week. Ze gaven een beeld van de richting, en een onderstreping van het beleid van de afgelopen zeven jaar. (de onderwerpen keren terug in de workshops die in hoofdstuk 4 van dit verslag aan de orde komen).

3. In de tweede week worden de verslagen besproken die in de verschillende commissies opgesteld zijn. Tijdens de lunchpauzes vergaderde de eerste week: de nominatie, de programma, de financiële, de relatie, public-issue en de message commissie.

Verder is er hierom heen een uitgebreid ontmoetingscircuit in regionale en confessionele bijeenkomsten. En niet te vergeten de mutirão, de meer dan 200 workshops die er gegeven werden met informatie over geloof, maatschappij verandering etc. Hier ziet en beleeft men wat er allemaal gebeurt in de wereld aan verschrikkelijke dingen, maar ook aan goede initiatieven. De workshop van de vijf ICCO-jongeren over de Millenniumdoelen was goed voorbereid en leuk uitgevoerd.

B. Trends en trendbreuken

1. Na de uitkomst van de speciale commissie voor de deelname van de orthodoxe kerken aan de Wereldraad, en de verwerking van die uitkomsten is de sfeer ontspannen. De verschillende orthodoxe kerken krijgen een eigen gezicht. Er is net zoveel diversiteit tussen orthodoxen als tussen gereformeerden en dat durft men nu ook te laten zien. Er is veel gesprek, ook wel confrontatie, maar niemand raakt daar erg van overstuur. Kerken en mensen zijn nu eenmaal erg verschillend, maar ook bij elkaar en strevend naar een soort van eenheid. De ontwikkeling had zich al ingezet tijdens de laatste Centraal Comité vergaderingen in Genève en was zeer duidelijk te merken in Brazilië.
2. Vertegenwoordigers van westerse kerken verdwijnen steeds meer uit het centrum. Westerse invloed is tanende en het hoofdaccent komt steeds meer in Azië en Afrika te liggen, dat is ook logisch gezien de verhoudingen. De Duitse kerken spartelen nog wat tegen, maar dat zal ook niet lang meer duren of het Duits verdwijnt als officiële taal van de Wereldraad.
3. Er is steeds meer openheid voor de bespreking van de eigen rol van de Wereldraad in de hele wereldwijde oecumenische beweging. Er is duidelijke voortgang en veel meer belangstelling voor het werk van de commissies die de contacten met de Rooms-katholieke kerk, de Pentecostale en onafhankelijke kerken uitvoeren. Ook is er meer overleg met LWF en WARC. Aan het Forum van kerken wereldwijd: orthodoxe, katholieke, protestante en pinksterkerken is hard gewerkt en een redelijke vooruitgang geboekt. Ook de interreligieuze dialoog komt aarzelend iets meer op de agenda. Zeker gezien het aantal vertegenwoordigers van andere religies die ook de gelegenheid kregen groeten en wensen over te brengen, in Harare was dat veel minder uitgebreid. De Wereldraad leert zichzelf zien als één van de spelers en initiators in deze wereldwijde religieuze wereld.
4. Voor het eerst weer eens iets aardigs op theologisch gebied, het werk van Faith and Order is eigenlijk geleidelijk aan naar de achtergrond verdwenen, maar nu dus weer een hele stimulerende tekst over ecclesiology: Called to be the One Church. Een korte tekst van vier pagina's waarin kerken opgeroepen worden tot een proces waarin ze vragen voor zichzelf en andere kerken proberen te beantwoorden op het gebied van eenheid, uniek zijn en herkenning. Er is een groeiend besef van de noodzaak van meer theologisch inbreng, theologisch fundering van al het werk dat de Wereldraad initieert en de focus van het werk.
5. Er is de laatste jaren een groeiend besef van de noodzaak van een structurele verbetering van de planning van de programma's van de Wereldraad. Er is door de Assemblee een aanbeveling aangenomen dit voor de komende Centraal Comité vergadering in orde te hebben.
6. De financiële situatie van de Wereldraad is niet bijzonder rooskleurig, versobering is nog steeds nodig, maar er is duidelijk veel meer overzicht en een beter beheer. Nog altijd betalen een groot aantal kerken hun lidmaatschap niet, maar daar zijn nu consequenties aan verbonden.
7. Had de jeugd in Harare een heel duidelijke inbreng rondom de Jubilee 2000-actie, de kwijschelding van de schulden van de armste landen: in Brazilië, dat de Assemblee van de jeugd had moeten worden, kwam jeugd niet veel verder dan het opeisen van hun plek. Het is vreemd als een Assemblee van de jeugd wordt aangekondigd en er niet goed wordt nagedacht over de consequenties van het uitnodigen van veel jeugd.

4.2 'God in your grace, transform the world' - verslag van de Assemblee

Ook ds. Ineke Bakker, algemeen secretaris van de Raad van Kerken in Nederland schreef een verslag. Enkele delen daaruit geven we hieronder weer. De gehele tekst (met onder meer een reeks aanbevelingen) is te vinden op www.raadvankerken.nl

Het is ondoenlijk om in het bestek van enkele pagina's verslag te doen van de talloze activiteiten op de Assemblee. Dit verslag is dan ook een selectie, waarbij vooral gekeken is naar die elementen van de bijeenkomst die voor de Raad van Kerken in Nederland van belang kunnen zijn. Dan gaat het om de thema's die door de Wereldraad voor de

komende jaren op de agenda gezet zijn en om thema's die voor het werk van de Nederlandse Raad relevant kunnen zijn, zoals de consensusmethode.

Voorvergadering van vrouwen

Voorafgaand aan de eigenlijke Assemblee vond een viertal zogenaamde 'Pre-Assemblies' plaats, voorbereidende vergaderingen van respectievelijk vrouwen, jongeren, inheemse volken en van mensen met een handicap in het kader van het Ecumenical Disability Advocacy Netwerk (EDAN). Deze vonden plaats van 11-13 februari.

De vrouwenbijeenkomst had als doel gemeenschap te scheppen en de vrouwen goed voor te bereiden op de Assemblee. Er namen rond de 200 vrouwen, afkomstig uit alle continenten en veel lidkerken van de Wereldraad, deel aan de Pre-Assembly. Er was o.a. een gesprek met dr. Samuel Kobia, de algemeen secretaris van de Wereldraad, die benadrukte dat de vrouwen binnen de Wereldraad een grote inbreng hebben en dat het zaak is dat nu eindelijk de mannen hun verantwoordelijkheid nemen en zorgtaken op zich nemen. Hij vertelde dat 37 procent van de gedelegeerden op de Assemblee vrouw is, het hoogste percentage ooit.

In de plenaire discussies kwam een aantal thema's aan de orde die zicht geven op wat er onder vrouwen in de kerken wereldwijd leeft aan zorgen en verwachtingen. In kleine groepen werd doorgesproken over ontwikkelingen in de eigen kerken. Daar bleek onder meer dat bij stijging van het aantal vrouwen in bepaalde functies of ambten de kerkelijke en maatschappelijke status ervan daalt. Dat maakt het opkomen van een nieuw vrouwelijk leiderschap er niet gemakkelijker op. In verschillende kerken lijkt de ruimte voor vrouwen eerder af te nemen dan toe te nemen. In sommige kerken, met name in Latijns Amerika, is de pentecostalisering daar mogelijk debet aan, al zijn er ook pinksterkerken waar vrouwen wel leidende functies kunnen hebben.

De Assemblee zelf

Rapport van de voorzitter, Aram I

Vaste onderdelen van een Assemblee zijn de rapporten van de voorzitter en algemeen secretaris. In zijn laatste rapport als voorzitter schonk Aram I bijzondere aandacht aan de volgende drie onderwerpen: a. ecclesiologie, b. interreligieuze dialoog en c. nieuwe 'self-articulations' van de oecumenische beweging.

- a. Aram hield een hartstochtelijk pleidooi voor een kerk die verder kijkt dan haar muren. Dat betekent volgens hem dat de kerk zichzelf ziet als een missionaire werkelijkheid en niet als een bevroren instituut, dat zij 'kerk voor anderen' is en werkt aan empowerment van gemarginaliseerde mensen, dat alle mensen er een plaats vinden, en dat vragen rond bio-ethiek en biotechnologie, menselijke seksualiteit en dergelijke aan de orde komen en dat genezing en verzoening gebracht worden aan de gebroken mensheid en schepping. Het betekent ook het herontdekken van het centrale belang van 'eenheid'.
- b. Tegelijkertijd wees hij erop dat religieus pluralisme de context is waarin de kerk kerk is. Dat vraagt om een duidelijk christelijk zelfbesef en om doordenking van de betekenis en implicaties van de *Missio Dei* in de context van religieus pluralisme. De christelijke waarheid kan niet verkwanseld worden, maar het bevestigen van ons geloof hoeft een dialoog en samenwerking met mensen van andere religies niet in de weg te staan.
- c. In het hedendaags oecumenisch landschap signaleert Aram enkele belangrijke trends:
  - oecumene van de mensen ('people-centered ecumenism') voorbij de officiële instituten;
  - oecumene die weet in te spelen op veranderende situaties;
  - oecumene die de complementariteit en heelheid van de oecumenische beweging op het oog heeft, waar ruimte is voor echte dialoog;
  - oecumene van nieuwe modellen: netwerkorganisaties, lobby, partnerships en allianties, een forum of ruimte voor ontmoeting en samenwerking.

Dat roept de vraag op of de oecumenische instituten niet in crisis verkeren. Volgens Aram is het probleem dat de instituten hun visie beginnen kwijt te raken en dat die visie vaag en onduidelijk wordt. "We moeten niet de gevangene worden van de instituties noch van onze oecumenische visie, maar verder kijken naar de toekomst." Hij pleit voor een Wereldraad die zowel activiteiten en programma's uitvoert, als een verbond (*fellowship*) is dat streeft naar zichtbare eenheid van de kerken.

Rapport van algemeen secretaris, dr. Samuel Kobia

In zijn eerste rapport aan een Assemblee sinds zijn aantreden in 2004 maakte Kobia een vijftal opmerkingen over de oecumenische beweging als openstaand voor de tekenen van Gods vernieuwende genade. Hij zoekt naar een oecumenische beweging:

- die haar wortels heeft in een *spiritualiteit van alledag*, waarin het leven als feest gevierd wordt – een 'festa da vida'; dat brengt een andere benadering van onze zaken met zich mee: een proces van het onderscheiden van de Geest; het gaat om een spirituele ervaring;

- waarin *oecumenische scholing en oecumenisch leren* centraal staan en waar *jongeren* veel serieuzer genomen worden;
- die werkt aan '*transformative justice*', waar het leven gevierd wordt, maar waar ook ieders verantwoordelijkheid voor de ander erkend wordt, waar nieuwe paradigma's gezocht worden, waar - samen met mensen van andere religies - gewerkt wordt aan het oplossen van maatschappelijke problemen;
- waar bijzondere aandacht is voor *Afrika*;
- en waar veel aandacht uitgaat naar het *onderhouden en verdiepen van relaties*: met de Rooms-katholieke Kerk, met Pinksterkerken, in een nieuw 'Global Christian Forum'; dit gaat verder dan 'reconfiguration' met haar nadruk op het institutionele.

Dat brengt Kobia tot de volgende vier thema's die aandacht behoeven, hoewel het niet zozeer om programmapunten als wel om manieren van werken gaat:

- geloof en spiritualiteit
- oecumenische vorming
- transformative justice
- en het zijn van een morele stem in de wereld.

Aanbevelingen

Een poging tot samenvatting geeft het volgende beeld van *aanbevelingen* van de Assemblée:

A: als het gaat om relaties wordt aanbevolen:

1. om de Wereldraad aan te moedigen in zijn rol van leider van het proces om wereldwijd te zoeken naar nieuwe vormen van oecumenische samenwerking en daarin een plaats te geven aan nieuwe vormen van oecumene in het leven van de kerken; daarbij kan ook gedacht worden aan gezamenlijke Assemblees van de Wereldraad en de confessionele wereldorganisaties (als WARC en LWF);
2. om de notitie 'Called to be the One Church' te aanvaarden als een uitnodiging aan de lidkerken om hun streven naar eenheid te versterken en hun dialoog te verdiepen. Dit document over ecclesiologie bevat tien vragen waarop van de lidkerken een antwoord gevraagd wordt;
3. om de specifieke en belangrijke relatie tussen de Wereldraad en de Continentale en Nationale Raden van Kerken te bevestigen als essentiële partners in de oecumenische beweging en de Joint Working Group van de Rooms-katholieke Kerk en de Wereldraad te vragen een consultatie te organiseren van vertegenwoordigers van nationale raden van kerken, continentale raden van kerken en van bisschoppenconferenties op die plaatsen waar de Rooms-katholieke kerk geen lid van de genoemde raden is. Het document 'Inspired by the Same Vision' moet daarbij betrokken worden;
4. om de samenwerking met de Rooms-katholieke Kerk te intensiveren en daarbij op de agenda te zetten: een gemeenschappelijke Paasdatum, wederzijdse dooperkenning en het bijeenroepen van een gezamenlijke oecumenische Assemblée.
5. om de relaties met de Pinksterkerken te versterken en het werk van de Joint Consultative Group tussen Wereldraad en Pinksterkerken voort te zetten;
6. om de relaties met de andere religies te verdiepen in onze plurale wereld.

B. als het gaat om werkvelden:

doet de Assemblée de aanbeveling om de volgende vier 'areas of engagement' te bevestigen die van belang zijn in het vormgeven aan het toekomstig leven en werk van de Wereldraad:

1. *eenheid, spiritualiteit en missie*: zowel theologisch als praktisch;
2. *oecumenische vorming voor allen*: waarbij de Wereldraad dialoog en samenwerking kan bevorderen tussen religieuze en politieke actoren over de rol van de kerk in 'civil society';
3. *wereldwijde gerechtigheid*: waarbij het AGAPE-proces wordt voortgezet en verbreed in samenwerking met andere oecumenische partners en organisaties om:
  - a. de theologische bezinning te verdiepen over deze problematiek die uit het hart van ons geloof opkomt;
  - b. om een zorgvuldige politieke, economische en sociale analyse te maken en
  - c. om de dialoog tussen religieuze, economische en politieke actoren voort te zetten en
  - d. om praktische en positieve manieren van aanpak in de kerken met elkaar te delen.
4. *publieke stem en profetisch getuigenis in de wereld*: hier kan o.a. gedacht worden aan invulling van de tweede helft van de Decade to Overcome Violence met:
  - a. voortzetting van de keuze voor regionale foci (2007 Europa),
  - b. het delen van positieve voorbeelden en ervaringen van kerken om geweld in de eigen context terug te dringen,
  - c. een consultatieproces ten behoeve van de ontwikkeling van een oecumenische verklaring over 'rechtvaardige vrede'

- d. en tenslotte de afsluiting van de Decade met een internationale Oecumenische Vredesbijeenkomst.

Public issues

De Assemblee is ook bij uitstek de tijd en plaats waar de Wereldraad komt met verklaringen over politieke en maatschappelijke kwesties. Die verklaringen kunnen zowel aan de buitenwereld als aan de eigen lidkerken gericht zijn. In het laatste geval gaat het om zogenaamde 'Minutes'⁵.

Deze Assemblee kwam met onder meer

- een *Verklaring over Latijns-Amerika*, met daarin aandacht voor het helen van de wonden geslagen door geweld en schending van mensenrechten, voor de schuldenproblematiek, de positie van inheemse volken en van afstammelingen van slaven uit Afrika;
- een *Verklaring over de Verantwoordelijkheid om te beschermen* (wat voorheen humanitaire interventie werd genoemd), met nadruk op het belang van preventie, de grenzen aan het gebruik van dwang en geweldsmiddelen en de rol die kerken kunnen spelen bij preventie en in processen van verzoening;
- een *Verklaring over Terrorisme, Mensenrechten en Contraterrorisme*, waarin gesteld wordt dat terreur als 'willekeurige daden van geweld tegen ongewapende burgers voor politieke en religieuze doeleinden' nooit gerechtvaardigd kan worden, noch juridisch noch theologisch of ethisch;
- een *Verklaring over de Hervorming van de Verenigde Naties*, waarin gepleit wordt voor steun aan de VN maar ook voor hervorming die moet leiden tot meer efficiëntie. Voorts zijn er voorstellen op de terreinen van veiligheid, ontwikkeling, mensenrechten en deelname aan de civil society;
- een *Verklaring over Water*, waarbij het recht op water gezien wordt als een mensenrecht en kerken worden opgeroepen te participeren in het Ecumenical Water Network;
- een *Minute over het Verwijderen van Nucleaire Wapens*, waarin bezorgdheid uitgesproken wordt over de toenemende verspreiding van nucleaire wapens ondanks het bestaan van het Non-Proliferatie Verdrag (NPT);
- een *Minute over Wederzijds respect, Verantwoordelijkheid en Dialoog met mensen van andere religies*, waarin onder meer over de Deense cartoons gesproken wordt en gesteld wordt dat vrijheid van meningsuiting een fundamenteel recht is, dat gegarandeerd en beschermd moet worden. Maar dit recht is tegelijkertijd een verantwoordelijkheid om dit recht zorgvuldig te gebruiken en vrijheid niet te gebruiken als een voorwendsel voor het kwade (1 Petrus 2, 16-17: "Leef als vrije mensen, en verschuil u niet achter uw vrijheid om u te misdragen...."). Ook wordt erkend dat er andere dan louter religieuze factoren een rol spelen, zoals het onvermogen om het Israëliisch-Arabisch conflict op te lossen en de oorlogen in Irak en Afghanistan.

Nederlandse prioriteiten

Ter voorbereiding op de Assemblee waren in Nederland enkele bijeenkomsten gehouden, zowel van officiële gedelegeerden als bijeenkomsten met alle Porto Alegregangers. Daar waren enkele punten benoemd die vanuit Nederland ingebracht zouden kunnen worden. Ik noem de twee belangrijkste.

1. Reconfiguration

De 'reconfiguration' van de oecumenische beweging heeft een hoge prioriteit bij de Nederlandse lidkerken van de Wereldraad. Er moet dringend iets gebeuren aan de overlapping van activiteiten, het gebrek aan coördinatie en de veelheid van oecumenische organisaties. Voor een grote kerk als de Protestantse Kerk in Nederland is dit al niet te behappen, laat staan voor kleinere kerken. Bovendien dwingt het teruglopen van de financiën tot een grotere efficiëntie. Hoewel er formeel weinig expliciet over de 'reconfiguration' gesproken werd, werd tussen de lijnen door duidelijk dat er een breed draagvlak bestaat voor een grotere coördinatie, betere planning en evaluatie, en vooral meer realisme bij de Wereldraad. Een belangrijke aanbeveling van het Programme Guidelines Committee is die 'om minder te doen, maar het goed te doen'. Ook het punt van gezamenlijke Assemblees met WARC en LWF bleek bespreekbaar. De Wereldraad ziet voor zichzelf wel een leidersrol, maar beseft ook bepaald niet de enige actor in de oecumenische beweging te zijn. De plannen voor het Global Christian Forum weerspiegelen dat ook.

2. Seksualiteit

Al op de Assemblee in Harare had Nederland twee workshops georganiseerd over seksualiteit. Ditmaal had de Raad van Kerken in Nederland, dankzij het werk van de beraadgroep Geloven en kerkelijke gemeenschap, een discussienota aanvaard, die in het Engels werd vertaald als 'Love, lust and life' en aan de Wereldraad was aangeboden. In Porto Alegre kwam het thema 'human sexuality' aan de orde in een van de 'ecumenical conversations'. Het blijft een lastig thema om in een multiculturele setting te bespreken, omdat de meningen tussen en binnen de kerken zo uiteenlopen, zeker als het gaat om homoseksualiteit. Niettemin is het feit dat seksualiteit

---

⁵ Deze verklaringen en 'Minutes' zijn te vinden [op www.wcc-assembly.info](http://www.wcc-assembly.info)

langzamerhand voorzichtig bespreekbaar wordt een belangrijke stap vooruit. Ook Aram I noemde het thema als een van de onderwerpen waarover de kerken met elkaar moeten spreken.

4.3 De andere wereld van Porto Alegre

Hieronder zijn de verslagen opgenomen van de workshops tijdens de rapportagebijeenkomst op 24 maart 2006 in de Doopsgezinde kerk in Amsterdam. Waar mogelijk nemen we de gehouden inleiding(en) op, gevolgd door een verslag van de discussie. De aanbevelingen vanuit de workshops zijn in het volgende hoofdstuk opgenomen.

4.3.1 In gesprek met jonge Porto Alegregangers

Geleid door Jantine Heuvelink (jeugdgedelegeerde naar Porto Alegre), verslag Ward Kint (Katholieke Vereniging voor Oecumene)

Porto Alegre door de ogen van jongeren (Jantine Heuvelink)

Naar aanleiding van de vraag wat mij het meest heeft geraakt in Porto Alegre:

Ik heb in Porto Alegre ontdekt dat de nood in de wereld veel groter is dan ik had kunnen bedenken. Vooral van armoede, de gevolgen van HIV/AIDS en het geweld in de wereld heb ik onder ogen gezien dat ik niet half weet hoe groot de ellende is. Tegelijkertijd waren er in Porto Alegre 4000 mensen bij elkaar die zich allemaal willen inzetten voor een betere wereld en die daar ook al mee bezig zijn op heel verschillende manieren. Ook van al die inzet wist ik niet half. Er wordt meer gedaan dan ik dacht.

Deze beide ervaringen neem ik mee terug uit Porto Alegre. Daarbij bedenk ik ook de belangrijkste oproep die ik heb meegenomen 'het gaat niet om wat er op een Assemblee gebeurt, maar om wat we er thuis mee gaan doen'. Het gaat om een houding van open staan voor elkaar, zien dat het ook anders kan en vooral niet bang zijn. De volgende oproep lijkt mij voor de oecumene van deze tijd van groot belang:

Blijf niet staren, op wat vroeger was.

Sta niet stil in het verleden.

Ik, zegt Hij, ga iets nieuws beginnen -

het is al begonnen, merk je het niet?

(Huub Oosterhuis)

Tijdens de workshop werden heel wat indrukken, opgedaan op de Assemblee, uitgewisseld. Jantine Heuvelink als jeugdgedelegeerde van de PKN, Marin Zorgdrager als deelnemster via ICCO, en Nienke Pruiksma als deelnemster via het verband van Young Missiologists gaven een heel divers beeld van de Assemblee (en daarin verschilden ze als jongeren niets van de andere, oudere deelnemers). Jantine kon vooral veel ervaringen vanuit het officiële vergadercircuit inbrengen, terwijl Marin en Nienke meer konden vertellen over hun indrukken van het Mutirão gedeelte. Algemeen werd opgemerkt dat deze circuits toch een beetje los van elkaar stonden, waarbij het officiële circuit werd getypeerd als het gedeelte waar de harde besluiten werden genomen, terwijl er in het Mutirão programma veel meer creativiteit werd aangetroffen. Van hieruit zou een aanbeveling kunnen worden gedaan om deze twee circuits meer op elkaar aan te laten sluiten, ook gezien vanuit een onbestemd gevoel dat het officiële vergadercircuit als kenmerk van de institutionele oecumene dringend verlegen zit om impulsen van levendigheid, waardoor de oecumene in de 21ste eeuw verder geholpen kan worden.

Uitvoerig is er ingegaan op de rol en de positie die de jongeren in de oecumenische beweging zouden kunnen en soms moeten hebben. Het percentage van jongeren dat op de Assemblee deel kon nemen aan de Mutirão en de officiële jeugdgedelegeerden, lag rond de 15 procent, terwijl er meer jongere deelnemers bij de Mutirão waren dan dat er jeugdgedelegeerden waren. Hierbij werd een aantal vragen gesteld. Zoals: zijn jongeren de veelkeurige franje rondom de officiële thema's, die het geheel mogen opvrolijken, maar weinig stem krijgen? Dit werd tijdens de Assemblee uitgedrukt door het protest van een aantal jongeren die zichzelf hadden gekneveld. In de workshop werd hier echter genuanceerder over gedacht. Zo werd de zelfkritische vraag gesteld of jongeren wel adequaat zijn uitgerust voor verantwoordelijke taken. Jongere zijn is op zich geen kwaliteit, het gaat ook vanzelf voorbij. Daar tegenover werd ook gezegd dat niet kon worden ingestemd met de uitspraak dat 'jongeren de toekomst zijn'. Immers, de jongeren zijn er nu al en hun aanwezigheid moet worden recht gedaan. Zo ontstond het zicht op de paradoxale situatie dat de kerken uit westerse landen, waartoe relatief minder jongeren zich aangetrokken voelen, meer jeugdige deelnemers afvaardigden dan de kerken uit de zuidelijke en oosterse landen, die relatief meer jongere leden hebben. Voor die laatste kerken is het soms een moeilijke keuze om met een beperkt budget een jongere af te vaardigen. Dan wordt toch liever iemand gestuurd die een hoge positie bekleedt met zware verantwoording. Zo was er uit het Midden-

Oosten slechts één jeugdgedelegeerde. En passant komt hier ook de paradox naar voren dat de snelst groeiende kerken uit de ontwikkelingslanden relatief veel minder deelnemers kunnen sturen naar de Assemblee dan de krimpende kerken uit het westen. Wellicht zijn er ook nog andere culturele opvattingen over de verhouding tussen jongere en oudere die een rol spelen. In ieder geval wordt gepleit voor een waarachtige en eerlijke uitwisseling tussen jong en oud. Tijdens de Assemblee waren er zeker van dit soort momenten. Jantine herinnerde aan haar uitwisseling met een Rooms-katholieke bisschop uit de Verenigde Staten in het kader van de Bate-Papo. Het ging daarbij echt om een uitwisseling met elkaar, niet om een spreken tegen of langs elkaar. Jantine noemde een andere Bate-Papo juist als een vorm van miscommunicatie. Een open dialogische houding van beide kanten lijkt meer ruimte te bieden aan de mogelijkheid dat de jongeren leren van de ervaringen van de ouderen en de ouderen echt ingaan op de vragen waar de jongeren mee zitten en de mogelijkheid dat ook de ouderen kunnen leren van de ervaringen die jongeren opdoen, terwijl de jongeren respect krijgen voor de weg die de ouderen gegaan zijn en waardoor ze in een bepaalde gezaghebbende positie terecht zijn gekomen.

Veel aandacht is er tijdens de workshop ook geweest voor de ervaringen van Marin die zij op heeft gedaan met het programma 'Change Maker'. In dit kader kwamen vooral vragen naar voren naar de manier waarop jongeren oecumenisch handen en voeten kunnen geven aan hun geloof. Hoe kunnen zij concrete daden stellen die kunnen worden gezien als hoopvolle tekens van geloof? De vele ontmoetingen op de Assemblee met christenen uit andere delen van de wereld, waren hiertoe erg inspirerend geweest. Deze ontmoetingen lieten niet alleen wat zien van de vele vormen van christen-zijn in deze wereld, maar hierdoor kreeg men juist ook meer zicht op de eigen-wijze van geloven van Nederlandse jongeren. Veel interesse was er voor de wijze waarop Scandinavische jongeren betrokken zijn op de oecumene, die ook tot stand kwam door een bijzondere manier waarop de oecumenische vorming daar gestalte krijgt in een programma dat wordt aangeboden door de kerken. Zij lijken daardoor ook duidelijker te weten waar ze (voor) staan. Op die manier wordt het 'makkelijker' om als jongeren met originele gedachten te komen die vastgeraakte verhoudingen kunnen 'openbreken' en waarin misschien iets van de levendmakende Geest kan worden gezien. Dan moet men, zoals van aartsbisschop Tutu kan worden geleerd, zich wel richten op het positieve, juist dát moet mee naar huis worden genomen en worden doorgegeven door erover te vertellen en het zelf te beleven.

Vanuit de indringende vraag hoe jongeren betrokken kunnen worden en blijven bij de oecumenische beweging werd de workshop afgesloten met het voornemen om de e-mails van alle deelnemers en geïnteresseerden te verzamelen om zo een eerste aanzet te kunnen leveren aan een netwerk waardoor jongeren die geïnteresseerd zijn in oecumene met elkaar in contact kunnen blijven en elkaar op de hoogte kunnen stellen van hun bezigheden.⁶

4.3.2 De toekomst van de oecumene daar en hier

Geleid door ds. Ineke Bakker (Raad van Kerken)

10 stellingen (waarmee de opstelster het niet in alle gevallen eens is)

1. De samenbindende rol van de Wereldraad van Kerken kan beter overgenomen worden door de veruit grootste kerk: de Rooms-katholieke Kerk (dan schiet oecumene tenminste op).
2. Zonder het voortdurend appèl van de Wereldraad van Kerken zouden veel kerken in een bekrompen provincialisme verzeild raken (en niet verder kijken dan hun eigen kleine wereld).
3. De Wereldraad is een product van de oecumenische beweging van de vorige eeuw en heeft in zijn huidige vorm zijn tijd gehad.
4. In een globaliserende en multireligieuze wereld zitten mensen, en zeker jonge mensen, helemaal niet te wachten op een overkoepelend orgaan als de Wereldraad van Kerken.
5. Verbreding van de Wereldraad richting Pinksterkerken is mooi, maar gaat ten koste van het profetisch getuigenis.
6. Omdat de prachtige theologische rapporten uit de afgelopen decennia nauwelijks gevolgen hadden voor het kerkelijk leven van gewone gelovigen, kan Faith and Order beter opgeheven worden.
7. De huidige crisis in de Wereldraad komt omdat de westerse kerken er moeite mee hebben dat zij niet langer de agenda en vergaderstijl bepalen (en nog wel het meest betalen).
8. De groeiende Pinksterbeweging is de onbetaalde rekening van de lidkerken van de Wereldraad die te weinig oog hadden voor de spirituele dimensie van het Evangelie.
9. De deelname van de Orthodoxe Kerken aan de Wereldraad is een historische fout, waardoor de Wereldraad langzamerhand monddood wordt gemaakt.

---

⁶ Voor meer informatie: mail naar Ward Kint, Wardkint@oecumene.nl

10. Nu het zwaartepunt van het christendom in Afrika ligt, moet het hoofdkantoor van de Wereldraad naar Nairobi verplaatst worden.

Welke trends vallen er op als je kijkt naar de oecumene wereldwijd?

- meer oecumene aan de basis, grass roots ecumenism, oecumene van de mensen, people-centered ecumenism: Focolare, San Egidio, Taizé, Iona, jeugdkerken
- nieuwe modellen: Forum, allianties en coalities, meer networking en gezamenlijke lobby, e.d. (Nederland: Evangelische Alliantie gaat meedoen met projectgroep Arme Kant van Nederland/EVA)
- oecumene die meer oog heeft voor complementariteit en heelheid van de oecumenische beweging; inclusiviteit; consensusmethode; geen polarisatie; druk op Rooms-katholieke Kerk, Evangelicale en Pinksterkerken om nu echt en meer mee te gaan doen (Nederland: beraad van kerken; Intercitybestemming Pasen).

Waar hangt dit mee samen?

Ongetwijfeld met de verschuiving van het zwaartepunt van het christendom van het Noorden naar het Zuiden: andere vergaderstijl, meer festival, vieren en ontmoeten, zonder echter maatschappelijke kwesties uit het oog te verliezen, maar minder ideologische fijnslijperij; ook invloed van postmodernisme. Het AGAPE-document zou op vorige Assemblees zwaar bediscussieerd zijn, er zouden over cruciale passages amendementen zijn ingediend en daarna zou het met veel pijn en moeite aanvaard zijn, waarna het onduidelijk is wat er verder mee gebeurd zou zijn; nu werd het niet eens echt besproken, al was er wel een plenaire vergadering over het thema van het document, maar werd het de lidkerken informeel aangeboden met de vraag hier verder over door te denken en mee aan de slag te gaan. Dat is een heel andere aanpak en het is de vraag welke op termijn effectiever is.

Geen 'reconfiguration', maar 're-choreography'

In een van de oecumenische conversaties werd gepleit voor het veranderen van de term reconfiguration in re-choreography. Reconfiguration focust nog heel erg op de structuren en zoekt naar een herstructurering. Belangrijker is het zoeken naar een nieuwe choreografie, het vinden van nieuwe danspartners en het uitbreiden van de dansvloer; meer flexibiliteit, meer creativiteit.

De huidige structuren weerspiegelen heel sterk de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw, toen de Wereldraad en vele nationale raden van kerken hun vorm kregen. De vraag is of deze structuren nu nog adequaat zijn in een veel pluriformere wereld met pluriformere kerken, met meer autonome gelovigen die zelf bepalen wat ze geloven en bij welke kerk ze willen horen. De tijd lijkt rijp voor meer flexibiliteit, meer ad hoc coalities, meer networking. Risico is wel dat de profetische stem misschien minder wordt, verloren gaat. Maar zelf schat ik in dat dit risico wel meevalt. Er is binnen de evangelicale en pinksterkerken een grotere interesse in maatschappelijke vragen zichtbaar. Je zag in Porto Alegre nu al een grotere inbreng van de Orthodoxen rond maatschappelijke vragen.

Als we niet meer gezamenlijk optrekken, veroordelen we onszelf tot de marginaliteit. In een multireligieuze en seculariserende samenleving zijn de onderlinge verschillen tussen christenen relatief gezien kleiner. We kunnen het ons niet meer permitteren gescheiden op te trekken. Voor alle partijen vraagt dat om openheid voor echte dialoog, elkaar niet bij voorbaat veroordelen, maar wel bereid zijn verantwoording af te leggen aan elkaar.

Het interessante is dat een van de meest verstrekkende documenten van de Assemblee een korte tekst over Ecclesiology is: 'Called to be the One Church. An invitation to the Churches to Renew their Commitment to the Search for Unity and to Deepen their Dialogue'. Met een tiental heel concrete vragen aan het slot die de lidkerken van de Wereldraad moeten beantwoorden.

4.3.3 Consensusbesluitvorming

Geleid door ds. Wies Houweling, verslag Marleen Wijdeveld en Gert van Maanen

Bij parlementaire besluitvorming gaat in het slechtste geval 51 procent van de stemmers met een gevoel van overwinning naar huis en 49 procent blijft met een kater zitten. Er zijn duidelijke 'winners and losers'. Besluitvorming door middel van consensus stoelt op een aantal kerngedachten:

- zoveel mogelijk verschillende meningen laten horen;
- luisteren naar elkaar;
- ruimte scheppen voor de Geest.

Een krachtige gespreksleiding is nodig om te zorgen dat ieder aan het woord komt en om mensen uit te nodigen en aan te moedigen hun mening naar voren te brengen. Door zoveel mogelijk verschillende meningen te laten horen en

werkelijk te luisteren naar elkaar, ontstaat er ruimte voor de geest die in ieder van ons leeft. Dan gaat het niet meer om ons eigen ego maar om een gemeenschappelijk zoeken naar de wil van God.

Belangrijkste was dat het consensus model bleek te werken. In de zin dat het de dialoog bleek te bevorderen omdat er niet de spanning van een besluit in de lucht hing. Nadeel is natuurlijk dat er dan weinig tastbare besluiten worden genomen, (zelfs het AGAPE-document werd niet aan een stemming onderworpen) behalve de samenstelling van het Centraal Comité. Voordeel is dat men een veldboekje aan gedachten krijgt aangereikt en dat deelnemers zelf kunnen kiezen wat ze ervan mee naar huis nemen. Overigens is al jaren helder dat een Assemblee niet een geschikt platform is om besluiten te laten nemen. Hetzelfde geldt eigenlijk ook voor het Centraal Comité.

In Nederland kunnen we ervan leren, dat oecumenische dialoog veel beter tot stand komt als je de druk dat er besloten moet worden van het geheel afhaalt. De Nederlandse Raad van Kerken werkt daar al mee, in de zin dat binnen de Raad van Kerken lidkerken rond zekere thema's coalities met elkaar aangaan waar niet iedereen aan mee hoeft te doen.

Tot slot: is oecumenische dialoog van belang of een achterhaalde gedachte? Luisterend naar de terugrapportage van de deelnemers valt opnieuw op dat zij in de ontmoeting met andere groepen binnen 'Gods volk onderweg' onvergetelijke impulsen hebben opgedaan. Alleen al het gegeven dat het de Heer der Kerk is, die met die anderen eigen wegen gaat, leidt tot de onontkoombare conclusie dat oecumenische dialoog een wezenlijke component is van het gemeente zijn en het kerk zijn.

4.3.4 AGAPE: het gesprek over economische globalisering

Bob Goudzwaard, emeritus-hoogleraar Economie aan de VU en als gast aanwezig op de Assemblee van de Wereldraad in Porto Alegre hield een inleiding die gevolgd werd door gesprek met de ruim dertig aanwezigen. Voor een deel zijn de antwoorden op de vragen van de deelnemers achteraf verwerkt in de inleiding van Bob Goudzwaard; waar geen naam genoemd wordt bij de antwoorden is Bob Goudzwaard aan het woord. Verslag Greetje Witte-Rang (Oikos).

Het bezig zijn met internationale economische vragen is altijd verbonden geweest met de geloofsbrieven van de kerk, die immers een verschijnsel is van globalisering 'avant la lettre'. Altijd is er een betrokkenheid geweest op de wereld, en als zich problemen voordoen dan mag van de kerk gevraagd worden daarover na te denken, óók over de wegen die dan te gaan zijn. In feite had de Assemblee tevoren al een keuze gemaakt met het hanteren van het begrip AGAPE. Dat is het Griekse woord voor de overvloedige liefde van God, maar het is ook de afkorting van 'Alternative Globalization Addressing Peoples and Earth' (alternatieve globalisering die mens en aarde ten goede komt). Daar zit een stellingname in: niet 'tegen globalisering' maar 'voor' het gaan van een andere weg. Er is sprake van een toewending naar volken en naar de aarde. De Assemblee vond niet toevallig in Porto Alegre plaats. Dat is de plaats waar het World Social Forum bij elkaar kwam. Er zijn duidelijk parallellen aan te wijzen tussen de bijeenkomsten: het zijn ontmoetingen tussen andersglobalisten en ervan overtuigd zijn dat een andere wereld mogelijk is. De kerken zeggen echter: 'God in uw genade, verander de aarde', dat wil zeggen: zij gaan een diepere weg dan die van het snelle activisme. Vanwege die dieptedimensie van het overtuigd zijn van Gods bemoeienis met deze wereld, leefde er ook hoop in de Assemblee.

Het AGAPE-rapport⁷ biedt een analyse van wat gaande is aan machtsverhoudingen en structuren. In het systeem zit een zekere legitimeringsideologie, die alles gelijk wil trekken met de westerse regels vanuit de gedachte 'we komen jullie voorspoed bieden'. De vertegenwoordigers van het Zuiden zeggen tegen ons: we voelen ons wel ingesloten in dat systeem, maar zijn in feite buitengesloten van de baten ervan, van de geldcreatie, van de toegang tot de markten van het Noorden. Het rapport eindigt met een reeks aanbevelingen op het terrein van de schuldenproblematiek, de landverdeling, levensstijl e.d. Dat geldt ook voor de zogenaamde AGAPE Call (zie 3.1). Daarin is vooral opvallend dat die is gesteld in de vorm van een gebed. Dat reflecteert ook goed de wending die plaatsvond op deze Assemblee. Tot nu toe werd het debat tussen Noord en Zuid (in het bijzonder in de Duitse kerken) vooral gekenmerkt door de tegenstelling tussen de mensen die het over de structuren willen hebben en de mensen die willen werken aan aanpassingen in het systeem (reformisten). Tijdens de Ecumenical Conversations tijdens de Assemblee verschoof het perspectief van een nadruk op de structuur naar een benadering die zich vooral richt op de actoren. Als je in dat kader gaat nadenken over alternatieven, spreek je niet louter over structuren maar probeer je ook een weerwoord te hebben op de verrijking waar zich die ook voordoet, zowel wereldwijd als op het lokale vlak.

---

⁷ Bij Oikos is dit rapport in vertaling verschenen onder de titel *Porto Alegre 2006. Op weg naar gerechtigheid en duurzaamheid*.

Zoals microkredieten als het gaat over verrijking in de kredietverlening, een andere levensstijl als kritiek op consumptisme, e.d. Het is precies daarom dat de vorm van een gebed gekozen is: als je zo diep gaat dat je wilt spreken over het gedrag van de actoren, dus ook over ons gedrag, dan moet je dieper en verder gaan dan het gebruikelijke activisme. Dan bid je: 'transformeer ons!' dat is voor mij de werkelijke boodschap van deze Assemblee. Het begrip 'transformatie' was nieuw en heeft waarschijnlijk veel te maken met de inbreng van de oosterse orthodoxie die het verbindt met metanoia, bekering, omkeer.

Is het dan God die het moet doen, en niet wij?

Nee, het is een bede, waarin wij belijden voor Gods aangezicht dat het fout gaat met ons en met de wereld. Het is Gods eigen globalisering, zei Potter tijdens de Assemblee, en verwees daarbij naar Efeze 1: God op weg naar een andere wereld. Zonder God redden we het niet. Het logo van de Assemblee, dat is samengesteld uit verschillende beelden, geeft dat goed aan: de (rode) hand van God, het (groene) kruis, de duif (verbeeld door het hele onderste deel van het logo) als de geest van de vrede, de regenboog van de belofte (verbeeld door de vleugels van de duif links en rechts) en het totaal van het logo: de veranderde aarde. Terwijl het logo als geheel ook het schip van de oecumene verbeeldt.

Accra⁸ kwam met een belijdenis; Porto Alegre met een gebed. Is dat een verschuiving?

Belijden wil zeggen dat je je geroepen voelt. Porto Alegre zegt: wie ben je zelf dat je dit zegt? Beide belijden ook de apathie die ons tot nu toe kenmerkte, tegenover het 'costly discipleship' dat van ons gevraagd wordt.

Ds. Ilona Fritz, luthers predikant en afgevaardigd naar de Assemblee vanwege de PKN, voelde hierin een duidelijke verschuiving, mede onder invloed van de oosterse orthodoxie. We moeten openstaan voor het werk van God. Het gaat om de zorg om het overleven van allen, en dat betekent dat we niet tegenover elkaar mogen blijven staan. In de uitspraken van Porto Alegre zit daarom ook nogal wat aan schuldbelijdenis.

Was er ook contact tussen het World Social Forum en de Werelddraad?

Beide groeien naar elkaar toe: het laatste WSF was erg studieuze en wilde ook nadenken over alternatieven. De betrokkenheid is de laatste jaren sterk gegroeid; Sam Kobia benadrukt het belang ervan dat kerken meer gaan luisteren naar de wereld van de bewegingen. De Werelddraad woont het WSF ook altijd bij met een delegatie.

Willemijn Lamers (ICCO) vult aan dat de ontwikkelingsorganisaties altijd al relaties hebben onderhouden met de kerken. Er is over en weer invloed, en het WSF wordt niet gekenmerkt door louter een simpel activisme, zoals wel vaak gedacht wordt.

De pers zei van Porto Alegre dat het bloedeloos was, omdat de zaak al dichtgetimmerd was; dat lijkt te strijden met het net geschetste beeld.

Dat is óók waar. In de Ecumenical Conversations ging het anders dan in de Assemblee zelf. In de Conversations voelde je iets van een gemeenschappelijk proces, en werd er gezegd: dit moeten we uitwerken en de kerken moeten er nadrukkelijker bij betrokken worden. Tijdens de Assemblee zelf werd het rapport niet ordentelijk behandeld. Men was bang voor de Europese kerken, ook vanwege het rapport dat door de CEC (Raad van Europese kerken) was opgesteld dat over het AGAPE-rapport zei dat het te kritisch is en dat het teveel over de structuren spreekt. Wellicht werd mede daarom op de Assemblee alleen maar de Call voorgelezen.

Ds. Ilona Fritz voegt toe dat plenair er dus geen gesprek plaatsvond. Daarom waren nogal wat mensen teleurgesteld: zij hadden andere verwachtingen gehad. Op de mutirão, het nevenprogramma, vonden heel veel workshops plaats over deze thematiek. Een probleem dat voor de toekomst nog opgelost zal moeten worden is: hoe kunnen die twee soorten bijeenkomsten elkaar meer bevruchten?

Was er ook sprake van interesse van Rooms-katholieke zijde?

De R.K. Kerk in Brazilië was mede gastvrouw, omdat zij ook deel uitmaakt van de Braziliaanse Raad van Kerken. Er vond dus ook een katholieke viering plaats. En tijdens plenaire zittingen werden ook van die kant bijdragen geleverd. Tijdens de Ecumenical Conversations werd echter niet verwezen naar de katholieke sociale leer, en dat is jammer, want dat zou een verrijking geweest zijn, zeker inzake het gesprek over de actoren.

---

⁸ Gedoeld is hier op de Accra-Verklaring van de WARC uit augustus 2004. De tekst hiervan is vertaald verschenen bij Oikos, voorzien van enkele begeleidende teksten en commentaren, onder de titel *Globalisering en belijden. Het Accra-document in discussie*.

Wij spreken veel over de dominantie van het economische. Maar er zijn ook landen, zoals India en China, waar weinig christenen zijn, en waar de economie sterk groeit.

Er waren christenen uit India en China aanwezig. Zij benadrukten sterk het belang van de zorg voor de toegang tot de bronnen (zoals tot water). Ook maakte men zich grote zorgen over het milieu. Dit onderwerp kwam ook tijdens workshops aan de orde.

We moeten het belang en de waarde van de kerken niet onderschatten. De Wereldraad had op hun verzoek gesprekken met IMF en Wereldbank. Die instellingen wilden om drie redenen met de Wereldraad spreken: omdat de kerken in het Zuiden 'grassroot-oriented' zijn, en dat betreft groepen die deze instellingen slecht kunnen bereiken. In de tweede plaats omdat de kerken geen commerciële belangen hebben en ten derde omdat zij holistisch zijn, geen one-issue beweging zijn.

Hoe gaat het nu verder? Wat gaan de kerken doen?

Het is belangrijk dat er bezinning blijft plaatsvinden over zaken als de relatie geloofsleven-werk, maatschappelijk verantwoord ondernemen. Veel meer bezinning is nodig. In feite gaat het hier om 'mission in foreign structures': juist dáár moet de betekenis van het evangelie blijken.

De Wereldraad zal naar alle waarschijnlijkheid de kerken vragen zich te bezinnen op alternatieven en om wat zij zien als vormen van verrijking en verarming en wat zij daaraan kunnen doen.

Greetje Witte-Rang (Oikos) vertelt dat binnen de PKN momenteel plannen gemaakt worden voor een bezinningsproces in de kerken, naar aanleiding van het debat in de synode over de WARC-Verklaring. Binnenkort zal daarover een brief aan alle gemeenten gestuurd worden.

Door verschillende aanwezigen worden daarbij nog de volgende kanttekeningen geplaatst en aanvullingen gedaan:

- we moeten oppassen dat we het gesprek over de levensstijl niet uitspelen tegen het gesprek over de structuren. Beide moeten overeind gehouden worden
- kerken zouden veel meer het gesprek aan moeten gaan met de top van het bedrijfsleven
- de toon waarop het debat gevoerd wordt, is erg belangrijk. Zelfkritiek moet altijd onderdeel van het gesprek uitmaken
- de kerken moeten ook bondgenoten zoeken en daarmee samenwerken
- de kerken moeten niet louter vraaggericht werken (zie rapport PKN), maar ook aanbodgericht.
- In de kerken moet het gesprek niet louter over de besteding van het geld gaan, maar ook over de belegging daarvan, en daarover zou veel meer openheid betracht moeten worden. Oikocredit organiseerde hierover tijdens de Mutirão een workshop.

4.3.5 Zingen en vieren

Geleid door Jan Marten de Vries en Joppe Poolman van Beusekom

Beide verzorgers van de workshop waren de enigen die níet in Porto Alegre waren geweest. De vraag van hen was dan ook duidelijk: "Vertel ons, zing ons: hoe heeft het geklonken?" Immers, van noten kun je een heleboel halen, maar juist de vonk van muziek zit in het *gehoord hebben* en dát weer reproduceren. Dan ontstaat de communicatie en de energie. Het is dus van belang om de muziek, de liederen, de klank vóór en dóór te zingen. Daar is de bundel, het notenschrift, een handig hulpmiddel bij. Maar het moet toch vooral komen van mensen die "het" zelf gehoord hebben, noem het *klankgetuigen*. Een oproep dus.

4.3.6 Religieus Pluralisme

Geleid door ds. Henk Leegte, verslag Caroline Doelman-de Graaf (Oikos)

Wereldraad en interreligieuze dialoog

Henk Leegte is in Genève betrokken geraakt bij het thema religieus pluralisme. Onder andere door bijeenkomsten met verschillende religies waarin open werd gesproken over de wortel van het geweld in de eigen religie. Hij is gevraagd om in Porto Alegre iets te vertellen over de situatie in Nederland. Nederland was altijd een gidsland. Wat is er gaande na de moord op Van Gogh? Geen eenvoudig verhaal. Er zijn veel initiatieven op het gebied van interreligieuze dialoog. In Amsterdam bijvoorbeeld zijn er goede culturele uitwisselingen tussen kerk en moskee, waarbij ook heftiger thema's worden besproken. Het probleem is niet zozeer het interreligieuze gesprek, er gebeurt veel goeds op

dit terrein. Het probleem is het feit dat de grote massa afscheid heeft genomen van het geloof. Er is geen of weinig begrip voor mensen voor wie religie een samenbindende factor is.

Ervaringen Porto Alegre

De ervaringen in Porto Alegre waren teleurstellend. Het gesprek over religieus pluralisme verliep moeizaam en zorgde niet voor nieuwe of bijzondere dingen. Wereldwijd kent het religieuze pluralisme grote verschillen. Bijvoorbeeld in Indonesië probeert men als christelijke minderheid het hoofd boven water te houden, in Nederland speelt de geseculariseerde samenleving een rol. Voor veel christenen uit Azië en Afrika is het probleem van een geseculariseerde samenleving niet indenkbaar. Dat iemand geen religie heeft kan voor hen niet: zijn dat slechte mensen? Wat zijn dan hun normen en waarden? Het bleek niet mogelijk dat uit te leggen.

Wat de Wereldraad doet

De dialoog vanuit de Wereldraad kent twee poten: academisch (gericht op theologie) en praktisch (wat er aan de hand is). De Wereldraad geeft het blad *Current Dialogue* uit en organiseert wereldwijd bijeenkomsten – nationaal en internationaal en multireligieus. Voorbeelden: joods–christelijke dialoog in Jeruzalem, christelijke–hindoe dialoog in India over o.a. kasten en extremisme, en multireligieuze reflectie van religie in het openbare leven.

Gesprek

Opgemerkt wordt dat religie lastig te definiëren is. Het kan onderscheiden worden naar functie (wat je doet) en inhoud (wat je gelooft). Dit is echter niet altijd even duidelijk te scheiden.

Identiteit ontwikkelt zich in de ontmoeting met de ander, maar je kunt niet in gesprek met de ander als je jezelf niet kent. Soms weten we niet wie we zelf zijn.

Interreligieuze dialoog vindt plaats binnen een context: in Azië de context van verschillende religies, in Latijns Amerika de context van de kloof tussen rijk en arm en in Europa de context van een geseculariseerde samenleving.

Een platform religie en levensbeschouwing werkt vaak beter als de overheid belangstelling heeft (voorbeeld: ambts-woninggesprekken tussen burgemeester en religieuze groepen in Amsterdam).

Het is belangrijk om de onwetendheid over elkaars geloof te bestrijden. Inleven en begrijpen van elkaar hoeft niet te betekenen dat je jouw eigen identiteit hoeft in te leveren. Het kan je eigen identiteit ook versterken.

Vragen

De secularisering van onze samenleving is een probleem bij de interreligieuze dialoog. Hoe ga je met deze context om? Dit speelt niet alleen bij christenen ook onder de tweede generatie moslims is er een secularisatie gaande.

In een interreligieus gesprek is identiteit van fundamenteel belang. Het leren kennen van je eigen identiteit, maar ook geloven is een proces. Dat kan in een dialoog verder worden ontwikkeld.

4.3.7 Geschapen naar Gods beeld

Geleid door Simone Poortman (gedelegeerde naar Porto Alegre) en Anton Houtepen (emeritus hoogleraar aan het IIMO), verslag ds. Margaritha R. Veen

A. Mensen met een handicap (Simone Poortman)

Simone Poortman verwoordde haar bijdrage als afgevaardigde als dat zij “weer een kans kreeg om stem te zijn voor mensen met een handicap”. Mensen met een handicap die net als ieder mens zijn geschapen naar het beeld van God. En er is geen uitzondering dat “wij” (mensen met een handicap) geen beelddrager Gods zijn. In het gesprek op de Assemblée over mensen met een handicap kwam naar voren dat de volgende vragen van belang zijn:⁹

1. Hoe worden mensen met een handicap benaderd?
2. Wat is de plaats van mensen met een handicap in antropologisch perspectief?
3. Wat is de plaats van mensen met een handicap in theologisch perspectief?

Het was opvallend hoe de deelnemers wereldwijd dezelfde ervaringen delen als het gaat om de benadering van mensen met een handicap; vooral betuttelend. Ook is de ervaring wereldwijd van mensen met een handicap dat zij zich aan de ene kant buitengesloten voelen, maar ook buitengesloten worden.

---

⁹ De mensen die betrokken waren bij de workshops in Porto Alegre waren allen zelf mensen met een handicap. Met andere woorden: Simone Poortman hoopt dat een volgend gesprek ook mét hen ‘zonder’ handicap is.

Simone Poortman spreekt de hoop uit dat er eens een tijd komt dat mensen naar elkaar kijken met de vraag wat de gaven van de ander zijn en wat een ieder mens doet met zijn of haar gaven.

Hoewel in het Centraal Comité nog steeds geen afgevaardigde uit deze groep mensen met een handicap zit, hebben de drie officiële afgevaardigden voor mensen met een handicap – en een enorme groep binnen onze kerken vertegenwoordigen aangezien 10 procent leeft met een handicap – hard gewerkt. Zo hard dat in iedere slotverklaring aanbevelingen van en voor deze groep zijn opgenomen.

B. Een open oecumenisch gesprek over ons lijfelijke leven, over liefde, menselijke relaties en seksualiteit (Anton Houtepen)

Voor het eerst in de geschiedenis van de Wereldraad van Kerken werd er in Porto Alegre ópenlijk gesproken over verschillende facetten van het lijfelijke leven, liefde, menselijke relaties en seksualiteit. Enkele conclusies uit het verloop van die gesprekken op de Assemblee (Ecumenical Conversation on Human Sexuality):

1. Waarden en normen voor de menswaardige beleving van seksualiteit en menselijke relaties zijn voor een belangrijk deel cultureel en contextueel bepaald. Het is daarom goed dat er een open oecumenisch gesprek kan plaatsvinden tussen christenen uit verschillende culturen en confessies, zonder (voor)oordelen vooraf, met respect voor ieders persoonlijke levenssfeer, eigen levenservaring, eigen seksuele geaardheid en levensstaat. Noch valse schaamte, noch schaamteloze confidenties zijn daarbij op hun plaats. De stilte over dit alles in de geloofsge-meenschap moet doorbroken worden zonder een nieuwe sociale druk op te leggen, die geen privacy of intimiteit meer duldt. (*How to break the silence*).
2. Er zijn veel, ook bijbelse redenen, om de vreugdevolle aspecten van de seksuele beleving, de liefde en zorg voor elkaar en om de kinderen die God ons geeft voorop te stellen. De joodse en christelijke antropologie dulden geen lichaamsvijandigheid. Ook is het niet bijbels om seksualiteit als zodanig met zonde of erfzonde te associëren. *Eros* en *Agapè* mogen geen tegenstelling vormen. (*No dualism of body and soul, body and Spirit*).
3. De waardigheid van elk mens, mannen, vrouwen, kinderen en bejaarden, gehuwden en ongehuwden, ongeacht ras, sociale positie of seksuele geaardheid, moet in een christelijke mensvisie voorop staan: allen zijn wij geschapen naar Gods beeld, allen geroepen te leven volgens de criteria van het evangelie van Jezus Christus en toe te groeien naar volwaardig menszijn in hem. (*Sexuality and gender as a gift of the Creator, women and men equally created to the image of God*).
4. Liefde en seks zijn geen “commodities”, die verhandeld kunnen worden. Er hangt geen prijskaartje aan en ze mogen nooit worden afgedwongen. Prostitutie, vrouwenhandel, seksueel misbruik en verkrachting, misbruik van het vertrouwen en ontoring van de eigen partner, gedwongen, clandestiene en gearrangeerde huwelijken, machogedrag van mannen tegenover vrouwen, allerlei vormen van seksueel geweld: dat alles doet afbreuk aan het respect voor iedere menselijke persoon. De kerken hebben een gezamenlijke opdracht in het publieke domein om de seksuele omgangsvormen van mensen te humaniseren, ook door het seksuele onrecht en geweld aan te klagen en de misstanden in eigen midden te erkennen (*To overcome the syndrome of denial*).
5. Er zijn door culturele ontwikkelingen, sociale veranderingen en door de mondiale communicatie (internet) tal van twistpunten ontstaan inzake de christelijke seksuele ethiek respectievelijk de seksuele ethiek van christenen, die niet met een simpel beroep op geïsoleerde bijbelteksten of “de natuurwet” kunnen worden opgelost:
  - de acceptatie of veroordeling van de homofiele seksuele oriëntatie en homoseksuele relaties,
  - de ordening en de grotere variatie en vrijheid van de seksuele beleving binnen en buiten huwelijk en duurzame relaties,
  - de zorg voor een verantwoord kindertal, de mogelijkheden van anticonceptie, nieuwe voortplantingstechnieken (IVF) en “genetic counseling”,
  - de veranderde houding tegenover maar ook de serieuze problemen rondom echtscheiding en tweede huwelijk,
  - de waardering voor celibaat en het respect voor singles, ongehuwden, weduwen en weduwnaars,
  - de respectvolle omgang met de seksuele verlangens van mensen met een handicap,
  - de opdracht tot verantwoorde seksuele voorlichting aan kinderen en jongeren,
  - de zorg van ouders omtrent de ongebreidelde pornosites op internet en de seksualisering van de media (TV, reclame, films, computergames),
  - de dodelijke epidemieën van HIV/AIDS en de opdracht van safe sex education.Al deze nieuwe vragen veronderstellen de bereidheid om de christelijke antropologie tot een prioriteit van het oecumenische gesprek te maken. (*The hermeneutical problems of biblical interpretation and the challenges of changing family life and the sexual revolution in global culture*).
6. Het is een opdracht van de christelijke kerken, op grond van hun beelden *reële*, zij het ook nog niet *volgroeide* koinonia, naar elkaar te luisteren en elkaar onderling bij te staan met constructieve kritiek bij het zoeken naar een antwoord op deze vragen, opgaven en problemen. Zij zouden daarbij moeten erkennen, dat zij de vreugde van

de seksualiteit als gave Gods te weinig beleden en het misbruik ervan te weinig bestreden hebben. Kerken zouden elkaar in het algemeen meer geloofsvertrouwen moeten schenken, ook als ze niet overal meteen dezelfde richtlijnen volgen voor het christelijk handelen inzake de genoemde uitdagingen.

7. Het oecumenische gesprek hierover, dat na Harare is begonnen en in Porto Alegre goed is opgepakt, verdient krachtig te worden voortgezet. Publicatie van recente kerkelijke documenten over deze thema's, bijvoorbeeld via de website van de Wereldraad van Kerken is een uitdrukkelijke wens van de werkgroep On Human Sexuality. (*Nurturing each other on the way*).
8. De oecumene zou, ook op dit punt, gediend zijn met het besef, dat mensen elkaar tot zegen zijn en dat dat de enige maatstaf is voor het goede dat God met ons voorheeft en voor onze passie naar het mogelijk goede, dat we lijfelijk aan elkaar mogen beleven. Dat geldt dan ook voor de kerken onderling, zoals Huub Vogelaar daarop wijst in zijn verslag van Porto Alegre in *Woord en Dienst*, met een verwijzing naar *Ruth 1,16-17*, een prachtige liefdesverklaring voor ieder mensenpaar, maar ook een betrouwbare basis voor de oecumene van zusterkerken:

*Waar u gaat, zal ik gaan,
Waar u slaapt, zal ik slapen;
Uw volk is mijn volk
En uw God is mijn God.
Waar u sterft zal ook ik sterven
En daar zal ik begraven worden.
De Heer is mijn getuige:
Alleen de dood zal mij van u scheiden.
(Ruth 1,16-17 NBV)*

In de workshop benadrukte Houtepen welk een overwinning het is dat op deze Assemblee aangaande besproken onderwerpen "the syndrom of denial" werd doorbroken. Echter: géén van de aanbevelingen van dit open oecumenisch gesprek is opgenomen in de slotverklaringen. Wel heeft de WCC een publicatie uitgegeven (*Christian Perspectives on Theological Anthropology*) en wordt het gesprek voortgezet in de jongerenafdeling. Ook is het opvallend en positief te noemen dat er eind maart al meer dan 70 recente verslagen/verklaringen van verschillende lidkerken zijn uitgebracht met betrekking tot genoemde thema's. Met andere woorden: het leeft.

4.3.8 De oogst van Porto Alegre

Geleid door Roel Aalbersberg (coördinator voor Wereldwijde Projecten bij ICCO, de Interkerkelijke organisatie voor ontwikkelingssamenwerking) en Joris Vercammen (aartsbisschop van Utrecht van de Oud-Katholieke kerk en nieuw gekozen lid van het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken).

Doel van de workshop was een overzicht te geven van een aantal belangrijke uitspraken, besluiten en trends van de 9e Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Porto Alegre.

De Assemblee en de strijd tegen armoede en onrecht (Roel Aalbersberg)

Het beschrijven van de Assemblee is als het beschrijven van een olifant in het donker: het hangt er van af waar je het beest te pakken hebt wat je oordeel erover is. Heb je toevallig de poot te pakken dan constateer je dat-ie stevig en onwrikbaar op de grond staat. Heb je een oor te pakken dan stel je vast dat-ie flinterdun is en met alle winden meewaait. Heb je de slurf, dan luidt je oordeel: flexibel, gevoelig en sterk! Maar heb je het staartje, dan zweeft het in de lucht, stelt het weinig voor en veroorzaakt het slechts een kriebeling. In deze bijdrage wordt naar de Assemblee gekeken vanuit de vraag: wat betekent deze Assemblee voor de strijd tegen armoede en onrecht, waarin organisaties als ICCO en Kerkinactie actief zijn?

Andere verhoudingen

Voor het eerst waren die organisaties niet als gasten, maar als deelnemers op de Assemblee vertegenwoordigd. Dit weerspiegelt de veranderende verhouding tussen de Wereldraad en de kerkelijke en oecumenische hulporganisaties. De laatste nemen gaandeweg een aantal uitvoerende taken van de Wereldraad op het gebied van armoedebestrijding over.

Maar ook op beleidsniveau vindt een verschuiving plaats. Dat bleek bij de presentatie van het AGAPE-document: het nieuwe visiestuk van de Wereldraad op globalisering. Voor de hulporganisaties was die presentatie een teleurstelling. Omlijst door muziek en dans werd het stuk gepresenteerd, maar er was geen gelegenheid om het te bespreken –

en dat terwijl er bij velen fundamentele kritiek op het document bestond. Gelukkig werden later in het programma nog enkele uren vrijgemaakt, waarin dat debat alsnog kon plaatsvinden. Uiteindelijk werd het AGAPE-document niet – zoals kennelijk was verwacht – bij acclamatie aangenomen, maar voor verdere studie ‘teruggegeven’ aan de kerken.

Het gebeuren maakt duidelijk dat de Wereldraad niet (meer) de vanzelfsprekende plek is waar de kwaliteit te vinden is voor het maken van een degelijke analyse van de economische en politieke verhoudingen in de wereld. Er is op dat terrein in de naaste toekomst vooral een taak weggelegd voor diegenen in de oecumenische familie die zich dagelijks bezighouden met de strijd tegen armoede en onrecht: het internationale netwerk van hulp- en ontwikkelingsorganisaties.

Het is slechts één aspect van een meer algemene trend die zichtbaar wordt, namelijk dat er meer dan voorheen van het grondvlak verwacht wordt. Dat geldt in wezen voor alle werkerreinen van de Wereldraad: zowel de actie als de inzichten moeten gezocht worden bij de lidkerken en bij de basis. De rol van de Wereldraad zelf verschuift daarmee van ‘leider’ en ‘voortrekker’ naar ‘samenroeper’ en ‘coördinator’. Genève wordt dan steeds minder de plek ‘waar het allemaal vandaan komt’ en steeds meer de plek ‘waar het allemaal samen komt’.

Doen wat niemand anders beter kan

De Assemblee riep dan ook de Wereldraad op: ‘Doe minder en doe dat goed!’ De Wereldraad dient zich te beperken tot die taken *die niemand anders beter kan doen* dan juist de Wereldraad. Vanuit dat uitgangspunt formuleerde de Assemblee een viertal kerntaken voor de komende jaren:

- het bevorderen van de zichtbare **eenheid** tussen de kerken,
- het bevorderen van internationale **gerechtigheid**,
- het vernieuwen en **verjongen** van de oecumenische beweging en
- het **profetisch spreken** namens de kerken tot de machten in de wereld.

Veel zal afhangen van wat straks het bestuur van de Wereldraad met deze richtlijnen gaat doen: of men echt de moed zal opbrengen om het huidige brede veld van activiteiten terug te brengen tot datgene *wat niemand anders beter kan*.

Orthodoxe kerken: een nieuw geluid?

De spanningen tussen de westerse en de Orthodoxe kerken die een zware druk op de vorige Assemblee legden (Harare, 1998) bleken in Porto Alegre goeddeels overwonnen. De Speciale Commissie die in de tussentijdse jaren hieraan werkte heeft duidelijk resultaat geboekt. De vraag was nu of op deze Assemblee een ander geluid uit het oosten zou komen dan het – helaas – vertrouwde geluid van bittere verwijten aan andere lidkerken.

Dat andere geluid klonk zowaar: Vsevolod Chaplin, de belangrijkste vertegenwoordiger van de Russisch Orthodoxe Kerk - in ledental de grootste lidkerk van de Wereldraad – hield een inhoudelijk én bewogen betoog over de nood van de armen en in het bijzonder van de jongeren in het voormalige Oostblok. Hij riep de zusterkerken in de Wereldraad op om samen met de orthodoxe kerken te werken aan nieuwe modellen voor het inrichten van economie en samenleving waarin niet langer het recht van de sterkste heerst. Mogelijk luidt dit een nieuw hoofdstuk in binnen de relatie tussen de kerken in het Westen en die in het Oosten. Een hoofdstuk, waarin de energie nu eens niet wordt ingezet op de onderlinge verschillen, maar op de nood van de wereld als gemeenschappelijke agenda.

De nood van de wereld in verklaringen

De Assemblee besprak een aantal actuele thema's die met die 'nood van de wereld' alles te maken hebben. Dit resulteerde in een aantal sterke verklaringen die het verdienen om ook door de lidkerken thuis te laten bestuderen en er actie op te ondernemen. In het bijzonder zijn hier te noemen:¹⁰

- de verklaring over 'The Responsibility to Protect' over het recht of de verantwoordelijkheid van de wereldgemeenschap om in te grijpen in landen waar groepen mensen ernstig verdrukt worden,
- de verklaring over 'Terrorism, Human Rights and Counter-Terrorism' over de gevaren van het ontaarden van antiterreur maatregelen in nieuwe vormen van terreur,
- de verklaring over de noodzaak van hervormingen binnen de Verenigde Naties. zodat die echt de volken vertegenwoordigt en niet (vooral) de regeringen van sterke en rijke landen, en
- de verklaring over 'Water for Life' over de wereldwijde bedreigingen van de toegang tot drinkwater.

De Wereldraad en de Oecumenische beweging (Joris Vercammen)

Een nieuw elan voor de oecumenische beweging?

De Wereldraad staat voor de uitdaging haar centrale rol in de oecumenische beweging opnieuw – en met vernieuwd elan – waar te maken. Terecht kan men opmerken dat tweederde van de christenen niet bij de lidkerken van de We-

---

¹⁰ Deze en andere verklaringen zijn te vinden op www.wcc-assembly.info

reldraad horen. Het betreft de christenen die lid zijn van het ruime scala van Pinksterkerken of van de Rooms-katholieke Kerk. Daar wil de Wereldraad wat aan doen. De Raad voelt zich terecht geroepen de initiator te zijn van een wereldwijd kerkenforum. Dat forum zou wel alle kerken en op die wijze alle christenen van over de hele wereld moeten kunnen samenbrengen. Is dit forum het nieuwe paradigma waaraan de oecumenische beweging, volgens algemeen secretaris Kobia, op dit ogenblik behoefte heeft?

Met de Rooms-katholieke Kerk heeft men in de afgelopen 41 jaar al een intense relatie opgebouwd die een structuur heeft gekregen in een gezamenlijke werkgroep. Die werkgroep behandelde een aantal gemeenschappelijke thema's en publiceerde voor de Assemblee haar achtste rapport. Daarin zijn o.a. studies te vinden over de implicaties van wederzijdse dooperkenning, het doel van de oecumenische dialoog en over de participatie van de RKK aan landelijke Raden van Kerken.

Ook met de Pinksterkerken is, gevolgd door een beslissing van de vorige Assemblee in Harare, een 'consultatieve groep' opgezet. Uit het verslag van die groep blijkt dat er enerzijds nog heel wat oecumenisch werk te doen valt met betrekking tot de relatie van de Pinksterkerken onderling, en dat – anderzijds – de Pinksterkerken inderdaad gemotiveerd zijn om de dialoog met de Wereldraad te continueren en verder uit te diepen.

Het idee van het wereldwijde kerkenforum zet daarbij een interessant perspectief uit. Zonder dat de precieze gestalte (concept en opzet) daarvan al zijn uitgewerkt, leiden de consultaties die in de verschillende regio's van wereld gehouden worden tot het inzicht dat de noodzaak van een bepaalde samenwerking wel degelijk bestaat en aldus ook wordt onderkend. Dat betekent echter niet dat de motivatie in de Pinksterkerken voor zo'n forum erg groot is op dit ogenblik. Er blijven, vooral in die hoek, nog heel wat hobbels te overwinnen.

Een ander probleem lijkt te zijn dat de oecumene zoals dat daaraan door de Wereldraad gestalte wordt gegeven over het algemeen als te bureaucratisch wordt ervaren. Te zeer van een 'westerse en reformatorische snit' beweren sommigen. Het is ongetwijfeld een positief gegeven dat groeiend zelfinzicht leidt tot de vernieuwde overtuiging dat de oecumene op de eerste plaats een beweging dient te zijn. Dat perspectief impliceert trouwens een missionaire definitie van de kerk. Alleen als men uitgaat van de roeping van de kerken in de samenleving, in de wereld, zal er een zodanig elan op gang kunnen komen waarbij christenen van allerlei snit zich verbonden weten met elkaar in het verlangen samen te getuigen van Gods bevrijdend handelen in deze wereld.

De noodzaak van een gezamenlijk getuigenis in de wereld, zal de kerken eveneens over een aantal binnenkerkelijke blokkades heen kunnen helpen. De 'oecumenische vorming', die als een van de prioritaire werkerreinen voor de Wereldraad door de Assemblee wordt naar voren geschoven, zal zich moeten concentreren op het expliciteren van de uitdagingen die de wereld aan de christenen stelt.

Die vorming moet kunnen steunen op een theologische bezinning op die uitdagingen. Daarmee is dan meteen een ander werkveld aangegeven. Die theologische bezinning moet de 'spirituele onderstroom' mogelijk maken die opnieuw beweging kan brengen in de oecumenische verstarring. Interessant is de verbinding die gelegd wordt tussen *eenheid, spiritualiteit en missie*. Het lijkt me een uiting te zijn van het inzicht dat ook moeilijke ecclesiologische vragen beter reflecteerd worden in een concrete context van de verwachtingen die mensen ten aanzien van kerken koesteren.

Geroepen om één kerk te zijn.

Met het goedkeuren van de tekst *Called to be one church* heeft de Assemblee een concrete uitnodiging tot de kerken gericht om in de jaren die volgen (1) zich te bezinnen over de eigen oecumenisch inspanning en de eigen oecumenische houding, en (2) opnieuw met elkaar het gesprek te zoeken over wat verenigt en wat scheidt. Het is een uitdagende tekst die het ideaal van de *zichtbare eenheid* opnieuw op de voorgrond zet. In een eerder korte, maar daarom niet minder krachtige tekst, worden de voornaamste kenmerken van de kerk beschreven, De kerk als Volk van God, Lichaam van Christus en Tempel van de Heilige Geest. De kerk als een gemeenschap van gelovigen die door Gods Woord geroepen en geraakt, bij elkaar gebracht zijn. Deze kerk, apostolisch en katholiek, één en heilig wordt geleid door de Geest die haar in staat stelt het evangelie te verkondigen. De volgende concrete vragen worden aan de kerken gesteld:

1. In hoeverre vinden kerken de kenmerken van het 'apostolische geloof' bij elkaar (in leven, liturgie en getuigenis) terug?
2. Waar vindt men bij elkaar de trouw aan Christus terug?
3. Erkent men elkaars doop?
4. Welk zijn de redenen om al dan niet samen eucharistie te vieren?
5. In hoeverre erkent men elkaars ambt?
6. In hoeverre kan men zich herkennen in de spiritualiteit van de ander?
7. In hoeverre kan men gemeenschappelijk optrekken in het kader van sociale en politieke problemen?
8. In hoeverre kan men participeren aan de apostolische missie van de ander?
9. In hoeverre kan men participeren aan elkaars gebed en liturgie?

Het valt te verwachten dat de reflectie op deze vragen niet alleen de blokkades duidelijker kan aangeven (in zoverre die nog niet duidelijk zouden zijn!), maar vooral ook mogelijkheden zal tonen opdat er opnieuw wat bewegen kan...

Interreligieuze dialoog

De Wereldraad heeft zich al eerder ingelaten met de dialoog tussen de religies. Tegen de achtergrond van een veranderde religieuze situatie in de wereld werd al in 2002 door het Centraal Comité de behoefte gevoeld de reflectie erover opnieuw aan te zwengelen. Deze veranderde situatie is onder andere het gevolg van wereldwijde migratie waardoor ook niet-christelijke godsdiensten over de hele wereld uitzwermen; de groei van de Pinksterkerken; ontstaan van nieuwe religieuze vormen en de teruggang van de traditionele kerken; de opkomst van allerlei fundamentalisme. Dat alles maakt dat christenen doorgaans in een context leven die duidelijker pluralistischer geworden is.

Het mag duidelijk zijn dat in het kader van het werken aan de vrede de interreligieuze dialoog een belangrijke plaats inneemt. Het basisdocument (met als titel: *Religious Plurality and Christian Self-Understanding*) dat het uitgangspunt moet vormen voor initiatieven van interreligieuze dialoog werd door 20 deskundigen uit verschillende contexten opgesteld. Het is niet een echt officieel standpunt van de Wereldraad maar het werd wel gepresenteerd als inspiratiebron. Het is geschreven vanuit de pastorale behoefte christenen toe te rusten om in een pluralistische context leven en te geloven. Het vertrekt vanuit het geloof dat God zich aan mensen committeert en nodigt uit zowel het geloof van de andersgelovigen als het eigen christen-zijn te verkennen als een uitdrukking van dat commitment.

De centrale vraag is daarbij wat andere religies betekenen in het kader van de Openbaring. Waar is er continuïteit en waar is er discontinuïteit met de andere religies? Andere vragen in dezelfde context zijn ook nog bij voorbeeld: wat heeft de pluralistische situatie te betekenen voor het streven naar 'zichtbare eenheid'? In hoeverre is de christelijke theologie 'gastvrij' voor andere religies? In hoeverre verruimen andere religies onze inzichten over de betekenis van het menszijn? De tekst stelt met nadruk dat we behoefte hebben aan een 'theologie van de religies'. Daarmee is de grootste uitdaging voor de komende jaren inderdaad duidelijk benoemd.

4.3.9 De Wereldraad en de campagne tegen geweld - Decade to Overcome Violence

Geleid door Dick Bouman (PKN), verslag ds. Joke van Maanen

De Decade to Overcome Violence (DOV)¹¹ is ontstaan op verzoek van kerken tijdens de 8^e Assemblee in Harare. In de 2005 evaluatie van de Wereldraad komt DOV naar voren als het meest gewaardeerde programma en geldt het een beetje als model voor toekomstige programma's van de Wereldraad. Met name de netwerk opzet, de aandacht voor verbinding alle niveaus en de praktische aanhaakmogelijkheden.

Op de **Assemblee in Porto Alegre** was DOV aanwezig op veel plekken:

- a. Een wervende Plenaire sessie, met
  - een jonge Noorse vrouw van het jongerenprogramma Change Makers als gangmaakster, die de Noorse campagne tegen kleine wapens naar voren bracht
  - een indringende foto/theater show van een Palestijns verzoeningsprogramma vanuit jongeren,
  - een oproep van een voormalige VN chef aan de kerken om mee te werken aan de toepassing van resolutie 16xx voor de bescherming van kinderen in conflictgebieden en een dringende oproep voor vluchtelingen in Noord-Oeganda
  - een verklaring van de kerken uit de VS over hun nalatigheid inzake de oorlog, het milieu en het onrecht
- b. Een vredesmars in het stadscentrum met twee Nobelprijswinnaars Aartsbisschop Desmond Tutu en Adolfo Esquivel. Zij hielden ook op een ander moment een inspirerend betoog.
- c. Minstens vier van de 22 Oecumenische Gesprekken over militarisering en over
  - Missie als helende en verzoenende gemeenschappen
  - Bescherming van het leven en de waardigheid van mensen
  - Antwoord van kerken op de nieuwe bedreiging van vrede en menselijke veiligheid
  - Zero tolerantie tegen geweld tegen vrouwen en kinderen
- d. Allerlei verschillende workshops in de zogenaamde Mutirão.

---

¹¹ Achtergrondmateriaal: www.overcomingviolence.org; www.wcc-assembly.info; www.raadvankerken.nl (geweld of geweld niet gewild). From Harare to Porto Alegre (1998-2006) (p 7-17); Programmaboek Porto Alegre: Call to recommitment (p 116-118) en Mid Term (p 174-178); WHO (2002) World report on violence and health (summary).

Al deze aandacht leverde uiteindelijk een aantal besluiten op:

1. Voor het uitbannen van kernwapens
2. Uitspraak over terrorisme, terrorisme bestrijding en mensenrechten
3. Verantwoordelijkheid om te beschermen (van kwetsbare bevolking)

In de **afgelopen 5 jaar** heeft DOV de volgende oriëntaties gehad:

- Start in 2000 met het theater Peace to the City (Vrede voor de stad) op wereldtentoonstelling in Hannover en daarna rondreizend langs 7 wereldsteden, o.a. New York
- In 2001 met aandacht voor West Afrika (Sierra Leone/Liberia), Grote Meren, de Hoorn van Afrika en een conferentie in Uganda
- In 2002 rond het Israelisch/Palestijnse conflict, resulterend in het Oecumenisch Begeleidingsprogramma
- In 2003 aandacht voor Soedan als voorbeeld voor veel andere Afrikaanse situaties
- In 2004 in de VS met het project Promise and Power of Peace (Belofte en Kracht van vrede)
- In 2005 het Azië programma Bouwen aan gemeenschappen van vrede voor allen, met de nadruk op interreligieuze dialoog

En nu:

- In 2006 Latijns Amerika, vooral gericht op jeugd en geweld
- In 2007 staat Europa op de rol, maar de details zijn nog niet uitgewerkt. We zoeken nog een jongere die daaraan mee wil doen.

DOV heeft een website met ongeveer 40.000 hits per maand. De top werd bereikt in september 2004 met 250.000 hits, rond de lancering van de vredesdag. Er is allerlei materiaal uitgegeven, waarvan 'On the wings of a dove' is vertaald, gericht op geweld en vrouwen.

Tot zover een kort overzicht van de hoogtepunten. Maar hebben die ook bijgedragen aan het bereiken van de doelstellingen? Maar voordat ik daartoe overga nog even een beeld van **geweld en de gevolgen voor gezondheid**. De Wereldgezondheidsorganisatie heeft in 2002 een rapport uitgebracht over de gevolgen van geweld.

In 2000 stierven 1,6 miljoen mensen een 'gewelddadige dood'. Tot mijn grote verbazing is hiervan slechts 20 procent in oorlogsgeweld gestorven. De grootste groep, zo'n 50 procent of 800.000 mensen kwam om het leven door *zelfdoding*. Vooral in Europa en in de West Pacific bereikt zelfdoding het niveau dat bijvoorbeeld in Afrika en Latijns Amerika door intermenselijk geweld wordt bereikt. Mannen plegen het twee maal zo vaak als vrouwen en vooral mannen boven de 60 zijn oververtegenwoordigd. Als we bedenken dat zelfdoding meestal niet lukt, kunnen we al snel veronderstellen dat 1 op de 1.000 mensen hieraan jaarlijks aan lijdt. Bestrijding is het beste mogelijk door programma's van sociale integratie en tegengaan van alcohol en drugsmisbruik.

Aan het andere eind van het spectrum is het *collectieve geweld* met oorlogen. Naast doden is er natuurlijk sprake van enorm veel gewonden en psychisch leed. In Ethiopië is 1 op de 3 oud-strijders gehandicapt of heeft ander zwaar letsel opgelopen. Tevens is het bekend dat in een gewelddadige omgeving ook de andere vormen van intermenselijk geweld veel grotere proporties aannemen.

Tussen zelfgericht geweld en collectief geweld ligt het *intermenselijk geweld*, ook aangeduid als homicide. Soms gebeurt dit in groepen, zoals in de sloppenwijken van Latijns Amerika. Of door politie: 1 op de 3 mensen die in Brazilië in de politiecel overlijdt, wordt veroorzaakt door politiegeweld. Ook hier zijn alcohol en drugsbestrijding en sociale integratie belangrijk, naast het bestrijden van wapenbezit en wapenhandel. 0,2 miljoen jongeren komt door straatgeweld om het leven, en het 20-40-voudige kent een ziekenhuisopname.

Maar ook *binnenshuis* treedt veel geweld op. Naar schatting 60.000 kinderen komt zo om het leven, waarbij de kinderen onder de 4 de grootste risico groep vormen. Eén van de factoren zijn één-ouder gezinnen. Opvallend veel ouderen zijn slachtoffer van geweld: 4-6 procent. Dit komt ook veel voor in tehuizen en inrichtingen. Tenslotte komt er veel seksueel geweld voor (95 procent vrouw/meisje), waarbij de daders meestal tot de kring van bekenden behoren.

Bij het Oecumenische Gesprek over geweld, waar ik in Porto Alegre bij was, was er sprake van nog heel andere vormen van geweld, zoals politieke onderdrukking, het ontnemen van landrechten of het introduceren van hybride gentech soja, waardoor de biodiversiteit achteruit holt en boeren afhankelijk worden van de zaadhandel. Niet voor niets erkent de Wereldraad dat ook het globaliseringdebat uiterst relevant is voor het veiligheidsthema.

De Decade to Overcome Violence is sinds september 2001 natuurlijk in een geheel ander daglicht komen te staan en een groot aantal doelstellingen zijn daardoor minder bereikt. De wereld is door 11 september op scherp gesteld. De

ationale veiligheid is weer hoog op de agenda gezet. Het militarisme leeft weer op. De veiligheid van de burger neemt daarmee echter niet toe. De repressie neemt her en der ernstige vormen aan en vrouwen zijn minder veilig op straat. De veiligheidsagenda is de politiek gaan overheersen. Het concept van Human Security - menselijke veiligheid is in de ijskast gezet. Dit moeten we in het hoofd hebben als we willen bekijken wat DOV tot nu toe heeft opgeleverd en wat we vanaf nu zouden moeten doen.

Tussenevaluatie

Oorspronkelijk doel	Bereikt	Minder	Tweede deel decennium
Breed veiligheidsconcept benadrukken	Debat is gestart (ook A-prodev, Kerkinactie) Samenwerking VN en WHO	Overschaduwde door terreurbestrijdingagenda	Lobby op overheden mbt menselijke veiligheid. Promoten preventie (o.a. sociale inclusie, bestrijding alc./drugs misbruik en handel Tegengaan van imago Fort Europa (als bedreiging)
Kerken tegen cultuur van geweld (geen misbruik van religie, maar cultuur van geweldloosheid)	Veel grassroots initiatieven Theologische publicaties	Nog te weinig kerken actief Noodzaak aansprekers.	Uitwerken concepten 'Rechtvaardige vrede', 'transformatieve gerechtigheid' en de 'verantw. om te beschermen', verzoening Tegengaan discriminatie, trafficking, machocultuur Bevorderen respect, ook voor ouderen
Veiligheidsdenken niet in termen van isolatie, maar van samenwerken		Overschaduwde door terreurbestrijdingagenda	Lobby op overheden; Concrete voorbeelden en landen; alternatieve aanpak beneden Wegnemen cultuur van angst en pessimisme.
Leren van andere religies	Vergroot vertrouwen tussen christenen en moslims die meedoen Publicaties	Pas lange termijn effect Tegenwerkende tendensen	Wederzijds integratiedebat; ook zelf voor de ander openstellen
Militarisering en kleine wapens aanpakten	Enkele positieve voorbeelden (RvK Brazilië, NCA)	Tegenwerkende tendensen	Meer lobby, ook in NL.

In Nederland heeft DOV tot nu toe niet veel mensen warm gekregen. De Raad van Kerken ontwikkelde het programma 'Geweld niet Gewild, kerken voor veiligheid en vrede', gericht op het gevoel van onveiligheid, de zogenaamde sociale onveiligheid. Het is de vraag wat hiervan de oorzaak is.

Ideeën voor de toekomst

In de plenaire slotsessie berichtten de workshops over hun belangrijkste bevindingen. Het gaat namelijk niet om wat er op een Assemblee gebeurt, maar om wat we er thuis mee gaan doen. Uit één van de workshops kwam een aanbeveling die hierop aansluit en betrekking heeft op het geheel van de Assemblee; namelijk om over een jaar nog eens bij elkaar te komen, om te bezien wat er gedaan is met alle prachtige ideeën en plannen. Dit voorstel wordt door de deelnemers hartelijk begroet.

Andere aanbevelingen uit de workshops (grotendeels in de volgorde van de workshops):

1. *Over de opzet van de Assemblee.*

De twee circuits van de Assemblee (de officiële bijeenkomsten van gedelegeerden enerzijds en de Mutirão anderzijds) staan momenteel te zeer los van elkaar, waarbij het officiële circuit te typeren is als het gedeelte waar de harde besluiten worden genomen, terwijl er in het Mutirão programma veel meer creativiteit wordt aangebracht. Deze twee circuits zouden meer op elkaar moeten aansluiten, ook al omdat het idee leeft dat het officiële vergadercircuit als kenmerk van de institutionele oecumene dringend verleggen zit om impulsen van levendigheid, waardoor de oecumene in de 21ste eeuw verder geholpen kan worden.

2. *Jongeren*

De suggestie wordt gedaan om een netwerk van jongeren te creëren die geïnteresseerd zijn in oecumene zodat zij met elkaar in contact kunnen komen en blijven en elkaar op de hoogte kunnen stellen van hun bezigheden. Ook wordt gepleit voor een waarachtige en eerlijke uitwisseling tussen jong en oud en het zoeken naar een manier waarop jongeren oecumenisch handen en voeten kunnen geven aan hun geloof.

3. *Over de toekomst van de Oecumene*

Zijn de huidige structuren nog adequaat in een veel pluriformere wereld met pluriformere kerken? De tijd lijkt rijp voor meer flexibiliteit, meer ad hoc coalities en meer networking.

Kerken kunnen het zich niet meer permitteren gescheiden op te trekken. Voor alle partijen vraagt dat om openheid voor echte dialoog, elkaar niet bij voorbaat veroordelen, maar wel bereid zijn verantwoording af te leggen aan elkaar.

4. *Consensusbesluitvorming*

Aanbevolen wordt om consensus (con = samen, sensus = voelen) zoveel mogelijk toe te passen bij de besluitvorming in de kerken. In het bijzonder wordt gedacht aan vergaderingen van kerkenraden en lokale raden van kerken. De oecumenische dialoog komt veel beter tot stand als de druk dat er besloten moet worden van het geheel wordt afgehaald.

5. *Over het gesprek over gerechtigheid en duurzaamheid:*

Het is belangrijk dat er bezinning blijft plaatsvinden over zaken als de relatie geloofsleven-werk, maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Aanbevolen wordt dat het gesprek over de levensstijl niet wordt uitgespeeld tegen het gesprek over de structuren. Beide moeten overeind gehouden worden. Ook de toon waarop het debat gevoerd wordt, is erg belangrijk. Zelfkritiek moet altijd onderdeel van het gesprek uitmaken. Kerken zouden veel meer het gesprek aan moeten gaan met de top van het bedrijfsleven. De kerken moeten ook bondgenoten zoeken en daarmee samenwerken. Kerken moeten niet louter vraaggericht werken, maar ook aanbodgericht. Tot slot moet in de kerken het gesprek niet louter over de besteding van het geld gaan, maar ook over de belegging daarvan, en daarover zou veel meer openheid betracht moeten worden.

6. *Zingen en vieren*

In de volgende delegatie zou minstens één cantor moeten worden opgenomen.

7. *Interreligieuze dialoog*

Intensiever dan tot op heden moet in de kerken worden nagedacht over de vraag hoe de interreligieuze dialoog gevoerd kan worden in een seculiere samenleving.

8. *Geschapen naar Gods beeld*

Mensen met een handicap moeten niet als een aparte groep worden gezien. Er moet voldoende rekening worden gehouden met mensen die leven met een handicap en zij moeten volledig worden opgenomen in de samenleving én kerkelijke gemeenschap. Let ook op de benadering van mensen met een handicap en de plaats van mensen met een handicap in antropologisch en theologisch perspectief. Mensen 'zonder' een handicap moeten zich bewust zijn van hun machtspositie en eventuele machtsmisbruik ten opzichte van mensen met een handicap. De kerken zullen in gesprek moeten blijven over lijfelijk leven, liefde, menselijke relaties en seksualiteit. Zowel 'to overcome the syndrom of denial', maar ook om oude ingeslopen 'waarheden' die exegetisch nog wel eens

wat te wensen overlaten opnieuw onder de loep te nemen. Niet moet (opnieuw) begonnen worden met een zondencatalogus, maar er moet meer oog komen voor de menselijke passie voor het mogelijke goede in relatie tot elkaar en om elkaar tot zegen te zijn. De kerken zullen een kritische stem moeten laten klinken over het te pas en te onpas gebruik van seks in de film- en reclame-industrie. Of wat te denken van duizenden prostituees die ingevlogen werden voor de WK voetbal in Duitsland en daarna 'werden gedumpt'.

9. *Agendapunten voor de kerken en de Raad van Kerken*

De aandacht voor het thema van 'oorlog en vrede' verdient een blijvende en prominente plaats op de agenda van de oecumene – wereldwijd en in Nederland. De verklaring over 'The Responsibility to Protect', waarin de Assemblee de lidkerken oproept om deze thematiek grondig te doordenken, dient ook door de Nederlandse lidkerken te worden opgepakt.

Er dient een monitorwerkgroep te worden ingesteld bij de Raad van Kerken in Nederland die tot taak krijgt de thema's van de wereldoecumene te verbinden met kerken en instellingen in Nederland. Omgekeerd dient de werkgroep stelselmatig te inventariseren wat er op lokaal en nationaal niveau in Nederland aan oecumenische actie plaatsvindt en de belangrijke thema's daaruit naar het niveau van de wereldoecumene te 'tillen'.

10. *Geweld niet gewild*

Er zou nagegaan moeten worden waarom de Decade to Overcome Violence in Nederland nog niet echt is geland. Wat zien wij aan prioriteiten? Hoe zouden we het Europa jaar kunnen invullen? Hoe kunnen we jongeren betrekken/bereiken? En wat kunnen de plaatselijke kerken daar zelf in betekenen?

Meer informatie

Verder lezen

Van genade en vernieuwing. De uitdaging van de Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Brazilië. Nummer van de reeks 'Oecumenische Bezinning' van de Raad van Kerken in Nederland. Besteladres: Kon.Wilhelminalaan 5, 3818 HN Amersfoort, tel. 033-4633844, rvk@raadvankerken.nl Kosten: €5,50 (excl. porto)

Porto Alegre 2006. Op weg naar gerechtigheid en duurzaamheid. Besteladres: Oikos, Postbus 19170, 3501 DD Utrecht, tel.030-2361500; info@stichtingoikos.nl. Kosten: €5,- (excl. porto).

Globalisering en belijden. Het Accra-document in discussie. Besteladres: Oikos, Postbus 19170, 3501 DD Utrecht, tel.030-2361500; info@stichtingoikos.nl. Kosten: €5,- (excl. porto).

Websites

www.oecumene.nl : site van de Katholieke Vereniging voor Oecumene

www.overcomingviolence.org : achtergrondinformatie bij de 'Decade to Overcome Violence'

www.raadvankerken.nl : verslagen van bijeenkomsten ter voorbereiding en meer informatie en over de Assemblee.

www.stichtingoikos.nl : Voor meer documenten uit de oecumenische discussie over economische globalisering.

www.wcc-assembly.info : site van de Assemblee, hier zijn ook de diverse verklaringen en documenten te vinden.

www.kerkenwereld.nl : levert een bijdrage aan de bezinning over vraagstukken op het grensvlak van geloof en samenleving

Programma's van de drie bijeenkomsten

Programma voorbereidingsbijeenkomst in Meppel op 27 januari 2006

- 15.00 uur Welkom door ds. L. Lingen, voorzitter van de Raad van Kerken in Meppel, de bijeenkomst wordt geleid door ds. Margaritha Veen.
- 15.10 uur Inleiding door dr. Albert van den Heuvel over de waarde van de Oecumene, Wereldraad en Assemblee
- 15.45 uur Inleiding door ds. Ilona Fritz over de 'Ecumenical Decade to Overcome Violence'
- 16.15 uur Pauze
- 16.30 uur Inleiding door drs. René Paas over '*God in your grace transform the world*'
- 17.00 uur Forum en gesprek met dr. Roelf Haan over de waarde dat de Assemblee die voor het eerst in Latijns Amerika wordt gehouden.
- 17.30 uur Vesper verzorgd door de Raad van Kerken in Friesland
- 18.15 uur Broodmaaltijd ter afsluiting

Programma voorbereidingsbijeenkomst in Breda op 27 januari 2006

- 15.00 uur Welkom door Anton Kamps, gedelegeerde voor de oecumene van het bisdom Breda, de bijeenkomst wordt geleid door Geert van Dartel
- 15.15 uur Inleiding door Monseigneur Muskens over het belang van oecumene.
- 15.30 uur Inleiding door ds. Wies Houweling over de betekenis van de Wereldraad van Kerken voor ons geloof
- 16.00 uur Pauze
- 16.30 uur Forumdiscussie en gesprek over de inzet van de PKN in Porto Alegre, consensusbesluitvorming en het AGAPE-document over economische globalisering. Met ds. Jan Gerd Heetderks, ds. Wies Houweling, dr. Anton Houtepen en drs. Greetje Witte-Rang
- 17.45 uur Gebedsdienst verzorgd door ds. Piet Warmenhoven n.a.v. teksten uit Joh. 4 en Ezech. 47 over het thema 'water'.
- 18.15 uur Broodmaaltijd ter afsluiting

Programma rapportagebijeenkomst in Amsterdam op 24 maart 2006

- 14.00 uur Lied: '*Love is your way*', onder leiding van Jan Marten de Vries
- 14.05 uur Opening door Mgr. Joris Vercammen en welkom door Mgr. Jan van Burgsteden
- 14.10 uur Wies Houweling geeft een impressie van de Assemblee
- 14.30 uur Lied: '*Cantai ao Senhor*' en '*Oré poriajú*'
- 14.35 uur Porto Alegre door de ogen van jongeren: Jantine Heuvelink en Nienke Pruiksmá
- 14.50 uur Workshops
- 16.00 uur Pauze
- 16.15 uur Presentatie aanbevelingen uit de workshops, waarop korte reacties gevraagd worden van de leden van de officiële PA-delegatie
- 16.45 uur Liturgische afsluiting
- 17.00 uur Drankjes, aangeboden door de Amsterdamse Raad van Kerken

Over Oikos

Oikos

Anders denken, anders doen

Oikos is een oecumenische organisatie die opkomt voor mensen in het Zuiden door bij te dragen aan veranderingen in Nederland. Een ontwikkelingsorganisatie in het Noorden dus.

Oikos wil mensen in Nederland kennis laten maken met het leven van mensen in ontwikkelingslanden en met dat van migranten in Nederland. In haar projecten laat Oikos steeds zien welke invloed ons leven heeft op dat van hen aan de 'andere kant' van de wereld en omgekeerd. Door kerken en individuen mogelijkheden te bieden om hun handelen te veranderen, hoopt Oikos de verhoudingen tussen Noord en Zuid te verbeteren.

Oikos gaat verder dan kennisoverdracht. Het gaat erom mensen deelgenoot te maken van een gezamenlijke wereld. Anders denken, anders doen - dat is Oikos.

Het werk van Oikos wordt financieel mogelijk gemaakt door zeven kerkgenootschappen die in het bestuur van Oikos vertegenwoordigd zijn, door de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame ontwikkeling (NCDO) en door subsidies van tal van andere kerkelijke en maatschappelijke organisaties. Daaronder is ook de Stichting Vrienden van Oikos die al vanaf de oprichting Oikos financieel steunt (giro 2324411 t.n.v. Stichting Vrienden van Oikos, Utrecht).

Oikos heeft een staf van ongeveer 20 mensen, en kan in het werk een beroep doen op een groep enthousiaste vrijwilligers. Oikos biedt onderdak aan het secretariaat van de schulden campagne Jubilee Nederland en van het Nederlands Millenniumdoelen Platform en huisvest de Werkgroep Kerk en Milieu van de Raad van Kerken. Oikos heeft medewerkers voor onderzoek en voor educatie. Zij voeren in opdracht van derden (vooral kerken en kerkelijke organisaties) projecten uit. Hun werk valt meestal onder de volgende thema's:

- internationale (financiële) verhoudingen, zoals de schuldenproblematiek en globalisering
- milieu en ontwikkeling, zoals klimaatverandering en energiebesparing
- globalisering en identiteit, zoals migratie en de relatie tussen religie en ontwikkeling.

Oikos publiceert over deze en andere onderwerpen rapporten en brochures, produceert voorlichtings- en gespreksmateriaal, verzorgt inleidingen en organiseert bijeenkomsten.

Oikos ontplooit ook een reeks activiteiten speciaal gericht op jongeren onder de naam oikosXplore.

Oikos Nieuws is een kwartaalblad dat bericht over het werk van Oikos. Vrienden van Oikos ontvangen het blad gratis, en overige abonnees worden één maal per jaar gevraagd een vrijwillige bijdrage te geven.

Voor meer informatie:

Oikos

Postbus 19170

3501 DD Utrecht

tel. 030-2361500

www.stichtingoikos.nl

oikos@stichtingoikos.nl

Voor verdere doordenking en voor het gesprek in gemeente en parochie over economische globalisering heeft Oikos inmiddels een reeks documenten uitgegeven.

In deze serie:

- *Globalisering, een agenda voor kerk en theologie*. Verslag van de conferentie van 31 maart 2005, 2005, Oikos, Utrecht, €5,-
- *Geloven wij in Globalisering?* Gesprekshandleiding voor gemeente en parochie, 2005, Oikos, Utrecht, €5,-
- *Globalisering en Belijden. Het 'Accra-document' in discussie*. Met een reactie van Prof.Dr. Hans Opschoor, 2005, Oikos, Utrecht, €5,-
- *Porto Alegre 2006. Op weg naar gerechtigheid en duurzaamheid*, 2006, Oikos, Utrecht, €5,-
- *De andere wereld van Porto Alegre. De oogst van de 9^e Assemblee van de Wereldraad van Kerken*, 2006, Oikos, Utrecht, €5,-

- Roelf Haan, *Economie van de eerbied. Kanttekeningen bij het bijbels spreken over geld en goed*, (190 blz.) 2005, Meinema/Oikos/Solidaridad, €14,50

- Greetje Witte-Rang en Hielke Wolters, *Uitsluitend participatie. Theologische overwegingen bij globalisering*, (220 blz.), 2005, Boekencentrum/Oikos, €17,50

(de prijzen zijn allemaal exclusief verzendkosten)